

На основу члана 38. став 1. Закона о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС”, број 30/18),

Влада усваја

СТРАТЕГИЈУ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЗА ПЕРИОД ОД 2022. ДО 2030. ГОДИНЕ

1. УВОД

1.1. Правни основ

Начело једнакости представља једно од основних начела под којима се уживају људска права и слободе. Једнакост представља основну вредност сваког савременог друштва и универзални морални и правни принцип. Традиционални приступ једнакости полази од концепта формалне једнакости, који подразумева једнакост свих пред законом и једнаку примену права. Ипак, формална једнакост није довољна да би припадници и припаднице свих група у друштву заиста и уживали једнак третман, већ је потребно обезбедити суштинску једнакост.

У Републици Србији се спроводе опсежне реформе у различитим областима, укључујући и област недискриминације, у циљу усклађивања правног оквира са релевантним међународним и европским стандардима. Последњу деценију и по, донет је Устав Републике Србије, усвојено је неколико антидискриминационих закона и унапређени су механизми заштите од дискриминације. Ипак, и поред значајних помака, у друштву и даље постоје бројни ризици који доводе до социјалне искључености припадника и припадница одређених група, што захтева мултидисциплинарни и мултисекторски приступ како би се ови ризици смањили и елиминисали. Зато је циљ, чијем остварењу држава тежи, успостављање стварне и фактичке једнакости предузимањем одговарајућих додатних мера како би се припадници и припаднице група који су изложенији ризику од дискриминације оснажили и били у позицији да на једнак начин уживају људска права и слободе.

Правни основ за доношење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године налази се у одредби члана 38. Закона о планском систему Републике Србије¹, којим је регулисано да документ јавних политика на републичком нивоу усваја Влада, осим ако је другачије прописано посебним законом. Чланом 10. став 2. истог закона дефинисани су документи јавних политика, међу којима су стратегија и акциони план.

¹ „Службени гласник РС”, број 30/18.

1.2. Разлози за доношење стратегије

Постоје бројна истраживања која показују да је дискриминација и даље веома присутна у Републици Србији, те да се друштво и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности и сузбијања дискриминације.² Такође, перцепција грађана и грађанки о присутности дискриминације у друштву и даље је висока, на шта указује и истраживање јавног мњења које је 2019. године спровео Повереник за заштиту равноправности³.

Имајући у виду потребу за унапређењем превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији, чињеницу да је истекло важење претходног стратешког документа, као и потребу даљег усаглашавања националног правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима, процењено је да је неопходно приступити изради новог свеобухватног стратешког документа за наредни временски период. То је и препорука Европске комисије садржана у Извештају за 2020. годину, у којем се указује на потребу да држава усвоји и започне са применом нове стратегије против дискриминације ради заштите права лица која се суочавају са дискриминацијом.⁴

Начело једнакости и забрана дискриминације гарантовани су бројним међународним, универзалним и регионалним инструментима, које је Република Србија прихватила и обавезала се на њихово пуно поштовање. Унапређење равноправности у друштву може бити остварено само заједничким радом свих релевантних актера – органа државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавним сектором (систем образовања и васпитања, систем здравствене заштите, систем социјалне заштите, безбедности, унутрашњих послова и др.), правосуђем, цивилним друштвом, медијима и појединцима. Сви поменути актери имају обавезу да обезбеде начело једнакости, спрече неједнак третман и пруже заштиту од дискриминације. Обим и врста подршке и помоћи коју институције појединих система спровode зависе од надлежности датих институција, дефинисаних релевантним законима и подзаконским актима, као и од организационих капацитета, људских и финансијских ресурса којима институција располаже.

² Видети, између осталог, Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2020. годину, март 2021. (Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf>, приступљено: 2.12.2021. године); Заштитник грађана, Редован годишњи извештај за 2020. годину, Београд, 15. март 2021. (Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/7007/Redovan%20godisnji%20izve%C5%A1taj%20Za%C5%A1titnika%20gra%C4%91ana%20za%202020.%20godinu.pdf>, приступљено: 2.12.2021. године); Европска комисија, Република Србија, Извештај за 2020. годину, стр. 42 (Доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf, приступљено: 2.12.2021. године).

³ Повереник за заштиту равноправности, Извештај о истраживању јавног мњења: Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Републици Србији, Београд, новембар 2019. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/11/izvestaj-o-istrazivanju-javnog-mnjenja.pdf> (Приступљено: 2.12.2021. године).

⁴ Европска комисија, Република Србија, Извештај за 2020. годину, стр. 33-34. Доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf (Приступљено: 2.12.2021. године).

Превенција и заштита од дискриминације представља један од приоритета националне политике Републике Србије. Република Србија је 2009. године усвојила општи, системски антидискриминациони закон, чиме је конкретизовала уставне норме о забрани дискриминације и поставила правне темеље заштити од дискриминације. Ради потпуног усаглашавања закона са антидискриминационим законодавством Европске уније, што је у више наврата препоручила и Европска комисија, маја 2021. године усвојен је Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације.

Поред Закона о забрани дискриминације, донети су и други антидискриминациони закони којима је успостављен систем заштите од дискриминације у односу на припаднике и припаднице појединих група. Такође, Влада је поставила општи оквир политика у првом стратешком документу, Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године, као и бројним другим стратешким документима којима се ближе дефинишу политике у одређеним областима или у односу на одређене групе лица.

Овај документ јавне политике доноси се други пут, након истека важења претходног стратешког документа. Влада је 2013. године, по препоруци Повереника за заштиту равноправности, а на предлог Канцеларије за људска и мањинска права, усвојила Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године, уз коју је донет Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године. Доношењем ове стратегије, Република Србија је показала опредељеност за системску изградњу институционалног оквира и унапређење механизма борбе против дискриминације. У Стратегији су биле формулисане идеје, опредељења и планирани исходи јавних политика у области борбе против дискриминације. Поменути стратешки документ је представљао суштински део Акционог плана за Преговарачко поглавље 23 у процесу придруживања Републике Србије Европској унији. Заједно са усмеравањем и ангажовањем јавних политика, Влада је унапредила одређене законе којима је уводила јасније и прецизније антидискриминационе норме у областима које регулишу. Годину дана пре истека периода њеног важења, спроведена је анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације, која представља свеобухватни документ у којем су утврђени одређени недостаци у областима: 1) унапређења политика и прописа; 2) системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања и 3) унапређења компетенција државних, односно, јавних службеника.⁵ У анализи су идентификоване мере које су планиране али нису реализоване, као и мере које су делимично реализоване.

⁵ Владан Јовановић и Косана Бекер, *Анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године*, Београд, 2017.

1.3. Методологија израде стратегије

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, уз подршку Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Тима Уједињених нација за људска права у Републици Србији, израдило је Предлог стратегије превенције и заштите од дискриминације. У те сврхе, наведено министарство је решењем од 5. новембра 2018. године формирало Радну групу за израду Предлога стратегије у чијем саставу су се нашли представници: Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Кабинета министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, Министарства правде, Министарства унутрашњих послова, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства привреде, Министарства спољних послова, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства одбране, Канцеларије за људска и мањинска права, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом и Републичког завода за статистику. У састав радне групе именовани су и представници цивилног сектора: Комитета правника за људска права, Националне организације особа са инвалидитетом и Геј стрејт алијансе.

Полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације сачињене су под координацијом Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Тим Уједињених нација за људска права/ОНСНР⁶ и Канцеларија за људска и мањинска права организовали су израду Анализе примене Стратегије, а током 2018. године формиран је тим стручњака за израду Полазних основа. У оквиру израде Полазних основа, 16. октобра 2018. године, одржан је састанак са организацијама цивилног друштва које се баве људским правима, као и превенцијом и заштитом од дискриминације, на којем су представљени резултати анализе примене Стратегије и Акционог плана. Предмет дискусије били су структура и садржај новог стратешког документа, као и планирање припремних корака у његовој изради. Од организација цивилног друштва, на основу припремљеног упитника, прибављени су предлози у вези са правцима развоја, областима деловања, мерама и структуром новог стратешког документа. На основу прибављених мишљења организација цивилног друштва, резултата анализе примене Стратегије и Акционог плана, као и коришћењем других доступних извора, израђене су Полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације. У складу са заједничким ставом да се нови стратешки документ конципира по областима, Полазне основе садрже: кратак опис стања и предлоге праваца деловања по областима, завршне закључке и предлоге; предлог назива, броја и структуре области превенције и заштите од дискриминације и предлог структуре Акционог плана.

Са израдом нове Стратегије застало се због околности у вези са епидемијом болести COVID-19. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог основало је у јуну 2021. године Посебну радну групу за израду Предлога стратегије превенције и заштите

⁶ ОНСНР = Високи комесаријат Организације уједињених нација за људска права.

од дискриминације за период од 2022. до 2030. године са Предлогом акционог плана за спровођење наведене стратегије. Посебну радну групу чинили су представници и представнице следећих институција и организација: Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог; Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарства просвете, науке и технолошког развоја; Министарства за бригу о селу; Министарства привреде; Министарства трговине, туризма и телекомуникација; Министарства за бригу о породици и демографију; Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде; Министарства рударства и енергетике; Министарства културе и информисања; Министарства правде; Министарства државне управе и локалне самоуправе; Министарства спољних послова; Министарства заштите животне средине; Министарства за европске интеграције; Министарства унутрашњих послова; Министарства одбране; Министарства здравља; Министарства омладине и спорта; Републичког завода за статистику; Републичког секретаријата за законодавство; Повереника за заштиту равноправности; Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности; Координационог тела за родну равноправност; Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU); Националног савета црногорске националне мањине; Координације националних савета националних мањина у Србији; организација цивилног друштва: Регионалне алијансе за церебралну парализу, Центра за посебно способне, Савеза глувих и наглувих Београда, Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, Регионалног инфо центра, Бугарско-српског центра „Врање”, Центра за демократију, Центра за истраживање и развој друштва „ИДЕАС”; Немачке организације за међународну сарадњу (GIZ), као и посматрача из Тима Уједињених нација за људска права.

Полазне основе су упућене државним органима и институцијама, чији су коментари и сугестије узети у обзир приликом израде текста Стратегије. У процесу јавних консултација, спроведених од 26. октобра 2021. године до 1. новембра 2021. године, текст Полазних основа за израду Предлога стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године стављен је на увид јавности на интернет страници Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, као и на порталу е-Управа. Уз то, објављен је позив за учешће у консултацијама свим заинтересованим странама, као и образац за достављање писаних коментара на приложени текст Предлога стратегије. Том приликом, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог позвало је на онлајн консултације представнике свих органа јавне власти у Републици Србији, заинтересоване грађане и грађанке, привредна друштва и социјалне партнере, организације цивилног друштва, представнике академске заједнице и друге заинтересоване субјекте. Позив да узму учешће у јавним консултацијама, поред тога што је упућен члановима Посебне радне групе за израду Предлога стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године, са Предлогом акционог плана за спровођење наведене стратегије, упућен је и електронском поштом на више од четири хиљаде адреса организација цивилног друштва, које се налазе на списку Сектора за сарадњу са цивилним друштвом Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог и

на више од пет стотина адреса јединица локалне самоуправе, које се налазе објављене на списку Министарства државне управе и локалне самоуправе, као и на интернет презентацијама самих јединица локалне самоуправе. На основу резултата јавних консултација, сачињен је Предлог стратегије и упућен Влади на усвајање.

2. ПЛАНСКИ ОКВИР И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

У јануару 2014. године, у Бриселу, одржана је прва међувладина конференција између Републике Србије и Европске уније, чиме је означен почетак приступних преговора. Овај процес захтева даље усклађивање националног законодавства са стандардима и прописима Европске уније, као и њихово пуно спровођење. То се односи и на област превенције и заштите од дискриминације, у којој су већ спроведене бројне и значајне активности, са којима треба наставити и у наредном периоду. Република Србија је у јулу 2016. године отворила Поглавље 23 у процесу приступања Европској унији. У склопу обавеза у овој области, примена *Акционог плана за Поглавље 23* је један од приоритета Владе. Овај план предвиђа израду нове Стратегије, а Европска комисија је свом извештају за 2020. годину такође изразила очекивање да ће нови стратешки документ бити усвојен.⁷

2.1. Плански документи

Иако Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године представља кровну стратегију у овој области, она се ослања на многе друге планске документе који се односе на групе које су у већем ризику од дискриминације, или се њима унапређује стање у одређеним областима. У питању су следећи плански документи:

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године⁸ има за циљ побољшање свеукупног друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији и њихово равноправно учешће у друштву, путем уклањања препрека у области приступачности, партиципације, једнакости, запошљавања, образовања и обуке, социјалне заштите, здравства и других аспеката који доприносе изједначавању њихових могућности и остваривању инклузивне једнакости. Стратегија поставља три посебна стратешка циља: 1) повећану друштвену инклузију особа са инвалидитетом; 2) обезбеђено уживање права особа са инвалидитетом на пословну способност и породични живот на равноправној основи са другима и ефикасну заштиту од дискриминације, насиља и злостављања и 3) системско увођење перспективе инвалидитета у доношење, спровођење и праћење јавних политика. За сваки посебан циљ,

⁷ Европска комисија, Република Србија, Извештај 2020, стр. 33-34. Доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf (Приступљено: 2.12.2021. године).

⁸ „Службени гласник РС”, број 44/20.

прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља Стратегије.

Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, у периоду од 2021. до 2022. године усвојен је 2021. године. Акционим планом је утврђено да ће у овом периоду бити реализовано 27 активности ради повећања друштвене инклузије особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота, у оквиру пет мера: обезбеђивање пуне приступачности објеката, јавних површина, информација, услуга и производа особама са инвалидитетом; укључивање особа са инвалидитетом у политички, јавни, културни, образовни и спортски живот у заједници; побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом и усвајање програма деинституционализације, уз обезбеђивање адекватне подршке за живот у заједници и породици, укључујући и развој услуга подршке за самостални живот у заједници; јачање партнерства са организацијама особа са инвалидитетом у свим областима и на свим нивоима; и подизање степена информисаности јавности о правима особа са инвалидитетом и баријерама са којима се суочавају у остваривању права и унапређивање позитивне слике о особама са инвалидитетом као титуларима свих људских права. За обезбеђење уживања права особа са инвалидитетом на пословну способност и породични живот на равноправној основи са другима и ефикасну заштиту од дискриминације, насиља и злостављања, планирано је 19 активности у оквиру четири мере: реформа законског оквира у области пословне способности која обезбеђује да особе са инвалидитетом уживају сва права на равноправној основи са другим грађанима и успостављање система одлучивања уз подршку који замењује старатељску заштиту; унапређење услова за заснивање брачне/ванбрачне заједнице и подршка родитељству особа са инвалидитетом; унапређење превенције и заштите од дискриминације особа са инвалидитетом; унапређење услова за остваривање права на приступ правди и правично суђење особа са инвалидитетом на равноправној основи са другим грађанима, и унапређење превенције и заштите особа са инвалидитетом од насиља и злостављања, посебно превенције и заштите жена са инвалидитетом од насиља. За системско увођење перспективе инвалидитета у доношење, спровођење и праћење јавних политика предвиђено је 27 активности у оквиру осам мера.

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године⁹, усвојена је са циљем унапређења положаја Рома и Ромкиња и односи се на следеће области: образовање, становање, запошљавање, здравље и социјалну заштиту. Како су Роми и Ромкиње група која је посебно изложена ризику од дискриминације, све мере и активности садржане у овом стратешком документу од значаја су и за Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године. Циљеви по приоритетним областима су: 1) обезбедити пуну укљученост деце и

⁹„Службени гласник РС”, број 26/16.

младих из ромске заједнице у квалитетно предшколско, основно и средње образовање, већи обухват Рома и Ромкиња у студентској популацији и пружање подршке школовању младих и одраслих који се нису школовали или који су напустили школовање, уз увођење делотворних и ефикасних механизма за борбу против дискриминације и остваривање услова за уживање свих мањинских права за Роме и Ромкиње у образовном систему; 2) унапредити услове становања Рома и Ромкиња у Републици Србији кроз обезбеђивање правне сигурности стамбеног статуса, доступности услуга, материјала, објеката, инфраструктуре, финансијске приуштивости, одговарајуће настањивости и приступачности, одговарајуће локације и културне адекватности, како је дефинисано међународним стандардима о праву на адекватно становање, а које је Република Србија ратификовала; 3) подстицати укључивање радно способних припадника ромске националне мањине на формално тржиште рада, подизање запошљивости, запошљавање и економско оснаживање, посебно Рома и Ромкиња који припадају категоријама вишеструко теже запошљивих незапослених лица; 4) унапредити здравље Рома и Ромкиња, унапредити приступ здравственим услугама и омогућити пуно остваривање права на здравље у здравственом систему Републике Србије, као и 5) унапредити приступ услугама социјалне заштите и доступност новчаних давања ради смањења сиромаштва и повећања социјалне укључености Рома и Ромкиња у локалној заједници. Приликом израде овог стратешког документа, узети су у обзир извештаји о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња који садрже детаљне информације о реализованим активностима¹⁰. Такође, узето је у обзир и да је Акциони план уз ову стратегију донет за период 2017-2018. године¹¹, док Акциони план за период 2019-2020. годину није усвојен, што има негативан утицај на спровођење мера. Неки од најважнијих налаза активности које нису реализоване су следећи: капацитете локалних самоуправа треба даље оснажити ради ефикасног спровођења мера; радно-правни статус ромских координатора и критеријуми за обавезу њиховог ангажовања и даље нису уређени; неопходна је подршка локалним самоуправама у области становања и упућивања смерница за израду докумената и процедура приликом расељавања насеља; не води се прецизна евиденција о броју ромске деце у образовном систему, а проблем сегрегације опстаје, са тенденцијом пораста броја школа које похађају искључиво ромска деца; мере у области социјалне заштите нису усклађене са посебним мерама у области

¹⁰ Видети: Интеграција Рома 2020, Извештај о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016–2025. у 2016. години (Доступно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/89d4cbfeedbd9e80e7857d6de4707405.pdf>, приступљено: 2.12.2021. године); Интеграција Рома 2020, Извештај о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016 – 2025. за период од 2017. до 2018. године; Заштитник грађана, Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама, новембар 2019. (Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6359/ZAsitnik%20socialno%20ukljucivanje%20roma%2020191129c.pdf>, приступљено: 2.12.2021. године).

¹¹ Текст Акционог плана за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, за период од 2017. до 2018. године, доступан је на адреси: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/c36fbc3e0c587cb2b7cafe1e351e8c56.pdf> (приступљено: 29.11.2021. године).

запошљавања; послови који се нуде корисницима и корисницама новчане помоћи преко Националне службе за запошљавање нису адекватни; филијале/испоставе Националне службе за запошљавање не креирају мере активне политике запошљавања, већ их само спроводе; предрасуде послодаваца према ромској заједници и даље су значајна препрека запошљавању; није решен статус здравствених медијаторки, а недовољан је и њихов број у домовима здравља; здравствени радници често не препознају значај посебно креираних мера за побољшање здравственог стања ромске популације; центри за социјални рад раде са веома ограниченим капацитетима и немају могућности да ефикасно спроводе мере, нити да планирају додатне активности подршке женама и деци; социоекономски положај ромске заједнице и даље је веома тежак, а нарочито интерно расељених Рома и Ромкиња са територије Аутономне покрајине Косово и Метохија који у одређеним ситуацијама не могу да остваре ни право на новчану социјалну помоћ уколико им је обезбеђен смештај у колективном центру.¹²

Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године¹³ утврђује основне принципе за унапређење друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање њихових права и интереса у свим областима. Стратегија посебно препознаје групе младих који су у ризику од социјалне искључености и сиромаштва, као вишеструко дискриминисане, а као специфичан циљ стварање системских предуслова да млади у ризику од социјалне искључености буду адекватно препознати и подржани у укључивању у економске, друштвене и културне токове. С тим у вези, у Стратегији су предвиђене као активности реализације: 1) развијање мера запошљавања и смањења дискриминације младих жена на тржишту рада у сарадњи са приватним сектором; 2) подршка програмима вршњачке едукације и интеркултуралног учења који промовишу толеранцију, разумевање и антидискриминацију; 3) подршка активности подизања свести младих о узроцима и последицама ирегуларних миграција у сврху јачања превенције и смањења дискриминације, узимајући у обзир перспективе миграната. Стратегијом се промовише и унапређивање могућности равноправног приступа образовању за све и подршка младима који долазе из група у повећаном ризику од дискриминације. Узета је у обзир и евалуација¹⁴ стратегије за период од 2015. до 2017. године. На основу ових, али и других доступних извора, може се сматрати да ове активности још увек нису у потпуности реализоване.

¹² Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама, новембар 2019, стр. 73-74. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6359/ZAstitnik%20socialno%20ukljucivanje%20roma%2020191129c.pdf> (приступљено: 2.12.2021. године).

¹³ „Службени гласник РС”, број 22/15.

¹⁴ Министарство омладине и спорта, Евалуација спровођења Акционог плана Националне стратегије за младе 2015-2017, Београд, децембар 2017. Доступно на: [https://www.mos.gov.rs/public/ck/uploads/files/Izvestaj%20o%20Evaluaciji%20AP%20NSM%202015-2017%20final\(1\).pdf](https://www.mos.gov.rs/public/ck/uploads/files/Izvestaj%20o%20Evaluaciji%20AP%20NSM%202015-2017%20final(1).pdf) (приступљено: 2.12.2021. године).

Акциони план за остваривање права националних мањина¹⁵, представља средњорочни стратешки документ који садржи стратешке циљеве постављене у складу са препорукама Саветодавног комитета Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе, а чија реализација је неопходна за отклањање уочених недостатака у спровођењу права и слобода националних мањина. Акциони план се састоји из 11 поглавља, од којих друго носи назив **Забрана дискриминације**, а односи се на обезбеђење остваривања права и слобода припадника и припадница националних мањина под једнаким условима на целој територији Републике Србије, развијање толеранције и спречавање дискриминације. Планиране су следеће активности: 1) брзо и детаљно одговарање на налазе и препоруке Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана и Повереника за заштиту равноправности у свим случајевима који утичу на права припадника националних мањина и обезбеђење адекватне подршке тим институцијама како би се осигурала ефикасна обрада достављених притужби, и како би оне биле доступне припадницима националних мањина; 2) подизање свести међу широм јавности, припадницима националних мањина и функционерима и запосленима у органима јавне власти на свим нивоима о постојању националних мањина у земљи, њиховим правима, као и правима на афирмативне мере где су оне неопходне; 3) сузбијање говора мржње у медијима и на социјалним мрежама; 4) покретање поступка заштите од говора мржње; 5) спровођење обука усмерених ка јачању свести свих релевантних актера кривичноправног система о значају процесуирања злочина из мржње; 6) јачање свести грађана о узроцима и последицама злочина из мржње и нултој толеранцији према таквим делима; 7) спровођење ефикасне истраге, адекватно квалификовање и ефикасно кривично гоњење учинилаца дела са обележјима националне мржње и нетрпељивости и расне, верске и друге дискриминације, укључујући дела учињена путем интернета, на друштвеним мрежама и јавним наступима; вођење посебне евиденције и спровођење обука и 8) разматрање измене Устава у делу који се односи на примену афирмативних мера у циљу елиминисања могућих нејасноћа и усаглашавања одредаба. Према евалуацији Акционог плана, све активности, осим последње, успешно се реализују.¹⁶

¹⁵ Текст доступан на: <http://mduls.gov.rs/obavestenja/akcioni-plan-za-ostvarivanje-prava-nacionalnih-manjina/> (приступљено: 1.12.2021. године).

¹⁶ Извештаји, почев од Извештаја 1-2/2016 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина, до Извештаја 1/2019 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина доступни су на линку: https://www.minoritynews.rs/dokumenti_izvestaji/ (приступљено: 1.12.2021. године); Извештај 2/2019 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина доступан је као самостални документ у Word формату: извештај 2/2019 о спровођењу акционог плана за ... на адреси: <https://nsrnm.org/wp-content/uploads/> Извештај (приступљено: 1.12.2021. године); док су на сајту Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, на линку: <https://www.minlmpdd.gov.rs/manjinske-politike.php> (приступљено: 1.12.2021. године), доступни извештаји почев од Извештаја 3/2019 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина, до Извештаја 4/2020 о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина, укључујући и публикацију: Александра Вујић и Владимир Вукићевић, Ех-post анализа о реализацији Акционог плана за остваривање права националних мањина, Београд: Савет Европе, Европска комисија, 2021. године, на српском и енглеском језику.

Налази Анализе извештаја о примени Акционог плана за област забране дискриминације¹⁷ показују да је постигнут видљиви напредак у домену јачања капацитета и подизања свести функционера, запослених у органима јавне власти и актера кривичноправног система, покретања поступака на иницијативу националних савета, представљања рада надлежних органа и других институција, спровођења истраге и кривичног гоњења учинилаца дела са обележјима националне мржње. Препоручено је додатно унапређивање активности на плану мерење квалитета и трајања медијских прилога усмерених ка јачању свести и последицама злочина из мржње и њиховим последицама, спречавања ширења говора мржње путем медија, као и преиспитивања улоге независних тела у извештавању.

Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године¹⁸ има за циљ обезбеђивање ефикасне превенције и заштите од свих облика родно заснованог насиља према женама и девојчицама и насиља у породици и развијеног родно одговорног система услуга подршке жртвама насиља. Овај општи циљ Стратегије је у функцији је свеобухватне примене ратификованих међународних уговора, првенствено Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁹ и Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици²⁰. Стратегијом су утврђена четири посебна циља: 1) унапређено деловање свих актера на превенцији родно заснованог насиља према женама и насиља у породици; 2) обезбеђена ефикасна и делотворна заштита жртва и успостављене доступне и адекватне опште и специјализоване услуге подршке жртвама насиља; 3) инкриминисани сви облици насиља према женама и насиља у породици, у складу са међународним стандардима, обезбеђени услови за адекватно процесуирање и кажњавање учинилаца, унапређен положај жртва и сведока и остваривање права жртва на обештећење; и 4) интегрисане јавне политике и успостављен целовит и функционалан систем прикупљања и анализе података о родно заснованом насиљу према женама и насиљу у породици. Стратегијом је утврђено укупно 15 регулаторних, подстицајних, информативно-едукативних и других мера. Сагледан је неповољан положај појединих вишеструко рањивих група жена, које се налазе су интерсекционалној ситуацији неповољних и дискриминаторних околности, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом,

¹⁷ Владимир Ђурић и Александра Вујић, Анализа извештаја о примени Акционог плана за остваривање права националних мањина, Београд: Савет Европе, Европска комисија, 2018, стр. 11. Доступно на: https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/22-analiza_izvestaja_o_primeni_ap_za_manjine.pdf (приступљено: 2.12.2021. године).

¹⁸ „Службени гласник РС”, број 47/21.

¹⁹ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81) и Закон о потврђивању Амандмана на члан 20. став 1. Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 5/14).

²⁰ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 23/13) и Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године („Службени гласник РС”, број 4/16).

жене на селу, лезбејке, трансжене и др. Стратегијом су успостављени механизми превенције, заштите, санкционисања и пружања подршке жртвама родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, као и за праћење и евалуацију наведене стратегије. Очекује се да ће спровођење Стратегије унапредити ниво квалитета и делотворности заштите људских права жртава свих облика родно заснованог насиља према женама и насиља у породици. У завршној фази је рад на **Акционом плану за период 2022. до 2023. за спровођење Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године**. Предлогом акционог плана планирано је укупно 15 мера за остваривање посебних циљева, које су разрађене бројним и разноврсним активностима. Јавне консултације о Предлогу акционог плана завршене су и очекује се да он ускоро буде усвојен.

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године²¹, усвојена у јуну 2021. године, предвиђа, између осталог, развој и оснаживање капацитета запослених у образовању у областима које треба да доведу до развијања школског амбијента који афирмише вредности савременог демократског друштва, међусобно поштовање и уважавање, ненасиље и антидискриминацију. Планиране су мере за подршку образовно-васпитним установама у остваривању отворености, праведности и доступности, подстицање интеркултуралности у образовању, са нарочитим акцентом на специфичности различитих осетљивих група (ученици из породица ниског социоекономског статуса, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом, ромска популација и међу њима нарочито девојчице итд.). Један од циљева је и унапређење услова за целоживотно учење, који укључује и његову једнаку доступност. У домену универзитетског образовања, планиране су мере за унапређење обухвата и праведности високог образовања, са правичним и једнаким приступом за све групе у друштву, без обзира на социјалну или економску позадину, расу, религију или пол. Једна од мера је и развој система интегрисања података о финансијској подршци студентима и институционализација праксе сакупљања података и анализе у домену социјалне димензије високог образовања.

Заједно са Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године усвојен је и **Акциони план за период од 2021. до 2023. године за спровођење Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године**.²² У Акционом плану, у оквиру мере развоја услова и подршке образовно-васпитним установама у унапређивању програма, наставе и учења у доуниверзитетском образовању и васпитању, указује се на то да сви учбеници треба да буду по садржају осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група, укључујући и осетљиве групе (без стереотипа, предрасуда и дискриминације), а све активности јачања капацитета запослених у образовању треба да се у развоју и остваривању ослањају на принципе родне

²¹ „Службени гласник РС”, број 63/21.

²² Акциони план је усвојен заједно са Стратегијом.

равноправности и недискриминаторних ставова и понашања. Предвиђено је, поред осталог: обезбеђивање уџбеника прилагођеног фонта/формата у складу са захтевима школа и потребама ученика у основној школи; обезбеђивање бесплатних уџбеника за одговарајуће групе ученика; развијање и остваривање програма обуке и приручника за оснаживање представника образовно-васпитних институција за спровођење активности у области заштите од насиља, злостављања и занемаривања, дискриминације и родне равноправности; популаризација женског спорта; јачање мреже педагошких асистената; увођење обавезе идентификације ученика под ризиком од осипања; унапређивање компетенција наставника за препознавање ученика под ризиком од осипања и за пружање подршке, укључујући смањење стереотипа, предрасуда и дискриминације, родно осетљива и знања о специфичности осетљивих друштвених група. Планиране су и: активности на развијању нових критеријума за доделу стипендија који пондеришу социоекономски статус; подршка транзицији у инклузивно образовање; обука представника образовно-васпитних институција за интеркултурално образовање, и др. У домену високошколског образовања, планирана је: анализа међународне добре праксе вредновања квалитета високог образовања кроз показатеље за антидискриминацију и родну равноправност; јачање капацитета за креирање мера за смањење дискриминације, унапређење родне равноправности и заступљености осетљивих друштвених група; израда акта о финансијској подршци студентима који укључује подстицајне родне и мере за припаднике осетљивих друштвених група; институционализација праксе прикупљања и анализе података у домену социјалне димензије високог образовања, и др. Имајући у виду да су Стратегија и Акциони план недавно усвојени, још увек је рано говорити о реализацији активности и мера предвиђених овим стратешким документом. Због тога је узето да ће активности бити реализоване у предвиђеном периоду.

Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године,²³ има за општи циљ обезбеђен континуирани свеобухватни одговор друштва на насиље према деци, у складу са динамиком изазова, ризика и претњи, кроз унапређен систем превенције, заштите и подршке. Као једна од жељених промена, дефинисан је: континуирани рад на подизању свести и промена друштвених норми, вредности и ставова према насиљу, подстицање ненасилне комуникације, забрана насилног дисциплиновања деце и подстицање родне равноправности и недискриминације. Такође, у оквиру мере унапређивања капацитета професионалаца у сектору образовања, социјалне и здравствене заштите, полиције и правосуђа за превенцију насиља над децом, планирано је организовање обука за унапређивање компетенција у областима ненасилне комуникације, толеранције на различитости, антидискриминације, родне равноправности, конструктивног и ненасилног васпитања, као и позитивне дисциплине за запослене у образовно-васпитном систему кроз акредитоване семинаре стручног усавршавања. У оквиру мере унапређивање капацитета деце за превенцију насиља, као активност је предвиђено континуирано унапређивање

²³ „Службени гласник РС”, број 80/20.

капацитета деце у виду обука у образовно-васпитним установама кроз интегрисање садржаја на тему права детета, ненасилне комуникације, антидискриминације, родне равноправности, као и информисање о механизмима заштите од свих облика насиља којима деца могу бити изложена. Предвиђено је да ће се мера усмерена на унапређивање капацитета родитеља, старатеља и хранитеља за превенцију насиља над децом, поред осталог, остварити креирањем и реализовањем специфичних програма за родитеље, старатеље и хранитеље деце која су вишеструко дискриминисана и у повећаном ризику од насиља. Планирано је да се у склопу мере јачање системских и институционалних механизма одговора на све облике насиља према деци, изради Правилник о ближим условима и начинима препознавања облика злостављања, злоупотребе, дискриминације и насиља над децом у спорту, а једна од активности у оквиру мере успостављања, развоја и обезбеђивања одрживости мера усмерених на заштиту деце од насиља јесте унапређивање капацитета установа и органа на локалном нивоу за међусекторску сарадњу, оснивањем локалних тимова за заштиту деце од злостављања и занемаривања у уличној ситуацији. Заједно са овом стратегијом усвојен је и Акциони план за њено спровођење за 2020. и 2021. годину. Још увек, међутим, нема јавно доступних података о спровођењу Акционог плана у протеклом периоду, али је полазиште да ће све планиране активности бити реализоване.

Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022.²⁴, је други стратешки документ Владе који је донет у циљу решавања проблема трговине људима. Стратегијом су конципирани свеобухватни одговори друштва на трговину људима, у складу са новим изазовима, ризицима и претњама. Стратегија је усмерена ка унапређењу система превенције, помоћи и заштите жртава и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом. Акциони план за 2019. и 2020. годину²⁵ детаљно разрађује мере и активности. Како нови Акциони план није усвојен, приликом израде Стратегије узети су у обзир подаци о спровођењу Акционог плана за 2019. и 2020. годину, за коју је израђен извештај²⁶.

²⁴ „Службени гласник РС”, број 77/17.

²⁵ Акциони план за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за 2019. и 2020. годину („Службени гласник РС”, број 50/19).

²⁶ Извештај о резултатима спровођења Акционог плана за 2019. и 2020. годину за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022, Министарство унутрашњих послова, Дирекција полиције, Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима, јануар 2019 – децембар 2020. године, Београд, 2020. године. Доступно на: <http://mup.gov.rs/wps/wcm/connect/53ad7447-6ae1-455a-ae74-7ca11d208c24/lat-Izve%C5%A1taj+AP+trgovina+ljudima+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=nufUMSG> (приступљено: 2.12.2021. године).

Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања”²⁷, чији је општи циљ да се развој Републике Србије убрза кроз унапређење квалитета и ефикасности науке, технолошког развоја и иновација и даље интеграције у Европски истраживачки простор, не садржи изричите мере и активности којима се сузбија дискриминација у овој области, што је нарочито узето у обзир приликом израде Стратегије.

Стратегија развоја система јавног информисања у Републици Србији за период 2020–2025. година²⁸, као један од циљева утврђује квалитетне, плуралне и разноврсне медијске садржаје који задовољавају потребе за информисањем различитих друштвених група, а једна од мера је подстицање производње и дистрибуције програмских садржаја на језицима националних мањина ради подстицања плурализма медијских садржаја у информисању на језицима националних мањина. Предвиђено је, такође, и обезбеђивање услова за адекватно информисање особа са инвалидитетом и њихов равноправан приступ медијским садржајима. Једна од мера је и повећана медијска видљивост и недискриминаторно извештавање медија о женама и осетљивим друштвеним групама.

Акциони план за спровођење Стратегије развоја система јавног информисања у Републици Србији за период 2020–2025. година, у периоду 2020–2022. година²⁹, поред осталог, предвиђа: остваривање обавеза јавног медијског сервиса на националном нивоу да информисање на језицима мањина; обавезе јавних медијских сервиса да пружају медијске услуге на начин да подједнако буду доступне за особе са инвалидитетом, као и да пружају медијске садржаје који представљају све друштвене групе, жене, децу, старије особе, сеоско становништво, особе са инвалидитетом, етничке и националне заједнице и друге; затим, повећање медијских садржаја којима се чува национални идентитет националних мањина, на језицима националних мањина; и, прописивање јасне обавезе издавача медија у циљу повећања доступности садржаја особа са инвалидитетом и подстицање њихове видљивости у медијима. Активности у оквиру мере која се односи на повећање медијске видљивости и недискриминаторно извештавање медија о женама и осетљивим друштвеним групама, поред осталог, обухватају: успостављање стандарда за позитивно приказивање припадника осетљивих друштвених група у оглашавању, вестима, извештајима, продукцији и емитовању програма; обуке новинарки и новинара о положају припадника осетљивих друштвених група, правима жена и родној равноправности, као и о насиљу којем су изложени. Планирано је и континуирано вођење медијских и информативних кампања о узроцима и последицама родно засноване дискриминације и механизмима заштите, укључујући и заштиту од вишеструке дискриминације, затим, кампања за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога, уз промовисање примера добрих пракси и др.

²⁷ „Службени гласник РС”, број 10/21.

²⁸ „Службени гласник РС”, број 11/20.

²⁹ „Службени гласник РС”, број 148/20.

Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године³⁰, поред осталог, утврђује мере за унапређење положаја незапослених лица на тржишту рада, међу којима су и: интегрисање корисника услуга социјалне заштите на тржиште рада; унапређење положаја жена на тржишту рада, као и побољшање положаја младих, особа са инвалидитетом и незапослених Рома и Ромкиња на тржишту рада.

Акциони план за период од 2021. до 2023. године за спровођење Стратегије запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године³¹, разрађује мере утврђене Стратегијом кроз: активности пружања подршке за запошљавање лица из категорије теже запошљивих са евиденције Националне службе за запошљавање; укључивање незапослених жена из посебно осетљивих категорија у мере активне политике запошљавања; спровођење посебних мера за активацију и подстицање запошљавања неактивних жена у мање развијеним и девастираним подручјима; укључивање младих, Рома и Ромкиња и незапослених особа са инвалидитетом у мере активне политике запошљавања и мотивационо-активационе обуке; пружање подршке послодавцима приликом креирања послова и прилагођавања услова рада и осталих аспеката у складу са потребама особа са инвалидитетом; обезбеђивање одржања запослења кроз праћење и подршку послодавцима и запосленим особама са инвалидитетом; обуке за чланове комисије за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења, и др.

Имајући у виду да су Стратегија и Акциони план недавно усвојени, нема података о реализацији планираних мера и активности, али се приликом израде антидискриминационе стратегије пошло од претпоставке да ће оне бити реализоване.

Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018–2026. године³² предвиђа омогућавање људима да достигну пун здравствени потенцијал и једнакост у здрављу. У Стратегији је констатовано да су изазови јавног здравља у Републици Србији бројни и повезују се са последицама економске кризе, миграцијама становништва и растућим неједнакостима. Тако су водеће болести и повреде повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно несразмерно су присутне код сиромашног и рањивог становништва. Због тога је један од циљева Стратегије унапређење здравља и смањење неједнакости у здрављу, а као посебне мере су планиране унапређење здравља осетљивих друштвених група путем развоја и имплементације додатних мера ради смањења неједнакости у здрављу, као и обезбеђење једнаке доступности и приступачности здравствене службе за целокупно становништво. Како је Стратегија усвојена 2018. године, још увек нема евалуације испуњености њених мера, те се пошло од тога да је реализација мера у току.

³⁰ „Службени гласник РС”, бр. 18/21 и 36/21 - исправка.

³¹ „Службени гласник РС”, број 30/21.

³² „Службени гласник РС”, број 61/18.

Национална стратегија социјалног становања³³ донета је како би целокупном становништву било омогућено да уз најрационалнији вид подршке обезбеди станове одговарајуће величине и опремљености у функционалном окружењу и уз разумне цене. Иако је Стратегија донета још 2012. године, нема Акционог плана, нити евалуације предвиђених мера и активности. Због тога су за потребе израде Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године, узети други извори који указују на остварење права на становање и недискриминацију у овој области.³⁴

Стратегија за превенцију и контролу HIV инфекције и AIDS-а у Републици Србији, 2018–2025. године³⁵, има за циљ пружање подршке особама које живе са HIV-ом. Стратегија препознаје да је за успешан одговор на HIV инфекцију неопходно уклонити препреке у остваривању људских права, постојање стигме, дискриминације, насиља и различите злоупотребе, које у значајној мери доприносе повећању осетљивости на HIV у кључним популацијама и смањењу квалитета живота особа које живе са HIV-ом. Зато је један од посебних циљева заштита људских права, смањена стигма и елиминисана дискриминација. Посебно је значајна мера за унапређење капацитета за елиминацију дискриминације, сузбијање свих облика насиља и за поштовање и заштиту људских права повезаних са HIV-ом; која подразумева следеће активности: 1) развити и спроводити (акредитоване) обуке професионалаца у области правосуђа, полиције, здравства, рада и социјалне политике и образовања, за поштовање људских и других права и недискриминаторно поступање у раду са особама које живе са HIV-ом и кључним популацијама у ризику од HIV-а; 2) развити и спроводити програме подршке за особе које су у ризику од дискриминације и насиља; 3) развити и спроводити програме информисања за особе које живе са HIV-ом и кључне популације о њиховим правима, начинима њиховог остваривања, приступу правним механизмима заштите у сврху превенције или одговора на кршење њихових људских права и дискриминацију; 4) успоставити и примењивати систем институционалне бесплатне правне помоћи и 5) развити и спроводити програме за развој

³³ „Службени гласник РС”, бр. 13/12.

³⁴ Видети, на пример, Leilani Farha, Специјална извештељка УН за адекватно становање као саставни део права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту, Београд, 25. мај 2015; Leilani Farha, Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context, A/69/274, 2014 (Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/498/19/PDF/N1449819.pdf?OpenElement>, приступљено: 3.12.2021. године); Leilani Farha, Извештај специјалне извештељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту, A/HRC/31/54/Add.2 - Unofficial translation based on the advance edited version of the report, 2016 (Доступно на: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/A_HRC_31_54_Add.2_Unofficial_translation_SerbianAEV.pdf, приступљено: 3.12.2021. године); Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014-2017. године са приоритетима за наредну годину, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд, децембар 2018. (Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf, приступљено: 3.12.2021.)

³⁵ „Службени гласник РС”, број 61/18.

капацитета организација цивилног друштва за мониторинг људских права. Како је Стратегија донета 2018. године и још увек нема евалуације спроведених активности, пошло се од тога да ће оне бити реализоване у оквиру овог стратешког документа.

У јануару 2021. године, усвојени су **Стратешки приоритети развоја културе од 2021. до 2025. године**³⁶, у којима је дефинисано 20 тачака приоритета културне политике. Између осталог, главни стубови развоја односе се на: буџет за културу; очување културно-историјског наслеђа; децентрализацију културне продукције у Републици Србији; увођење уметности и културе у школе, образовање и учешће у културним програмима; културну дипломатију; покретање и настављање великих пројеката – изградњу важних објеката; пореске подстицаје за улагање у културу; економску димензију културе; дигитализацију; развој културног туризма; и, унапређење положаја самосталних уметника, културних радника и струковних удружења уметника. Планирано је да се ради на унапређењу положаја друштвено осетљивих група, те уважавању њиховог културног стваралаштва и доприноса, посебно националних мањина и њихових језичких и културних особености. Прописано је и да ће се радити на унапређењу инклузије особа са инвалидитетом кроз уклањање баријера, повећање приступачности програма у култури и повећање њихове партиципације.

Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова за период 2018–2023. године³⁷, има за циљ успостављање ефикасног и економичног рада Министарства унутрашњих послова као савремене, демократске и одговорне полицијске службе која гарантује безбедност и делује као сервис грађана. У Стратегији је као једна од предвиђених мера и јачање капацитета, која подразумева поштовање различитости, као и обезбеђивање једнаких шанси за жене и мушкарце унутар полиције. Сходно томе, планира се даљи рад на унапређењу система једнаких могућности унутар управљања људским ресурсима кроз запошљавање, каријерни развој и напредовање. Акционим планом који покрива период од 2018. до 2023. године даље се прецизирају активности ради реализације стратешких циљева.

Стратегија за борбу против високотехнолошког криминала за период 2019–2023. године са Акционим планом³⁸, поред осталог, предвиђа и активности на плану подизања нивоа свести јавности по питању високотехнолошког криминала у унапређивању сарадње на спречавању сексуалне експлоатације деце и малолетних лица. Планирано је информисање и едукација деце, родитеља и наставника на тему безбедности деце на интернету кроз организовање обука у школама, успостављање базе података видео и фото материјала насталих искоришћавањем малолетних лица у порнографске сврхе на интернету и др.

³⁶ Закључак Владе 05 Број: 6-213/2021-1 од 21. јануара 2021. године. Доступно на: <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/6132/Strate%C5%A1ki%20prioriteti%20razvoja%20kulture.pdf> (приступљено: 4.12.2021. године).

³⁷ „Службени гласник РС”, број 78/18.

³⁸ „Службени гласник РС”, број 71/18. Напомињемо да се Акциони план за спровођење ове стратегије који је усвојен заједно са текстом Стратегије односи на период 2019–2020. године.

Стратегија развоја правосуђа за период 2020–2025. године³⁹ је донета у циљу обезбеђења владавине права и повећања правне сигурности. Као један од циљева постављено је и даље унапређење и доследно спровођење нормативног оквира којим се у правосудном систему Републике Србије сваком појединцу обезбеђује приступ правди под једнаким условима, без дискриминације по било ком основу и са једнаким могућностима да заштити и оствари своја права и интересе. Како је Стратегија тек усвојена, пошло се од тога да ће мере и активности предвиђене овим стратешким документом бити успешно реализоване. Међутим, констатовано је и да се Стратегија уопште не бави родним балансом у правосуђу, иако га чине око 70% жена, као и другим питањима, попут мањег учешћа жена на руководећим позицијама.

Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији (2020–2025)⁴⁰, са пратећим акционим планом за њено спровођење за период 2020–2022. године⁴¹, усвојена је ради потпуне хармонизације ове области са Директивом 2012/29/ЕУ Европског парламента и Савета од 25. октобра 2012. године. Стратегијом је предвиђено формирање Националне мреже служби за помоћ и подршку жртвама и сведоцима кривичних дела, као и успостављање контакт тачака за информисање жртава и сведока, развој услуга примарне (опште) и секундарне (специјализоване) помоћи. Планирано је успостављање механизма који ће омогућити унапред трасиран, стандардизован и ефикасан процес од момента првог контакта жртве са државним органима, па све до пружања неопходних видова подршке и помоћи. Стратегијом су предвиђене активности на обезбеђивању услова за остваривање права жртава на информисање, права на употребу језика и превођење, права на правну помоћ и др. Стратегија је у пуној мери родно неутрална. Није предвиђено успостављање посебних облика помоћи и подршке женама жртвама родно заснованог насиља. С друге стране, Стратегија се не примењује на жртве насиља поводом којих нису вођени кривични поступци, тако да будућим системом заштите права жртава неће бити обухваћене све непосредне жртве насиља према женама и насиља у породици, нити сви чланови њихових породица. Предвиђене су почетне и сталне обуке за пружаоце помоћи и подршке. Како је Стратегија донета 2020. године и још увек нема података о спроведеним активностима, пошло се од тога да ће оне бити реализоване у оквиру овог стратешког документа. Узети су у обзир извештаји о раду постојећих служби подршке жртвама и сведоцима кривичних дела у оквиру правосудног система у Републици Србији и организација цивилног друштва.

³⁹ „Службени гласник РС”, број 101/20.

⁴⁰ Доступно на српском и енглеском језику, на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivичnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php> (приступљено: 4.12.2021. године).

⁴¹ Акциони план за спровођење Националне стратегије за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020-2025. године (Доступно на српском и енглеском језику, на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivичnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>, приступљено: 4.12.2021. године).

Ревидирани Акциони план за Поглавље 23⁴² од 10. јула 2020. године такође је узет у обзир, посебно активности које се тичу мера у вези са усвајањем Стратегије превенције и заштите од дискриминације.

Стратегија супротстављања ирегуларним миграцијама за период од 2018. до 2020. године⁴³, има за циљ повећање регуларности миграционих токова, уз уважавање безбедносних потреба и развојних интереса Републике Србије и њених грађана, али и потребе поштовања људских права и слобода миграната. У Стратегији се као посебан проблем идентификује повећано учешће рањивих категорија миграната, као што су малолетна лица, старији, особе са инвалидитетом, жртве трговине људима и кријумчарења. Као посебан циљ је предвиђено обезбеђивање подршке у систему заштите, посебно за рањиве групе ирегуларних миграната, и то превасходно за различите социјалне услуге које штите њихова људска права. Коначни извештај о спровођењу ове стратегије, које је израдило Министарство унутрашњих послова, прослеђен је Влади на усвајање. Како овај извештај није јавно доступан, узети су у обзир други извештаји који илуструју стање у области азила и миграција.⁴⁴

Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2025. године са пројекцијама до 2030. године⁴⁵ подразумева да се процеси у привреди и држави, као и у животу грађана, одвијају уз ниже економске трошкове и виши степен социјалне и еколошке одрживости – виши стандард становништва уз смањење загађења и бољу заштиту природе. У том смислу, из примене Закона о енергетици⁴⁶ и Стратегије развоја енергетике Републике Србије треба да проистекне одговарајућа енергетска политика, која би уз адекватну економску и социјалну политику, као и политику у области заштите животне средине водила ка одрживом енергетском систему, ефикаснијој економији и већем друштвеном благостању, уз одрживе билансе природних ресурса и што ниже нивое загађења. Овом стратегијом се, између осталог, предвиђа да енергетски ефикасно и еколошки подобно понашање у енергетици захтева неселективну примену закона и недискриминаторну праксу, као и да су сигурно и безбедно снабдевање енергијом, њена доступност и расположивост под транспарентним и недискриминаторним условима, производња и коришћење у складу са принципима одрживог развоја, предуслови за успешно функционисање сваког друштва, подизање конкурентности националне привреде и коначно за благостање грађана. У току је израда нове Стратегије развоја енергетике Републике

⁴² Република Србија, Преговарачка група за Поглавље 23, Акциони план – Поглавље 23: Правосуђе и основна права, јул 2020. (Доступно на: <https://mpravde.gov.rs/files/Revidirani%20AP23%202207.pdf>, приступљено: 4.12.2021. године).

⁴³ „Службени гласник РС”, број 105/18.

⁴⁴ Видети, на пример, Право на азил у Републици Србији у 2019. години, Београдски центар за људска права, Београд, 2020. Доступно на: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Pravo-na-azil-u-Srbiji-2019.pdf> (приступљено: 4.12.2021. године).

⁴⁵ „Службени гласник РС”, број 101/15.

⁴⁶ „Службени гласник РС”, бр. 145/14, 95/18 - др. закон и 40/21.

Србије до 2040. године са пројекцијама до 2050. године и Програма остваривања Стратегије,⁴⁷ као и израда Интегрисаног националног енергетског и климатског плана (НЕКП) Републике Србије за период од 2021. до 2030. године, са пројекцијама до 2050. године⁴⁸.

Програм развоја електронске управе у Републици Србији за период од 2020. до 2022. године са Акционим планом за његово спровођење⁴⁹ има за општи циљ развој ефикасне и кориснички оријентисане управе у дигиталном окружењу. Међу принципима и начелима на којима почива спровођење овог програма, поред осталих, препознати су начело родне равноправности и социјалне инклузије, као и начело једнакости и забране дискриминације. Програмом је предвиђено да ће се електронска управа развијати тако да информациони системи, платформе, софтвери и комплетна инфраструктура коју користи јавна управа буду успостављени на начин да омогуће једнаку расположивост и употребу свим корисницима без обзира на пол, род, године, расу, верско, политичко или сексуално опредељење, припадност националној или етничкој мањини, имовинско стање или било који други основ дискриминације, под условом да лице поседује рачунар и стабилну интернет конекцију. Такође, Програмом су планиране мере јавних политика тако да се обезбеди социјална инклузија, што подразумева да ће свим лицима бити доступне могућности које нуде иновативне технологије, а што ће временом позитивно утицати на превазилажење економских и социјалних разлика. То такође значи да доступност услуга електронске управе мора бити омогућена на нивоу целе државе подједнако.

У свим наведеним документима постоје одређене мере и активности које се односе на области друштвеног живота које су препознате као приоритетне у Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године (у даљем тексту: Стратегија), или се односе на групе лица које су у већем ризику од дискриминације. Стратегија је усаглашена са наведеним документима, на начин да не понавља мере и активности, док су поједине мере комплементарне са мерама утврђеним другим планским документима и могу остварити синергијски учинак. Такође, неке мере представљају наставак или допуњавање мера и активности које су планиране у другим стратешким документима, а које нису у потпуности реализоване.

⁴⁷ Саставни део ових документа је израда Извештаја о стратешкој процени утицаја Стратегије развоја енергетике на животну средину и Извештаја о стратешкој процени утицаја Програма остваривања Стратегије на животну средину.

⁴⁸ Нова Стратегија развоја енергетике ће, као и НЕКП, дефинисати нову енергетску политику Републике Србије, у складу са Зеленом Агендом Европске уније, односно, политиком у области енергетике и климе. Важан део НЕКП-а је и дефинисање процеса декарбонизације економије, а који подразумева спровођење праведне транзиције ка бољим условима рада и живота свих људи. Поред тога, формирана је и Национална коалиција за борбу против енергетског сиромаштва.

⁴⁹ „Службени гласник РС”, број 85/20.

У изради Стратегије су узети у обзир и налази евалуације **Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године**⁵⁰, чији је период важења истекао у време израде ове стратегије. Нова Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године⁵¹ је усвојена средином октобра 2021. године. Поред тога, узети су у обзир и налази евалуације **другог Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020)**⁵².

2.2. Правни оквир

2.2.1. Устав

Устав Републике Србије⁵³ садржи широк каталог људских права и гарантује, као једно од основних начела, једнакост свих пред законом и забрањује дискриминацију по било ком основу⁵⁴. Устав, такође, изричито признаје могућност увођења посебних мера, које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која се налазе у суштински неједнаком положају са осталим грађанима. Даље се јемчи равноправност мушкараца и жена,⁵⁵ као и једнакост пред законом и забрана дискриминације припадника националних мањина.⁵⁶

2.2.2. Релевантни међународни стандарди

Република Србија је прихватила велики број међународних конвенција којима се гарантује начело једнакости и забрањује дискриминација.

1) Универзални инструменти

Републику Србију обавезују конвенције из области заштите људских права, које су донете под окриљем Уједињених нација. У питању су следеће конвенције:

⁵⁰ Марија Бабовић и Оливера Вуковић, Завршна евалуација Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, SeCons, UNWomen, фебруар 2021. Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf> (приступљено: 4.12.2021. године).

⁵¹ „Службени гласник РС”, број 103/21.

⁵² Закључак Владе 05 Број: 337-12773/2016-1 од 19. маја 2017. године („Службени гласник РС”, број 53/17). Извештаји о спровођењу овог акционог плана доступни су на адреси: <https://www.mod.gov.rs/lat/4352/akcioni-planovi-4352> (приступљено: 4.12.2021. године).

⁵³ „Службени гласник РС”, број 98/06.

⁵⁴ Члан 21. Устава Републике Србије.

⁵⁵ Члан 15. Устава Републике Србије.

⁵⁶ Члан 76. Устава Републике Србије.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁵⁷ гарантује једнакост свих пред законом и јемчи свима ефикасну заштиту од дискриминације, по било ком основу (члан 26), као и било које заговарање националне, расне или верске мржње (члан 20. став 2).

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима⁵⁸ обавезује државе уговорнице да обезбеде уживање гарантованих права без икакве дискриминације по било ком основу (члан 2. став 2) у области остварења и заштите права која гарантује.

Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације⁵⁹ представља основни документ Уједињених нација у борби против расизма и дискриминације. Конвенција захтева од држава уговорница да осуде сваку пропаганду и све организације које се руководе идејама или теоријама заснованим на супериорности једне расне, односно етничке групе, или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње или дискриминације (члан 4). Државе су обавезне да забране сваки облик дискриминације који је заснован на овом основу и да без одлагања усвоје посебне мере.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена⁶⁰ је први међународноправни инструмент који на свеобухватан начин гарантује људска права жена у свим областима друштвеног живота. Конвенцијом се намећу обавезе државама да националним уставима, законима и подзаконским актима признају и у свим случајевима заштите женска људска права, да елиминишу дискриминацију у свим њеним видовима, да помогну развој и еманципацију жена свим адекватним средствима, као и да укину обичаје и праксу којом се успостављају и одржавају родни стереотипи, а тиме и дискриминација према женама (члан 5).

Конвенција Уједињених нација о правима детета⁶¹ гарантује људска права и заштиту особама млађим од 18 година, забрањујући сваки облик дискриминације по било ком основу. Конвенција је заснована на четири основна принципа: недискриминацији,

⁵⁷ Видети Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/71). Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење овог пакта 12. марта 2001. године.

⁵⁸ Видети Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 7/71). Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење овог пакта 12. марта 2001. године.

⁵⁹ Закон о ратификацији Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 31/67). Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење ове конвенције 12. марта 2001. године.

⁶⁰ Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 11/81. Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење ове конвенције 12. марта 2001. године.

⁶¹ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97. Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење ове конвенције 4. октобра 2001. године.

поштовању најбољег интереса детета, праву на живот, преживљавању и развоју, као и на уважавању ставова детета.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом⁶² гарантује потпуно и једнако уживање свих људских права особама са инвалидитетом. Основна начела на којима Конвенција почива су: поштовање урођеног достојанства; индивидуална самосталност, укључујући слободу властитог избора и независност особа; забрана дискриминације; пуно и ефикасно учешће и укључивање у друштво; уважавање разлика и прихватање особа са инвалидитетом; једнаке могућности; доступност; равноправност жена и мушкараца; уважавање развојних способности деце са инвалидитетом, као и поштовање права деце са инвалидитетом на очување свог идентитета. Конвенција прописује обавезу држава уговорница да забране сваку дискриминацију по основу инвалидитета и гарантују особама са инвалидитетом једнаку и ефикасну правну заштиту од дискриминације. Државе су у обавези да предузму све адекватне кораке да обезбеде разумно прилагођавање.

Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака⁶³ дефинише и забрањује три облика злостављања: тортуру, нечовечно и понижавајуће поступање и кажњавање, и предвиђа низ законских, административних, правних и других мера које се тичу превенције, истраге, извођења пред лице правде оних који не поштују одредбе о забрани злостављања, као и обезбеђење одштете жртвама. Конвенцијом се забрањује протеривање у земљу у којој лицу прети опасност од неког облика злостављања. Од држава се посебно захтева да неодложно изврше непристрасну истрагу сваки пут када постоје оправдани разлози за сумњу да је дошло до мучења, а пракса показује да таква истрага често изостаје у случају када је жртва припадник неке осетљиве групе.

У циљу успостављања надзора над имплементацијом обавеза које су државе преузеле прихватањем поменутих међународних уговора, формирана су посебна експертска тела – комитети Уједињених нација, који, између осталог, ближе тумаче одредбе из конвенција у општим коментарима, односно, општим препорукама. Велики број ових општих коментара односи се управо на област недискриминације и унапређења положаја припадника и припадница група које су у већем ризику од дискриминације.

Иако није правно обавезујући акт, важне смернице за деловање на плану сузбијања дискриминације пружа Агенда Уједињених нација о одрживом развоју до 2030. године, кроз набројане циљеве одрживог развоја⁶⁴. Борба против дискриминације је од нарочите важности за реализацију следећих циљева одрживог развоја: 5. циљ: „Родна равноправност:

⁶² Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09).

⁶³ Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 9/91. Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важење ове конвенције 12. марта 2001. године.

⁶⁴ United Nations Agenda 2030, A/RES/70/1. Доступно на: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (приступљено: 4.12.2021. године).

постићи родну равноправност и оснажити све жене и девојчице”; 8. циљ: „Достојанствен рад и економски раст: промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све”; 10. циљ: „Смањење неједнакости: смањити неједнакост између и унутар држава”, као и 16. циљ: „Мир, правда и снажне институције: промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити ефикасне, поуздане и инклузивне институције на свим нивоима”.

2) Европски инструменти

Поред универзалних стандарда у области недискриминације, за Републику Србију су од нарочитог значаја међународни инструменти, донети под окриљем две регионалне организације: Савета Европе и Европске уније.

а) Савет Европе

Европска конвенција о људским правима и основним слободама⁶⁵ гарантује уживање грађанских и политичких права. Овом конвенцијом се забрањује дискриминација, по било ком основу, у остваривању права која су њоме гарантована (члан 14), и прописује се општа забрана дискриминације (члан 1. Дванаестог протокола уз Европску конвенцију)⁶⁶. На основу ове конвенције установљен је Европски суд за људска права, који је у својој јуриспруденцији успоставио релевантне стандарде у области недискриминације, које такође обавезују Републику Србију.

Европска социјална повеља⁶⁷ и **Ревидирана европска социјална повеља**⁶⁸ има за циљ унапређење поштовања и уживања економских и социјалних права.

⁶⁵ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима („Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 - исправка и „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 12/10 и 10/15).

⁶⁶ „Савет Европе, Европски суд за људска права, Европска конвенција о људским правима – са измјенама предвиђеним Протоколима бр. 11, 14 и 15, с Протоколима бр. 1, 4, 6, 7, 12, 13 и 16, Стразбур: Савет Европе, страна 46. Доступно на: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf (приступљено: 5.12.2021. године).

⁶⁷ Видети публикацију: Савет Европе, Европска социјална повеља – Повеља, протоколи, пречишћени текст (Доступно на: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Evropska_socijalna_povelja.pdf, приступљено: 5.12.2021. године).

⁶⁸ Закон о потврђивању Ревидиране европске социјалне повеље („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09).

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима⁶⁹ има за циљ да унапреди историјске регионалне и мањинске језике у Европи. Повеља установљава бројне конкретне мере у различитим областима живота, како би се подстакло коришћење регионалних и мањинских језика у образовању, правосуђу, управи, јавним сервисима, државним медијима, културним, економским и социјалним активностима и међународној размени.

Оквирна конвенција о заштити националних мањина⁷⁰ штити права припадника националних мањина. Конвенција гарантује различита права мањина, обавезује државе да обезбеде уживање ових права и признаје бројна колективна права мањина. Основни принцип ове конвенције је принцип једнакости и забране дискриминације према припадницима националних мањина.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)⁷¹ препознаје насиље над женама као манифестацију историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца, који су довели до дискриминације жена и немогућности њиховог напредовања у пуној мери. Један од циљева Истанбулске конвенције јесте допринос у сузбијању свих облика дискриминације над женама и промоција суштинске једнакости између мушкараца и жена, укључујући и оснаживање жена.

б) Европска унија

Република Србија је стекла статус кандидата за приступање Европској унији 1. марта 2012. године и стандарди установљени у оквиру Европске уније још увек за њу нису правно обавезујући, али представљају важан путоказ у процесу хармонизације прописа са правом Европске уније и предуслов за стицање њеног пуноправног чланства. Такође, имајући у виду да Стратегија покрива период до пројектованог времена приступања Републике Србије Европској унији (2025. година), важно је узети у обзир стандарде и тековине Европске уније у циљу потпуног усаглашавања домаћег правног оквира и праксе са овим стандардима.

Повеља о основним правима у Европској унији⁷² пружа каталог људских права гарантованих у Европској унији. Трећа глава Повеље посвећена је остварењу начела једнакости (чл. 20. до 26) и гарантује како једнакост свих пред законом, тако и забрану дискриминације по било ком основу.

⁶⁹ Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима („Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, број 18/05).

⁷⁰ Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 6/98).

⁷¹ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 12/13).

⁷² Текст на енглеском језику доступан је на: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (приступљено: 5.12.2021. године).

Директива о расној дискриминацији⁷³ забрањује дискриминацију по основу расног или етничког порекла у контексту запошљавања, али и у контексту приступа социјалној сигурности и заштити, као и добрима и услугама.

Директива о једнакости при запошљавању⁷⁴ забрањује дискриминацију по основу пола, верског уверења, узраста и инвалидитета у области запошљавања.

Директива у области социјалног осигурања⁷⁵ захтева остварење једнаког третмана жена и мушкараца у области заштите од болести, инвалидитета, старости, несрећа на послу и професионалних болести, као и незапослености.

Директива о трудним радницама⁷⁶ захтева минималне мере за унапређење безбедности и здравља на раду трудних радница и жена које су се скоро породиле или доје, укључујући и право на породилско одсуство од најмање 14 недеља.

Директива о непуном радном времену⁷⁷ има за циљ да укине дискриминацију радника који раде полчасовно радно време и да побољша услове њиховог рада.

Директива о обављању посла на одређено време⁷⁸ има за циљ да унапреди квалитет рада на одређено време обезбеђењем недискриминације и успостављањем механизма за спречавање злоупотреба које настају превеликим коришћењем уговора на одређено време.

Директива о једнаком третману у области рада⁷⁹ укључује дефиницију посредне дискриминације, узнемиравања и сексуалног узнемиравања, и захтева од држава чланица да успоставе тела за равноправност која ће унапредити, анализирати, надгледати и подржати једнак третман жена и мушкараца.

Директива о добрима и услугама⁸⁰ примењује се изван области рада и запошљавања и захтева једнак третман жена и мушкараца у приступу добрима и услугама које су доступне јавности.

Консолидована директива⁸¹ обухвата на једном месту седам директива које су престале да важе (Директива 75/117, Директива 76/207 (измењена Директивом 2002/73),

⁷³ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.

⁷⁴ Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation.

⁷⁵ Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security.

⁷⁶ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding.

⁷⁷ Council Directive 97/81/EC of 15 December 1997 concerning the Framework Agreement on part-time work.

⁷⁸ Council Directive 1999/70/EC of 28 June 1999 concerning the framework agreement on fixed-term work.

⁷⁹ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions.

⁸⁰ Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services.

⁸¹ Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast).

Директива 97/80 (измењена Директивом 98/52) и Директива 86/378 (измењена Директивом 96/97)) којима се гарантује једнакост жена у области рада и запошљавања.

Директива о једнаком третману samozапослених мушкараца и жена⁸² тражи од држава чланица да обезбеде да радници, брачни другови и партнери имају најмање 14 недеља одсуства за бригу о детету и да им се гарантује социјална заштита.

2.3. Законодавни оквир

2.3.1. Антидискриминациони закони

Законодавни антидискриминациони оквир Републике Србије у великој мери је усаглашен са наведеним међународним изворима и чини га неколико закона:

Закон о забрани дискриминације⁸³ представља општи антидискриминациони закон у Републици Србији. Овим законом уведена је општа забрана дискриминације, дефинисан је појам дискриминације, затим различити облици и посебни случајеви дискриминације, а регулисана је и судска заштита од дискриминације. Законом је основан Повереник за заштиту равноправности као самосталан државни орган, независан у обављању послова утврђених законом. Изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. године, дефиниција посредне дискриминације је усклађена са дефиницијом садржаном у антидискриминационим директивама Европске уније, а листа заштићених личних својстава је проширена тако што су род, полне карактеристике и ниво прихода прописани као посебна лична својства. Изричито су забрањени сегрегација, навођење на дискриминацију и сексуално узнемиравање, као и интерсекцијска дискриминација, као тежак облик дискриминације. Утврђена је обавеза послодаваца у погледу приступа и разумног прилагођавања радног места, као и обавеза органа јавне власти да приликом припреме новог прописа или јавне политике од значаја за остваривање права социоекономски угрожених лица или група лица, изврши процену утицаја прописа или политике и њихове усаглашености са начелом једнакости. Прописани су изузеци од начела једнакости на основу старосног доба, а регулисана је и дискриминација у области становања као посебан случај дискриминације. Проширена су овлашћења Повереника за заштиту равноправности, а одговарајућим допунама закона створени су законски услови за очување континуитета у раду ове институције.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом⁸⁴ уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидитета, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се

⁸² Directive 2010/41/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on the application of the principle of equal treatment between men and women engaged in an activity in a self-employed capacity and repealing Council Directive 86/613/EEC.

⁸³ „Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21.

⁸⁴ „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16.

предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом. Поред овог закона, потребно је поменути и **Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом**⁸⁵, којим се уређују: подстицаји за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада; процена радних способности; професионална рехабилитација; обавеза запошљавања особа са инвалидитетом; и услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом.

Законом о родној равноправности⁸⁶ прописане су мере политике за остваривање и унапређивање родне равноправности, врсте планских аката у области родне равноправности и начин извештавања о њиховој реализацији, институционални оквир за остваривање родне равноправности, надзор над применом закона и друга питања од значаја за остваривање и унапређивање родне равноправности. Законом је операционализован процес увођења родне перспективе прописивањем обавезе усвајања посебних мера, родно одговорног буџетирања, прикупљања родно осетљивих података и усвајања планских аката. Законом су прописане посебне мере за остваривање и унапређивање родне равноправности у 16 различитих области. Регулисане су врсте планских аката за спровођење политике родне равноправности, доносиоци, начин усвајања и начин извештавања о њиховом спровођењу. Утврђена је обавеза усвајања Националне стратегије за родну равноправност и Акционог плана за њено спровођење, акционог плана за родну равноправност од стране јединице територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе, затим, обавеза органа јавне власти и послодаваца да у своје планове и програме рада унесу део о родној равноправности, као и обавеза усвајања плана управљања ризицима од повреде принципа родне равноправности, чиме је успостављена институционална инфраструктура родне равноправности.

Закон о заштити права и слобода националних мањина⁸⁷ уређује начин остваривања индивидуалних и колективних права припадника националних мањина. Законом се као једно од основних начела прокламује забрана дискриминације, и то „сваки облик дискриминације на националној, етничкој, расној, језичкој, верској и свакој другој основи, према националним мањинама и лицима која припадају националним мањинама”.

2.3.2. Други закони

Поред неколико антидискриминационих закона, у правном поретку Републике Србије многи закони садрже антидискриминациону клаузулу у областима које регулишу.

⁸⁵ „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13.

⁸⁶ „Службени гласник РС”, број 52/21.

⁸⁷ „Службени лист СРЈ”, број 11/02, „Службени лист СЦГ”, број 1/03 - Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 - др. закон, 97/13 - УС и 47/18.

Закон о раду⁸⁸ забрањује дискриминацију у области рада и запошљавања и забрањује непосредну и посредну дискриминацију, као и узнемиравање и сексуално узнемиравање.

Закон о социјалној заштити⁸⁹ има за циљ да обезбеди доступност услуга социјалне заштите и остваривање права у социјалној заштити, без дискриминације, као и да створи једнаке могућности за самосталан живот и да подстиче социјалну укљученост. Услуге у систему социјалне заштите подељене су на: услуге процена и планирања, дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, као и услуге смештаја. Корисник права или услуга социјалне заштите јесте појединац, односно породица која се суочава са препрекама у задовољавању потреба, без обзира на националну припадност, верску, политичку или било коју другу припадност. Услуге процене и планирања обезбеђује Република Србија, дневне услуге у заједници обезбеђује јединица локалне самоуправе, услуге подршке за самосталан живот обезбеђује јединица локалне самоуправе, осим ако Законом о социјалној заштити није другачије предвиђено, саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге обезбеђује јединица локалне самоуправе, аутономна покрајина, односно Република Србија, а услуге смештаја обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, у складу са Законом о социјалној заштити. Међутим, у којој мери су развијене и доступне услуге социјалне заштите зависи од нивоа развијености и обезбеђивања њихове одрживости. Уколико је нека услуга доступна у локалној заједници, доступна је свим грађанима на територији јединице локалне самоуправе, у зависности од степена развијености и корисника којима је намењена. Поступак за коришћење услуга у складу са Законом о социјалној заштити, без обзира на то да ли услугу обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, спроводи центар за социјални рад, по службеној дужности или на захтев корисника. Центар за социјални рад одлучује о коришћењу услуга из члана 68. став 1. Закона о социјалној заштити, применом одредаба закона којим се уређује општи управни поступак, уз поштовање свих начела рада и доступности услуга. Против Решења којим се одбија захтев за коришћење услуга из члана 68. став 1. наведеног закона, лице може поднети жалбу органу који обезбеђује услугу. Услуге су доступне свим грађанима и грађанкама у Републици Србији, уз уважавање њихових моралних, културних и религијских права у складу са гарантованим људским правима и слободама. Законом о социјалној заштити дефинисана су начела социјалне заштите. Начело поштовања интегритета и достојанства корисника дефинише да се кориснику пружи социјална заштита уз поштовање његовог психичког и физичког интегритета, безбедности, као и уз уважавање његових моралних, културних и религијских права у складу са гарантованим људским правима и слободама. Начело забране дискриминације забрањује дискриминацију корисника социјалне заштите по основу расе, пола, старости, националне припадности, социјалног порекла, сексуалне оријентације, вероисповести, политичког, синдикалног или

⁸⁸ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 - УС, 113/17 и 95/18 - аутентично тумачење.

⁸⁹ „Службени гласник РС”, број 24/11.

другог опредељења, имовног стања, културе, језика, инвалидитета, природе социјалне искључености или другог личног својства. Обавеза је свих запослених у социјалној заштити да поштују начело поштовања интегритета и достојанства, забране дискриминације, начело најбољег интереса корисника, ефикасности и целовитости социјалне заштите без обзира на животни циклус, пол, етничко и културно порекло, језик, вероисповест, животне навике, развојне потребе и потребе за додатном подршком у свакодневном функционисању.

Закон о здравственој заштити⁹⁰ прописује као једно од основних начела, начело поштовања људских права, које подразумева обезбеђење равноправности полова, уважавање моралних, културних, религијских и филозофских уверења грађана, као и принцип правичности здравствене заштите, који подразумева забрану дискриминације у пружању здравствене заштите по било ком основу.

Закон о здравственом осигурању⁹¹ прописује да сви појмови који се користе у овом закону у граматичком мушком роду, подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односе⁹². Осим тога, у самом Закону о здравственом осигурању, у погледу основа осигурања, самих права и услова за њихово коришћење, не прави се разлика по неком личном својству, осим уколико је само право везано искључиво за неку популациону групу (нпр. деца, труднице и сл.).

Закон о правима пацијената⁹³ прописује права пацијената приликом коришћења здравствене заштите, начин остваривања и начин заштите тих права, као и друга питања у вези са правима и дужностима пацијената. Пацијентима се гарантује једнако право на квалитетну и континуирану заштиту, као и једнак приступ здравственој служби, без дискриминације.

Закон о заштити лица са менталним сметњама⁹⁴ уређује основна начела, организовање и спровођење заштите менталног здравља, као и начин, поступак, организацију и услове лечења и смештај без пристанка лица са менталним сметњама у здравствене установе. Закон прописује да сва лица са менталним инвалидитетом имају право на једнаке услове лечења, који су примерени њиховим здравственим потребама.

Закон о основама система образовања и васпитања⁹⁵ представља крвни закон у области образовања и прописује да су грађани једнаки у остваривању права на образовање и васпитање. Закон прописује да је принцип једнакости и доступности остваривања права на образовање и васпитање заснован на принципу социјалне правде и принципу једнаких шанси без дискриминације. Васпитно-образовна установа је дужна да предузме све мере прописане овим законом када се посумња или утврди дискриминаторно понашање.

⁹⁰ „Службени гласник РС”, број 25/19.

⁹¹ „Службени гласник РС”, број 25/19.

⁹² Члан 10. став 2.

⁹³ „Службени гласник РС”, бр. 45/13 и 25/19 - др. закон.

⁹⁴ „Службени гласник РС”, број 45/13.

⁹⁵ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 - др. закон, 10/19 и 6/20.

Закон о предшколском васпитању и образовању⁹⁶ прописује као један од принципа овог нивоа образовања доступност, која подразумева једнако право и доступност свих облика предшколског васпитања и образовања, без дискриминације и издвајања по било ком основу.

Закон о основном образовању и васпитању⁹⁷ прописује као један од основних задатака школе да омогући квалитетно образовање и васпитање за свако дете и ученика, под једнаким условима, без обзира на то где се школа налази, односно, где се одвија образовање. Запослени у школи имају обавезу да промовишу једнакост међу свим ученицима и активно се супротставе свим врстама дискриминације и насиља.

Закон о средњем образовању и васпитању⁹⁸ прописује да школски програми укључују и програме заштите од насиља и занемаривања, и програме превенције других облика ризичног понашања, као и програм заштите од дискриминације.

Закон о високом образовању⁹⁹ прописује да је овај ниво образовања заснован на поштовању људских права и слобода, укључујући и забрану свих облика дискриминације.

Закон о полицији¹⁰⁰ прописује да су запослени у министарству и полицији дужни да једнако поступају према свим лицима, без обзира на њихову расну, полну или националну припадност, као и њихове различитости које проистичу из неког њиховог личног својства.

Закон о младима¹⁰¹ уређује мере и активности чији је циљ унапређивање друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање потреба младих у свим областима које су од интереса за младе.

Закон о спорту¹⁰² забрањује сваки облик дискриминације, укључујући и говор мржње, по било ком основу, спортиста, спортских стручњака, спортских организација и других лица учесника у систему спорта, као и професионалних спортиста и оних који то желе да постану у погледу запошљавања, зараде и услова рада. Спортске организације су посебно у обавези да промовишу равноправност међу децом и активно се супротстављају свим врстама злоупотреба, злостављања, дискриминације и насиља.

Закон о јавном информисању и медијима¹⁰³ прокламује слободу јавног информисања и забрањује сваки облик дискриминације уредника медија, новинара и других лица у области јавног информисања, нарочито према њиховој политичкој опредељености и уверењу или другом личном својству.

Закон о електронским медијима¹⁰⁴ уређује организацију и рад Регулаторног тела за електронске медије, услове и начин пружања аудио и аудио-визуелних медијских услуга,

⁹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 18/10, 101/17, 113/17 - др. закон и 10/19.

⁹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17, 27/18 - др. закон и 10/19.

⁹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17, 27/18 - др. закон, 6/20 и 52/21.

⁹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 - др. закон, 73/18, 67/19, 6/20 - др. закони, 11/21 - аутентично тумачење, 67/21 - др. закон и 67/21.

¹⁰⁰ „Службени гласник РС”, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.

¹⁰¹ „Службени гласник РС”, број 50/11.

¹⁰² „Службени гласник РС”, број 10/16.

¹⁰³ „Службени гласник РС”, бр. 83/14, 58/15 и 12/16 - аутентично тумачење.

¹⁰⁴ „Службени гласник РС”, бр. 83/14 и 6/16 - др. закон.

као и услове и поступак за издавање дозвола за пружање тих услуга. Закон прописује да се наведено регулаторно тело стара да програмски садржај пружалаца медијске услуге не садржи информације којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље због било ког личног својства. Такође, посебно се обавезује пружалац медијске услуге да у складу са својим финансијским и техничким могућностима, свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха и вида.

Закон о јавним медијским сервисима¹⁰⁵ уређује рад јавних медијских сервиса у Републици Србији, у складу са европским стандардима и међународним инструментима у области електронских медија. Основна делатност јавног медијског сервиса, између осталог, мора бити у функцији остваривања јавног интереса, односно, објављивања садржаја чији је циљ остваривање људских права и слобода, као и унапређивање политичке, полне, међунационалне и верске толеранције и разумевања.

Закон о електронским комуникацијама¹⁰⁶ уређује услове и начин за обављање делатности у области електронских комуникација. Као један од циљева и начела регулисања односа у области електронских комуникација, закон прописује обезбеђивање доступности услуга универзалног сервиса свим грађанима у Републици Србији, уз задовољење потреба специфичних друштвених група, укључујући особе са инвалидитетом, старије и социјално угрожене кориснике и обезбеђење максималне користи за њих, нарочито у виду избора, цене и квалитета услуга.

Закон о оглашавању¹⁰⁷ регулише садржину огласне поруке, као и општа и посебна правила оглашавања и директно оглашавања. Закон се примењује на оглашавања без обзира на начин и средство којим се оно врши. Оглашавања мора да буде засновано на принципу коришћења дозвољених средстава за постизање циља и другим принципима друштвене одговорности и не сме изазивати мржњу или нетолеранцију, нити садржати изјаве или визуелно представљање које се може сматрати увредљивим. Законом се посебно забрањује да огласна порука, непосредно или посредно, подстиче дискриминацију по било ком основу. Такође је забрањено и неоправдано одбити објављивање, односно емитовање огласне поруке или на други начин неоправдано правити разлику или неједнако поступати према различитим оглашивачима.

Закон о азилу и привременој заштити¹⁰⁸ уређује статус, права и обавезе тражилаца азила и лица којима је признато право на азил и додељена привремена заштита, забрањује дискриминацију у овој области и дефинише посебно осетљиве категорије тражилаца азила.

Закон о странцима¹⁰⁹ уређује улазак, кретање, боравак и враћање странаца, дефинише посебно осетљиве категорије странаца и уводи институт заштите претпостављене жртве и жртве трговине људима, као и институт привременог боравка. Законом је омогућено да по овим основима странцу буде одобрен привремени боравак из хуманитарних разлога,

¹⁰⁵ „Службени гласник РС”, бр. 83/14, 103/15, 108/16 и 161/20.

¹⁰⁶ „Службени гласник РС”, бр. 44/10, 60/13 - УС, 62/14 и 95/18 - др. закон.

¹⁰⁷ „Службени гласник РС”, бр. 6/16 и 52/19 - др. закон.

¹⁰⁸ „Службени гласник РС”, број 24/18.

¹⁰⁹ „Службени гласник РС”, бр. 24/18 и 31/19.

као и институт самосталног боравка странаца. Прописана су, такође, начела која се примењују приликом одобравања привременог и сталног боравка странаца, као и у поступку враћања, којима су прописане обавезе надлежних органа у поступању према странцима, имајући у виду специфичну ситуацију у којој се налазе.

Кривични законик¹¹⁰ уређује кривичноправну заштиту од дискриминације у виду неколико кривичних дела у вези са забраном дискриминације: повреда равноправности¹¹¹, повреда права употребе језика и писма¹¹², расна и друга дискриминација и изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости¹¹³.

Закон о енергетици¹¹⁴ предвиђа, између осталог, да све мере и активности које се предузимају ради остваривања дугорочних циљева енергетске политике морају бити недискриминаторне, засноване на начелима слободног тржишта, не могу неоправдано стварати додатне обавезе учесницима на тржишту електричне енергије и морају бити оправдане у смислу њиховог економског и социјалног ефекта на крајње купце. Закон уређује издавање енергетске дозволе под истим условима домаћим и страним правним или физичким лицима или предузетницима, уз пуно поштовање принципа недискриминације и применом критеријума који морају бити објективни и јавни. Поред тога, овај закон дефинише институт регулисаних цена, којим се обезбеђује, између осталог, недискриминација, односно једнаки положај исте категорије и групе купаца и корисника система. Даље, прописана је дужност оператора система да обезбеде недискриминаторан и транспарентан приступ систему, а за оператора преносног система и да успостави и објави транспарентну, ефикасну и недискриминаторну Процедуру за прикључење објеката на преносни систем. Поред наведеног, прописана је обавеза снабдевача да према крајњим купцима поступа на недискриминаторан начин. Законом о енергетици дефинисана је категорија енергетски угроженог купца, која је ближе уређена Уредбом о енергетски угроженом купцу¹¹⁵, а која доприноси смањењу енергетског сиромаштва, као и већем приступу енергији кроз јавну подршку становништву лошијег материјалног стања. Предметном уредбом корисници новчане социјалне помоћи и дечијег додатка препознати су као посебна категорија, те стичу статус на основу акта којим им је признато неко од тих права, без обзира да ли испуњавају остале прописане услове.

Закон о електронској управи¹¹⁶, поред осталог, прописује да свако има права да користи услугу електронске управе (члан 7), као и да сви корисници услуге електронске управе на једнак начин и под једнаким условима имају приступ електронским подацима и

¹¹⁰ „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

¹¹¹ Члан 128. Кривичног законика.

¹¹² Члан 129. Кривичног законика.

¹¹³ Члан 317. Кривичног законика.

¹¹⁴ „Службени гласник РС”, бр. 145/14, 95/18 - др. закон и 40/21.

¹¹⁵ „Службени гласник РС”, бр. 113/15, 48/16 - др. правилник, 88/16 - др. правилник, 49/17 - др. правилник, 104/17 - др. правилник, 36/18 - др. правилник, 59/18, 88/18 - др. правилник, 34/19 - др. правилник, 82/19 - др. правилник, 76/20 - др. правилник, 144/20 - др. правилник и 51/21 - др. правилник.

¹¹⁶ „Службени гласник РС”, број 27/18.

документима и равноправни су у остваривању овог права. Закон посебно истиче да се услуга електронске управе пружа на начин који обезбеђује приступ и коришћење особама са инвалидитетом без техничких, аудио-визуелних, семантичких и језичких ограничења.

Закон о планирању и изградњи¹¹⁷ у члану 5. прописује обезбеђење несметаног кретања и приступ особама са инвалидитетом, деци и старијима. Овом одредбом се захтева да сви објекти за јавну употребу, као и зграде и стамбено-пословне зграде буду приступачне тако да је свима омогућен несметан приступ, кретање и боравак.

Закон о запосленима у аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе¹¹⁸ у члану 47. став 3. прописује да ће Влада посебно водити рачуна о националном саставу становништва и одговарајућој заступљености припадника националних мањина приликом уређивања критеријума за разврставање радних места и мерила за опис радних места службеника.

Закон о службеној употреби језика и писама¹¹⁹ у члану 1. став 3. прописује да су на подручјима Републике Србије на којима живе припадници националних мањина, у службеној употреби, истовремено са српским језиком, и језици и писма националних мањина.

Законом о националним саветима националних мањина¹²⁰ се уређује правни положај и овлашћења националних савета националних мањина у области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писама, као и поступак избора националних савета, њихово финансирање и друга питања од значаја за рад националних савета.

3. ОПИС ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

3.1. Оствареност циљева постављених у претходној стратегији

Током израде Стратегије вођено је рачуна о мерама које су биле планиране у претходном стратешком документу, али које нису реализоване. Оствареност постављених циљева у претходној стратегији сагледана је ослањањем на следеће документе:

- Анализу примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014–2018. године, која је заснована на компаративној анализи свих извештаја о спровођењу Акционог плана за њену реализацију;
- Анализу ефеката, односно, Полазне основе за израду нове Стратегије;
- Редовне годишње извештаје Повереника за заштиту равноправности;

¹¹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 72/09, 81/09 - исправка, 64/10 - УС, 24/11, 121/12, 42/13 - УС, 50/13 - УС, 98/13 - УС, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19, 37/19 - др. закон, 9/20 и 52/21.

¹¹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 21/16, 113/17, 113/17 - др. закон, 95/18 и 114/21.

¹¹⁹ „Службени гласник РС”, бр. 45/91, 53/93 - др. закон, 67/93 - др. закон, 48/94 - др. закон, 101/05 - др. закон, 30/10, 47/18 и 48/18 - исправка.

¹²⁰ „Службени гласник РС”, бр. 72/09, 20/14 - УС, 55/14 и 47/18.

- Извештаје којима се евалуирају наведени стратешки документи;
- Извештаје релевантних међународних тела о нивоу поштовања људских права у Републици Србији¹²¹;
- Извештаје организација цивилног друштва којима се илуструје положај припадника група које су у већем ризику од дискриминације.

Анализа примене прве Стратегије превенције и заштите од дискриминације је показала да су учињени позитивни помаци у погледу унапређења политика и прописа, системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања, као и у области унапређења компетенција државних, односно, јавних службеника. Ипак, у сваком од ових домена утврђено је да неке планиране мере нису реализоване, да су делимично реализоване или да реализатори мера нису давали податке о њиховој реализацији. Поред тога, најтеже је оценити испуњеност системских (структурних) мера за превенцију и заштиту од дискриминације, за које је потребно да прође дужи временски период да би ефекти могли да се мере.

Претходна стратегија је била подељена по групама које су у већем ризику од дискриминације. У питању су:

- 1) националне мањине (16 мера);
- 2) жене (13 мера);
- 3) ЛГБТ*¹²² особе (17 мера);
- 4) особе са инвалидитетом (17 мера);
- 5) старије особе (8 мера);
- 6) деца (10 мера);
- 7) избеглице, интерно расељена лица и други мигранти (15 мера);
- 8) верске мањине (4 мере);
- 9) особе дискриминисане због здравственог стања (8 мера).

¹²¹ Овде се примарно мисли на извештаје Европске комисије о напретку Републике Србије (Доступно на: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>, приступљено: 5.12.2021. године), као и на механизме Уједињених нација: Закључна запажања Комитета за економска, социјална и културна права о другом периодичном извештају Србије о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима (2014); Закључна запажања Комитета против тортуре о другом периодичном извештају Републике Србије о примени Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (2015); Закључна запажања Комитета за права особа са инвалидитетом о иницијалном извештају Србије (2016); Закључна запажања Комитета за људска права о трећем периодичном извештају Србије о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима (2017); Закључна запажања Комитета за укидање расне дискриминације о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије (2018); и Закључна запажања Комитета за укидање свих облика дискриминације жена о четвртном периодичном извештају Србије (2019). Сви наведени механизми доступни су на енглеском језику на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN (приступљено: 5.12.2021. године).

¹²² Скраћеница ЛГБТ* односи се: лезбејке, геј, бисексуалне, трансродне, интерсекс и квир особе, као и све друге припаднике, односно припаднице ЛГБТ* заједнице.

Од 127 анализираних стратешких мера, највећи број се односи на све групе које се налазе у већем ризику од дискриминације (19 мера), док су остале мере биле посебно усмерене на неку од горе наведених група. Од 19 системских мера, реализовано је осам (42,1%), девет је делимично реализовано (47,4%) а две мере нису реализоване (10,5%). Како је анализа показала, највећи проценат реализације планираних мера остварен је у односу на избеглице, расељена лица и друге угрожене мигрантске групе (80%) и децу (60%), док је најмање реализовано мера које су се односиле на унапређење положаја старијих особа (12,5%).

Када је реч о предвиђеним системским мерама, напредак је уочен у погледу успостављања одговарајућег законодавног и стратешког оквира забране дискриминације, успостављања нових механизма и побољшане међуресорне и сарадње са цивилним друштвом, док су као главни изазови идентификовани: усклађивање националног законодавства са међународним стандардима, потпуна примена антидискриминационог оквира, проблем вишеструке дискриминације и распрострањеност говора мржње.

Код националних мањина, посебно је указано на још увек тежак положај Рома и Ромкиња, на постојање социјалне дистанце према одређеним етничким групама (Албанцима, Ромима, Бошњацима (муслиманима) и Хрватима), као и на питање адекватног законског оквира за евиденцију националне припадности запослених у јавној администрацији и у другим областима.

Жене су једна од најдискриминисанијих група у Републици Србији, посебно жене из вишеструко маргинализованих група, а област која највише забрињава јесте насиље према женама у породици и партнерским односима.

Положај ЛГБТ* особа је унапређен у односу на период пре доношења Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године. Међутим, и даље нису регулисана важна питања за положај ЛГБТ* заједнице (регистровање истополних заједница, права транс и интерсекс особа, грађанска и друга права која се односе на наслеђивање, пензије и др.). ЛГБТ* особе и даље немају поверење у државне органе, а још увек се суочавају са говором мржње, претњама, насиљем и другим делима мотивисаним хомофобијом и трансфобијом.

Особе са инвалидитетом и даље су изложене дискриминацији у различитим областима друштвеног живота: у образовању, области рада и запошљавања, здравству, као и у погледу приступа услугама и информацијама. Деца са сметњама у развоју суочавају се са дискриминацијом у образовању. Такође, особе са инвалидитетом су у ризику од потпуног лишења пословне способности, које није у складу са међународним стандардима. Проблем приступачности јавних површина, објеката и услуга на свим нивоима и даље остаје велики изазов. Постоји потреба обезбеђења адекватнијег броја тумача за знаковни језик, као и обука одређеног броја јавних службеника за коришћење знаковног језика.

Старије особе су изложене дискриминацији у скоро свим областима, посебно у области рада и запошљавања и здравља. Старије особе неретко живе у сиромаштву, при чему су изложене и занемаривању и насиљу.

Када се ради о деци, у анализи се наводи да је током претходне деценије у Републици Србији постигнут напредак у унапређењу положаја деце. Међутим, њихово право на партиципацију није у довољној мери део праксе органа и јавних служби у правним стварима у којима се одлучује о њиховим правима. Дискриминацији су најчешће изложена деца са сметњама у развоју и деца ромске националности, а посебно забрињава што су она често жртве породичног и вршњачког насиља.

Иако су у највећем броју реализоване мере које се односе на избеглице и интерно расељена лица, њихов положај је и даље потребно унапредити, посебно положај интерно расељених лица, која су сиромашнија и у већој мери незапослена од већинског становништва, што се нарочито односи на Роме и Ромкиње који зависе од социјалне помоћи и живе у условима које су испод стандардног квалитета.

Код верских мањина се као посебан проблем и даље намеће разликовање традиционалних и нетрадиционалних верских заједница у Републици Србији, код којих је процес регистрације знатно отежан.

Дискриминацији на основу здравственог стања највише су изложене особе које живе са HIV/AIDS-ом, особе које имају хепатитис Ц, као и особе које болују од ретких болести и особе са проблемима менталног здравља.

3.2. Анализа проблема за релевантне области и циљне групе

Налази истраживања спроведених у Републици Србији последњих година, као и извештаји међународних тела указују на то да се Република Србија и даље суочава са широко распрострањеном дискриминацијом. Овај проблем није сагледан анализом положаја група које су у већем ризику од дискриминације, него анализом стања у приоритетним областима, ради целовитости сагледавања проблема и формулисања адекватних мера и активности којима се стање може унапредити.

У питању су следеће области:

- 1) Јавна управа и правосуђе;
- 2) Одбрана, унутрашњи послови и безбедност;
- 3) Образовање, стручно оспособљавање и наука;
- 4) Рад и запошљавање;
- 5) Социјална заштита;
- 6) Становање;
- 7) Здравствена заштита;
- 8) Спорт, култура и медији.

1) Јавна управа и правосуђе

Поступање пред органима јавне власти представља једну од најчешћих области у којима долази до дискриминације у Републици Србији. Ово најбоље илуструје чињеница да се последњих година поступање пред органима јавне власти налази на самом врху према броју притужби пред Повереником за заштиту равноправности, а у 2020. години на првом месту са чак 28,5% од укупног броја притужби¹²³. Најчешћа лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти у 2020. години била су: старосно доба, инвалидитет, здравствено стање и пол. Како би се смањила дискриминација у овој области, неопходно је интензивирати напоре на организовању обука у области антидискриминације за представнике и представнице органа јавне власти. Такође, потребно је обезбедити увођење антидискриминационе перспективе у све законе и прописе који се доносе.

У Републици Србији је донето неколико антидискриминационих закона, а у већини осталих закона који су усвојени у последњој деценији, уведена је антидискриминациона одредба у области коју регулишу. Закон о забрани дискриминације из 2009. године измењен је и допуњен 2021. године¹²⁴ како би се учинила даља законска усаглашавања са правом Европске уније након неколико година рада на унапређењу текста¹²⁵. У текст је унета и одредба о забрани дискриминаторског поступања службеног лица, односно, одговорног лица у органу јавне власти у поступку заштите права лица пред судовима и органима јавне власти.¹²⁶ Ипак, пропуштена је прилика да се у закон унесе препорука Комитета Уједињених нација за права особа са инвалидитетом да се пропише да одбијање пружања разумног прилагођавања у свим областима представља акт дискриминације. Такође, неколико година је усаглашаван текст новог Закона о родној равноправности¹²⁷, који је коначно усвојен 2021. године¹²⁸. Од 2015. године, након представљања модела Закона о родном идентитету и правима интерсекс особа, овај закон још увек није усвојен, а иста ситуација је и са Законом о истополним заједницама. Сви наведени примери говоре о томе да су реформе у овој области непотребно споре и да морају бити много брже.

Ступањем на снагу Закона о забрани дискриминације уведен је посебан антидискриминациони поступак за заштиту од дискриминације, али број случајева који су

¹²³ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2020. годину, март 2021, стр. 183. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹²⁴ Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, број 52/21).

¹²⁵ Више о томе видети у публикацијама: Ivana Krstic, Country Report: Non-discrimination –Serbia 2020, European Commission, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination; Ivana Krstic, Country Report: Gender equality – Serbia 2020, European Commission, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. Доступно на: <https://www.equalitylaw.eu/country/serbia> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹²⁶ Члан 15. став 2. Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21).

¹²⁷ Комитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 8. март 2019, пар. 12 б). Доступно на српском и енглеском језику на: <https://www.minljud.gov.rs/medjunarodni-ugovori-konvencija-CEDAW.php>, приступљено: 5.12.2021. године.

¹²⁸ „Службени гласник РС”, број 52/21.

покренути пред правосудним органима и даље не одговара броју дискриминационих случајева у пракси, што показује да још увек није развијена солидна пракса у овој области. Процењује се да је за осам година примене закона покренуто тек око 150 парница.¹²⁹ Међутим, ову оцену је тешко дати јер нема централизованог система прикупљања података о поступцима вођеним поводом случајева дискриминације, како парничних, тако ни прекршајних и кривичних.¹³⁰ Изменама и допунама Закона о забрани дискриминације уведена је одредба којом се намеће обавеза Поверенику за заштиту равноправности да води евиденцију о правноснажним пресудама и одлукама донетим у парницама за заштиту од дискриминације, док судови имају обавезу да воде евиденцију о овим одлукама и достављају их Поверенику за заштиту равноправности.¹³¹ Може се очекивати да адекватна примена евиденције и достављања одлука омогући и јаснији преглед судске антидискриминационе праксе, који је неопходан како би се пракса унапредила.

Ипак, на основу пресуда које су у овом тренутку доступне јавности, идентификовани су проблеми као што је хитност вођења поступка, проблем са разумевањем правила о пребацавању терета доказивања са тужиоца на туженог, доказивање посредне дискриминације, разумевање дискриминације на основу рода и сл.¹³² Посебан проблем уочио је и Комитет Уједињених нација за права особа са инвалидитетом, који је препоручио Републици Србији да предузме мере како би се особама са инвалидитетом обезбедио несметан и недискриминаторан приступ правди, укључујући процедурална прилагођавања за све особе и приступ грађанским поступцима за глуве особе. Такође, у прекршајним поступцима уочава се проблем окончања поступка до застаревања, неразумевање специфичности случајева у којима долази до дискриминације, као и изрицање ниских казни, док је у кривичним поступцима, у већем броју случајева кривична пријава одбачена и поред постојања озбиљних сумњи да је кривично дело учињено.¹³³ Посебно је важна пракса

¹²⁹ Марио Рељановић, Студија о примени Закона о забрани дискриминације, Београд: Комитет правника за људска права – YUCOM, 2017, стр. 5. Доступно на: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/03/Studija-o-primeni-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-u-Srbiji-Mario-Reljanovic.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹³⁰ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2019. годину, март 2020, стр. 25. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/FINAL-RGI-2019-ZA-NARODNU-SKUPSTINU.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹³¹ Чланови 40а и 40б Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21).

¹³² Видети више у томе у: Nevena Petrušić, „Praksa sudova u Republici Srbiji u oblasti antidiskriminacije: Tri studije slučaja”, у: Dženana Hadžiomerović i dr., Suzbijanje diskriminacije: uloga pravosuda, Fondacija Heinrich Böll, Ured za Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Albaniju, Sarajevo, 2018, str. 68-77 (Доступно на: https://ba.boell.org/sites/default/files/suzbijanje_diskriminacije_-_uloga_pravosuda_-_28-11-2018.pdf, приступљено: 5.12.2021. године); Шолић Наталија и Катарина Голубовић, Анализа судске праксе апелационих судова: Правна заштита од дискриминације у Србији, Правосудна академија, Београд, 2015; Анђелија Н. Тасић, Поступак у парницама за заштиту од дискриминације, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016. (Доступно на: <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/dis-andjelija-tasic.pdf>, приступљено: 5.12.2021. године).

¹³³ Више о томе видети у: Ивана Крстић, Забрана дискриминације у домаћем и међународном праву, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018; Косана Бекер, Вишеструка дискриминација жена у Србији и одабраним државама Европске уније: Упоредна анализа, Универзитет у Новом Саду, Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије, Центар за родне студије, 2019 (Доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/17198/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, приступљено: 5.12.2021. године); Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2020. годину, март 2021, стр. 40 (Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/04/Poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-Godisnji-izvestaj-za-2020.pdf>, приступљено: 5.12.2021. године).

процесуирања фемцида у Републици Србији, која такође указује на низ проблема и пропусти у кажњавању за најекстремнију манифестацију родно заснованог насиља према женама.¹³⁴ Проблем представљају и стереотипи и предрасуде које могу утицати на коначан исход поступка, а који посебно долазе до изражаја у поступку лишења пословне способности.¹³⁵ Уочени су и недостаци који се односе на ванпарнични поступак утврђивања времена и места рођења, који је уведен још 2012. године како би се решио проблем апатридије, односно, Рома и Ромкиња без докумената.¹³⁶

Закон о бесплатној правној помоћи¹³⁷ је почео да се примењује у октобру 2019. године и до почетка његове примене обучено је 300 дипломираних правника, који су добили овлашћења Министарства правде да одлучују о захтевима грађана и грађанки.¹³⁸ Од 1. октобра 2019. године до краја јануара 2021. године, број поднетих захтева за бесплатну правну помоћ био је 6.883, а број одобрених захтева 5.367.¹³⁹ Општинска служба бесплатне правне помоћи је већини корисника пружила потребну бесплатну правну помоћ, док је адвокатима упућено 954 корисника.¹⁴⁰ Правне области у којима се најчешће захтева бесплатна правна помоћ јесу парнични и управни поступак, посебно развод брака, давање издржавања и поверавање деце, док је у кривичном поступку најчешће потребна помоћ жртвама насиља у породици.¹⁴¹ Током првих шест месеци примене Закона о бесплатној правној помоћи, од 167 јединица локалне самоуправе, њих 125 је уписано у Регистар пружалаца бесплатне правне помоћи, а 31 општина је имала организовану службу за пружање бесплатне правне помоћи.¹⁴² Постојале су и евидентне разлике од Севернобачког управног округа, у којем 100% општина пружа бесплатну правну помоћ, до Зајечарског управног округа, где тек 25% општина обезбеђује ову услугу.¹⁴³ Због тога је неким грађанима и грађанкама ускраћен приступ правној помоћи. Такође, чак 58 општина није

¹³⁴ Слободанка Константиновић Вилић, Невена Петрушић, Покушај фемцида и фемцид у Србији: спречавање и процесуирање, FemPlatz, 2021.

¹³⁵ Косана Бекер, Тијана Милошевић, Пословна способност: судска пракса и закони у Србији у 2016. години, MDRI-S, Београд, 2016, стр. 63, 69. Доступно на: <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2017/01/Sudska-praksa-i-zakoni.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹³⁶ Више о томе видети у: PRAXIS, Преглед преосталих обавеза у остваривању права на упис у матичну књигу рођених, стицање држављанства и пријаву пребивалишта у 2019. години, Београд, децембар 2019, стр. 4-5. Доступно на: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/pregled_preostalih_prepreka_u_ostvarivanju_prava_na_upis_u_maticnu_knjigu_rodjenih_sticanje_drzavljanstva_i_prijavu_prebivalista.pdf (приступљено: 5.12.2021. године).

¹³⁷ „Службени гласник РС”, број 87/18.

¹³⁸ Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи, март 2021, стр. 4. Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Godisnji%20izvestaj%20BPP%20mart%202021.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹³⁹ Исто, стр. 6.

¹⁴⁰ Исто.

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² Милан Филиповић, Закон о бесплатној правној помоћи – Првих шест месеци примене, Комитет правника за људска права – YUCOM, Београд, 2020, стр. 35-36. Доступно на: <https://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2020/07/Primena-zakona-BPP-2.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹⁴³ Исто, стр. 38.

доставило извештај о пружању бесплатне правне помоћи у јединицама локалне самоуправе, а приметно је и да велики број општина не води евиденцију о одређеним облицима бесплатне правне помоћи.¹⁴⁴ Према подацима Министарства правде, ситуација по питању примене закона се побољшава, па је у октобру 2021. године 139 јединица локалне самоуправе имало регистроване пружаоце бесплатне правне помоћи, а све регистроване јединице локалне самоуправе пружају бесплатну правну помоћ и подршку грађанима.¹⁴⁵

Закон је изазвао и неке недоумице и питања организација цивилног друштва о појединим законским решењима¹⁴⁶, а проблем представља и чињеница да постоји неравноправност пружалаца бесплатне правне помоћи, посебно организација цивилног друштва, које се годинама баве пружањем правне помоћи и у томе имају највише искуства и знања. Такође, прва искуства од почетка примене тог закона показују да су скоро сви захтеви Рома и Ромкиња без докумената, који су хтели да покрену судски поступак утврђивања времена и места рођења, одбијани усмено и уз неприхватљива објашњења (на пример да немају личну карту), да овим лицима није познато да имају право на бесплатну правну помоћ и коме могу да се обрате.¹⁴⁷ Особе са инвалидитетом се нарочито суочавају са проблемима у вези са несметаним и недискриминаторним приступом правима, укључујући процедурална прилагођавања за све особе и приступ грађанским парницама за глуве особе,¹⁴⁸ а Законом о бесплатној помоћи овај проблем није решен, због чега се поставља питање доступности услуга бесплатне правне помоћи за ове категорије лица. Неке организације су се осврнуле на проблем неоснованог и незаконитог ускраћивања правне помоћи у прихватним и OneStop центрима за мигранте.¹⁴⁹ Ни положај деце у правосудном систему није задовољавајући, због чега је потребно унапредити правосудни систем да буде по мери детета и усклађен са принципом најбољег интереса детета у свим

¹⁴⁴ Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи, март 2021, стр. 6 и 8. Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Godisnji%20izvestaj%20BPP%20mart%202021.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹⁴⁵ Опширније о томе видети у Годишњем извештају Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи, март 2021. Доступно на: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Godisnji%20izvestaj%20BPP%20mart%202021.pdf> (приступљено: 5.12.2021. године).

¹⁴⁶ Дамјан Милеуснић, Студија: утицај Закона о бесплатној правној помоћи на рад организација цивилног друштва, Партнери Србија, 2020.

¹⁴⁷ PRAXIS, Преглед преосталих обавеза у остваривању права на упис у матичну књигу рођених, стицање држављанства и пријаву пребивалишта у 2019. години, Београд, децембар 2019, стр. 8. Доступно на: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/pregled_preostalih_prepreka_u_ostvarivanju_prava_na_upis_u_maticnu_knjigu_rodjenih_sticanje_drzavljanstva_i_prijavu_prebivalista.pdf (приступљено: 5.12.2021. године).

¹⁴⁸ Комитет за права особа са инвалидитетом, Закључна запажања о иницијалном извештају о Србији, мај 2016, пар. 24; Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину, март 2020, стр. 21.

¹⁴⁹ Годишњи извештај Министарства правде о спровођењу Закона о бесплатној правној помоћи, стр. 10.

поступцима који га се тичу,¹⁵⁰ као и повећати информисаност деце и младих о правима која имају у случају да дођу у контакт са правосудним системом.¹⁵¹

Забрињава и висока перцепција представника и представница органа јавне власти, изражена у истраживању Повереника за заштиту равноправности из 2018. године, о постојању дискриминације у институцијама, толеранција према дискриминацији припадника и припадница сексуалних мањина и особама које живе са HIV/AIDS-ом, као и низак ниво перципирања дискриминације према женама, старијима, верским и националним мањинама.¹⁵² На основу истраживања Повереника за заштиту равноправности спроведеног 2018. године¹⁵³, закључено је да нешто више од половине представника органа јавне власти сматра да је дискриминација распрострањена у Републици Србији, као и да је степен перцепције распрострањености дискриминације нешто нижи међу представницима органа јавне власти него међу грађанима. Имајући у виду наведено, као и време када је претходно истраживање спроведено, неопходно је спровести ново истраживање о перцепцији представника и представница органа јавне власти, како би се уочили трендови по овим питањима, који у великој мери могу бити генератор дискриминације пред органима јавне власти.

Представници и представнице наведених група мање су заступљени у политичком и јавном животу Републике Србије, што такође може бити разлог ниског нивоа перципирања дискриминације. Закон о родној равноправности садржи посебно поглавље (поглавље IV) у којем, између осталог, прописује да органи управљања и надзора морају имати уравнотежену заступљеност полова у тим органима и на положајима.¹⁵⁴ Наметање ове обавезе је важно јер је 2017. године свега 7,1% жена било на местима председнице општина/градоначелнице, 14% председнице скупштине општине/града, 17,1% заменице председника општина/градоначелника, а 24% на местима заменице председника скупштине општине/града.¹⁵⁵ Према подацима Министарства државне управе и локалне самоуправе из 2021. године, на административним местима у Републици Србији је запослено 61% жена и 39% мушкараца, а у јединицама локалне самоуправе 58% жена и 32% мушкараца.¹⁵⁶ Међутим, само 22 жене у Републици Србији су на челу градова и општина (од укупно 145 јединица локалне самоуправе, без територије Аутономне покрајине Косово и Метохија), а

¹⁵⁰ Марија Петровић и други, Како до правосуђа по мери детета – Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији, УНИЦЕФ, 2015; Министарка Кубуровић: Унапређење правосуђа по мери детета од великог значаја за Министарство правде, Министарство правде, Вести 25. октобар 2017 (Доступно на: <https://www.drzavnauprava.gov.rs/vest/16943/ministarka-kuburovic-unapredjenje-pravosudja-po-meri-deteta-od-velikog-znacaja-za-ministarstvo-pravde-.php>, приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁵¹ Правосуђе по мери детета из угла деце и младих, Центар за права детета, октобар 2020.

¹⁵² Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2018. годину, 15. март 2019, стр. 37-40.

¹⁵³ Видети истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији, 2018, стр. 15.

¹⁵⁴ Члан 26. став 1. Закона о родној равноправности („Службени гласник РС”, бр. 52/21).

¹⁵⁵ Повереник за заштиту равноправности, Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе, новембар 2017, стр. 7, 8.

¹⁵⁶ Анализа ефеката Закона о родној равноправности, стр. 3. Доступно на: https://rsjp.gov.rs/upload/1624533001364_Analiza%20efekata%20propisa.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

од тог броја, 13 јединица локалне самоуправе воде жене по први пут.¹⁵⁷ Према истраживању Повереника за заштиту равноправности из 2017. године, проценат учешћа жена на највишим позицијама у локалној самоуправи је био 7,1%, док данас он износи 13,02%. На челу градских/општинских скупштина налази се 31 жена, а од 145 јединица локалне самоуправе на место начелника градских/општинских управа постављене су 73 начелнице, што представља 50% заступљености жена на овој функцији у јединицама локалне самоуправе (у овај број није укључено 29 општина са територије Аутономне покрајине Косово и Метохија). Имајући ово у виду, важно је споменути да је Стална конференција градова и општина предвидела обуке за службенике и службенице у јединицама локалне самоуправе, а нарочито за представнике и представнице инспекција на тему антидискриминационих политика.

У пракси нема ни стандардизоване процедуре и форме за образовање сталног радног тела за родну равноправност у органима јединица локалне самоуправе, те велики број њих није сталног карактера.¹⁵⁸ Од 161 јединице локалне самоуправе, њих 129 има основан механизам (радno тело или лице) задужено за питање родне равноправности.¹⁵⁹ Заступљеност жена и мушкараца са инвалидитетом и ромске националности у органима власти у јединицама локалне самоуправе је изузетно ниска.¹⁶⁰ Нема поузданих података о националној структури запослених у државној управи и локалним самоуправама. Доступни подаци за 2017. годину показују да је у покрајинским органима управе било запослено 990 службеника, од којих су 720 српске националности (72%), 50 мађарске (5%), 21 црногорске (2,1%), 19 хрватске (1,9%), 14 словачке (1,4%), 13 русинске (1,3%), 9 румунске (0,9%), 4 ромске (0,4%), 2 македонске (0,2), 2 буњевачке (0,2%) и један бошњачке националности, а 126 запослених или 13% се није изјаснило о националној припадности.¹⁶¹ Уочава се несразмерна заступљеност припадника и припадница националних мањина у односу на националну (етничку) структуру Аутономне покрајине Војводина, посебно у односу на мађарску националну мањину. Такође, национална структура запослених у органима јединица локалне самоуправе је различита.¹⁶²

Нема података о заступљености мањина у правосуђу, иако је јасно да управо због њихове ниске заступљености, представници националних мањина још увек у потпуности не остварују право на употребу матерњег језика у управним и судским поступцима и у

¹⁵⁷ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2020. годину, 15. март 2021, стр. 52.

¹⁵⁸ Повереник за заштиту равноправности, Родна равноправност у јединицама локалне самоуправе, новембар 2017, стр. 13.

¹⁵⁹ Стална конференција градова и општина, Родна равноправност у Србији, збирни подаци. Доступно на: <http://r.skgo.org/> (приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁶⁰ Посебан извештај Заштитника грађана – Заступљеност жена на местима одлучивања и позиција и активности локалних механизма за родну равноправност у јединицама локалне самоуправе у Србији, Београд, мај 2018, стр. 12.

¹⁶¹ Љубица Ђорђевић и др., Учешће националних мањина у друштвеном и политичком животу Србије, Центар за истраживање етничитета, Београд, 2018, стр. 34.

¹⁶² Исто, стр. 35-37.

комуникацији са органима јавне власти. Разлоге треба тражити и у томе што припадници националних мањина не познају довољно своја права, а постоји и недовољна обученост службеника у јединицама локалних самоуправа.¹⁶³ Овоме доприносе ограничени стручни и финансијски капацитети судских органа, недостатак подстицања употребе тих језика код говорника мањинских језика, као и жеља укључених странака – које у принципу могу да користе права гарантована у законодавству – да не компликују поступак.¹⁶⁴ Поред тога, информација из Аутономне покрајине Војводина показује да у пракси понекад не постоје задовољавајући услови за обезбеђивање службене употребе језика националних мањина услед кадровских и материјалних проблема, а због политике запошљавања и целокупне друштвене атмосфере, правосудни органи и органи управе остали су без функционера и службеника који познају језик националне мањине и који су оспособљени да комуницирају и воде поступак на тим језицима.¹⁶⁵ Такође, није развијена настава, учење и усавршавање правне терминологије на језицима националних мањина, а уочљиви су и технички проблеми, који се огледају у томе да важни закони (и материјални и процесни), које у поступцима треба примењивати, нису преведени на језике националних мањина, што битно отежава рад.¹⁶⁶

Истраживање које је објавила Мисија ОЕБС¹⁶⁷-а у Републици Србији показало је да мање од 50% правосудних органа који су учествовали у истраживању има правилна сазнања о језицима и писмима националних мањина који су у службеној употреби на њиховом подручју, што је неопходан услов који омогућава да припадници националних мањина остваре своја права.¹⁶⁸ Поред тога, истраживање је указало на дилему да ли се прави разлика између вођења поступака на језицима националних мањина и коришћења језика и писама националних мањина у поступку, а показало је и да правосудни органи не воде посебну и детаљну евиденцију о подацима који се тичу службене употребе језика и писама у смислу правила садржаних у Закону о службеној употреби језика и писама.¹⁶⁹

Представници и представнице органа јавне власти у великом проценту сматрају да припадници мањина имају већа права од већинског становништва, те да декларативно слагање с посебним мерама не представља кохерентан систем ставова, већ да коегзистира с

¹⁶³ Информација о службеној употреби језика националних мањина у управама јединица локалне самоуправе у централној Србији, Канцеларија за људска и мањинска права, http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/nacionalne_manjine_1/Uptrebajezika.pdf.

¹⁶⁴ Стефан Оетер, Ивана Крстић, Извештај о употреби језика националних мањина у Републици Србији, Савет Европе, септембар 2017, стр. 15.

¹⁶⁵ Информација о службеној употреби језика и писама у АП Војводини, Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице, Нови Сад, 2020, стр. 18. Доступно на: <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/documents.php?st=1> (приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁶⁶ Исто.

¹⁶⁷ Организација за економску безбедност и сарадњу.

¹⁶⁸ Предраг Дејановић и Дуња Полети Ћосић, Употреба језика и писама националних мањина у судовима и тужилаштвима у Републици Србији, Мисија ОЕБС-а, Београд, 2019, стр. 52. Доступно на: <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/461848> (приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁶⁹ Исто.

негативним ставом према остваривању права припадника мањина.¹⁷⁰ Нема ни једне свеобухватне студије о родној заступљености у правосуђу, нити се овим питањем бави Стратегија развоја правосуђа за период 2020–2025.¹⁷¹ Иако је учешће жена у правосуђу око 70%, уочљиво је да жена има мање на водећим позицијама, као и да само правосуђе није прилагођено потребама жена.¹⁷² Није у довољној мери истражено ни до које мере родни стереотипи и предрасуде утичу на крајњи исход поступка, а које у великој мери може ограничити приступ правди. С друге стране, као један од посебних циљева у наведеној стратегији је унапређење непристрасности и одговорности правосуђа, које подразумева даље унапређење и доследно спровођење нормативног оквира којим се у правосудном систему Републике Србије сваком појединцу обезбеђује приступ правди под једнаким условима, без дискриминације по било ком основу и са једнаким могућностима да заштити и оствари своја права и интересе (посебан циљ 2).

2) Одбрана и безбедност

Сектор одбране и безбедности од кључне је важности за заштиту лица од свих могућих напада на уживање људских права, укључујући и све облике дискриминације.

Министарство унутрашњих послова је учинило значајне помаке у вези са стварањем безбедног окружења за припаднике група у већем ризику од дискриминације. Полицијски службеници су веома ангажовани у заједницама, и то доприноси унапређењу толеранције према различитим мањинама.¹⁷³ Ипак, има и примера лошег искуства ромске популације са полицијом, када погрешно означавање Рома као учинилаца кривичних дела доприноси продубљивању дистанце и одржавању стереотипа, чему често додатно доприносе медији, који наводе националну припадност учиниоца кривичног дела супротно прописима или објављују чланке пуне стереотипа и предрасуда.¹⁷⁴ Такође, говор мржње је у јавном простору највише присутан у односу на Роме у медијима, на друштвеним мрежама, у виду графита по градовима и слично, што доприноси дистанци која постоји према ромској популацији и ствара непријатељско и небезбедно окружење.¹⁷⁵ У порасту су говор мржње

¹⁷⁰ Повереник за заштиту равноправности, Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији, 2014, стр. 61. Доступно на: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/download/izvestaj_odnos_predstavnika_javne_vlasti_prema_diskriminaciji_u_srbiji_final.pdf (приступљено: 6.12.2021. године). Видети и: Повереник за заштиту равноправности, Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији, Фактор Плус, 2018. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Odnos-pred-vlasti-prema-diskriminaciji-elektronska-verzija.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁷¹ „Службени гласник РС”, број 101/20.

¹⁷² Више о томе видети у: Ivana Krstic, Gender Analysis of the Judiciary System in the Republic of Serbia, Council of Europe, February 2020.

¹⁷³ Владан Јовановић, Косана Бекер, Анализа примене Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014-2018, јун-октобар 2017, стр. 64.

¹⁷⁴ Исто, стр. 22.

¹⁷⁵ Комитет за укидање расне дискриминације, Закључна разматрања о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије, 2018, пар. 1.

на интернету¹⁷⁶ и сви облици дигиталног насиља. Према подацима Министарства унутрашњих послова, у периоду од 2017. године до 7. октобра 2021. године, Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала поднело је укупно 235 кривичних пријава за кривично дело угрожавања сигурности, извршених на интернету, односно друштвеним мрежама. Највећи број ових дела је политички, верски или национално мотивисан и заснован на насилничким и нецивилизацијским ставовима.

У Републици Србији се последњих година редовно одржава Парада поноса, која пролази без већих инцидената. Ово представља позитиван помак у уживању права на слободу окупљања ЛГБТ* особа, чему је допринела боља сарадња са полицијом, употпуњен правни оквир и установљавање официра за везу у полицији. Такође, уочено је да су присутније теме посвећене ЛГБТ* правима у јавности, а смањен је и број негативних прилога.¹⁷⁷ Међутим, и даље постоје безбедносни ризици по учеснике током одржавања Параде поноса,¹⁷⁸ али и у односу на свакодневни живот и безбедност ЛГБТ* особа, па треба усмерити додатне активности ка унапређењу безбедног окружења.¹⁷⁹ Идентификован је и низ непримерених изјава, коментара и медијских прилога који се односе на ЛГБТ* популацију, а који се могу окарактерисати као говор мржње или увредљиво и понижавајуће поступање.¹⁸⁰ У периоду 2018–2019. година, спроведено је десетак обука за полицијске службенике са читаве територије Републике Србије, у организацији Повереника за заштиту равноправности и Организације за економску безбедност и сарадњу (ОЕБС), у циљу њиховог разумевања феномена дискриминације и обавезе спровођења делотворних истрага у овим случајевима.¹⁸¹ Ипак, проблем неделотворних истрага остаје један од значајних проблема, о чему најбоље сведоче примери из праксе Европског суда за људска права и Комитета против тортуре.¹⁸² Треба нагласити и да ЛГБТ* особе имају неповерење према

¹⁷⁶ Регистар националног интернет домена Републике Србије, дефинише интернет домен као „скуп података који описује јединствену административно-техничку целину на Интернету, према правилима DNS система. Ови подаци могу да буду адресе рачунара, ресурса или сервиса на домену (www, mail, ftp...), називи и адресе DNS сервера, сигурносни подаци за DNSSEC и др. Глобалну видљивост интернет домена омогућава DNS сервис.

¹⁷⁷ YUCOM, Аналитички извештај о недостацима и правним празнинама у имплементацији постојећих политика антидискриминације, превенције насиља, злочина и говора мржње према ЛГБТ особама, 2016, стр. 13.

¹⁷⁸ ЛАБРИС, Развој политика за заштиту ЛГБТ особа – Мере заговарања, 2017, стр. 9.

¹⁷⁹ Само нека је шарено, Истраживање потреба и проблема ЛГБТ заједнице у Србији за 2018. годину, ЛАБРИС, стр. 27.

¹⁸⁰ Видети, на пример, Повереник за заштиту равноправности, притужба бр. 07-00-128/2020-02 мишљење од 12.02.2021, притужба бр. 07-00-174/2019-02, мишљење од 29. маја 2019; притужба бр. 07-00-390/2018-02, мишљење од 2. августа 2018.

¹⁸¹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину, март 2019, стр. 8.

¹⁸² Видети Бесим Османи против Србије, Комитет против тортуре, представка бр. 261/2005, U.N. Doc. CAT/C/42/D/261/2005(2009), пар. 10.5; Милановић против Србије, Европски суд за људска права, представка бр. 44614/07, пресуда од 14. децембра 2010, пар. 99. У септембру 2019. године, Република Србија је обавестила Комитет Министара који надгледа извршење пресуда Европског суда за људска права да и поред бројних предузетих радњи и истраге која је трајала од 2010. године, нико није идентификован као нападач на господина Милановића. Republic of Serbia, Action Report Milanovic v. Serbia submitted to the Committee of Ministers, 30 September 2019.

полицији, што представља кључни узрок због којег оклевају да пријаве насиље.¹⁸³ Такође, током протеклих година, забележени су напади мотивисани мржњом и то углавном због стварне или претпостављене сексуалне оријентације или родног идентитета.¹⁸⁴ Ипак, нема много покренутих истрага за дела учињена из мржње,¹⁸⁵ а чак и када је на прави начин спроведена истрага, често изостаје адекватна санкција.¹⁸⁶ Тек у октобру 2018. године донета је прва пресуда за злочин из мржње у случају породичног насиља које је мотивисано сексуалном оријентацијом оштећене особе.¹⁸⁷

Унапређени су услови за осигурање безбедности трансродних особа. Током 2018. године, изменама и допунама Закона о матичним књигама¹⁸⁸ успостављен је савремени правни оквир за упис новог родног идентитета у матичне књиге за особе које су прилагодили пол свом родном идентитету. Децембра 2018. године донет је Правилник о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола¹⁸⁹, којим је омогућено да потврда о извршеном прилагођавању „промени” пола буде издата након одговарајуће хормонске терапије, као и хируршке интервенције.

Видљиви су позитивни помаци на плану повећања нивоа свести професионалаца о проблему дискриминације која се догађа међу запосленима у појединим секторима, као и у успостављању делотворних механизма за сузбијање и заштиту од дискриминације. Позитиван пример пружају активности Министарства унутрашњих послова. У наведеном министарству је, у оквиру пројекта „Развијање родне агенде у МУП Републике Србије”, који се у континуитету спроводи од 2016. године, развијен програм специјализоване обуке за руководиоце „Системска интеграција родне равноправности у полицијски рад кроз улогу руководиоца”, који обухвата теме које подижу ниво знања и разумевања родне дискриминација, укључујући и дискриминацију на основу сексуалне оријентације и родног идентитета и других личних својстава. У оквиру овог пројекта, успостављен је и интерни механизам за заштиту од родне и друге дискриминације¹⁹⁰, а израђен је приручник и обучени су полицијски службеници надлежни за поступање по пријавама дискриминације која се догађа међу запосленима у Министарству унутрашњих послова.

¹⁸³ Јелена Радоман и др, Како реформа сектора безбедности утиче на људску безбедност у Србији: Поновна процена утицаја реформе сектора безбедности на ЛГБТИ популацију, ОЕБС, Вентар за истраживање јавних политика, 2017, стр. 33.

¹⁸⁴ Злочини из мржње: „Шта смо научили”, ЛАБРИС, 2015-2016, стр. 12-15.

¹⁸⁵ Комитет за укидање расне дискриминације, Закључна разматрања о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије, 2018, пар. 3.

¹⁸⁶ Бити ЛГБТИ у Источној Европи: извештај за Србију, УНДП, 2017, стр. 16.

¹⁸⁷ Пресуда Првог основног суда у Београду, број 7 К. бр.1435/18, од 17. октобра 2018. године (правноснажна од 2. новембра 2018. године).

¹⁸⁸ Закон о изменама и допунама Закона о матичним књигама („Службени гласник РС”, бр. 47/18).

¹⁸⁹ „Службени гласник РС”, број 103/18.

¹⁹⁰ Видети: Упутство са Смерницама за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације засноване на другим личним својствима у МУП-у Републике Србије (2018); Приручник за превенцију и заштиту од родно засноване дискриминације и дискриминације засноване на другим личним својствима у МУП РС (2018).

Посебан проблем и даље представља насиље према женама и деци.¹⁹¹ Иако су у протеклом периоду остварени значајни резултати на плану сузбијања и спречавања родно заснованог насиља према женама и насиља у породици, ови облици насиља још увек су широко распрострањени и у приватној и јавној сфери живота. Истраживања показују да велики број жена сматра да је насиље према женама уобичајено, као и да је врло учестало.¹⁹² У једном истраживању, чак 91,9% испитаница Ромкиња изјавило да је било изложено неком облику насиља од своје 18 године, најчешће физичком и психичком насиљу (57%) од мужа/партнера (68,4%) или бившег мужа (15,3%).¹⁹³ Честе су злоупотребе ватреног оружја у породичном насиљу, а процена ризика за спречавање родно заснованог насиља према женама и девојчицама, укључујући феминизам, није увек адекватна. Према налазима истраживања¹⁹⁴, уочено је у раду група за координацију и сарадњу постоје тешкоће у разумевању феномена насиља у породици и интимним партнерским односима, у идентификовању посебних облика насиља, последица насиља, а изражене су и предрасуде о насиљу према женама и специфичне предрасуде према мањинским групама. Уочено је да се приликом процене фактора ризика и избора мера које треба да обезбеде безбедност жена и деце на одржив начин и приликом планирања заштите и подршке често не истражује или не узима у обзир претходно насиље. Постоје изазови и у препознавању посебно опасних ризика од понављања или ескалације насиља, као што су поседовање и/или употреба ватреног оружја у ранијим инцидентима и др.¹⁹⁵ На потребу унапређења процене ризика у случајевима родно заснованог насиља према женама указала је и GREVIO група¹⁹⁶, у првом извештају о примени Истанбулске конвенције, упућујући препоруку којом снажно подстиче српске власти да обезбеде да се процена ризика и управљање ризиком системски спроводе у вези са свим облицима насиља према женама обухваћеним Истанбулском конвенцијом, укључујући случајеве у вези са женама и девојчицама којима прети рани и принудни брак. Такође, GREVIO група снажно подстиче српске власти да обезбеде да се ефикасан мултисекторски рад врши систематски у свим регионима, на основу људских права и безбедности појединачне жртве, како би се омогућили препознавање и реаговање на све релевантне факторе ризика у одговарајућем броју са циљем смањења броја убијених жена и деце.¹⁹⁷

¹⁹¹ Комитет за људска права, Закључна запажања о Трећем периодичним извештају Републике Србије, 2017, пар. 5.

¹⁹² Добробит и безбедност жена, Анкета о насиљу над женама које је спровео ОЕБС, 2019, стр. iv.

¹⁹³ Регионални извештај о примени УН Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) и Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиљем у породици (Истанбулска конвенција) у вези са дискриминацијом Ромкиња у области здравствене заштите, дечијих бракова и пружања подршке и заштите Ромкиња у ситуацији насиља у породици, Београд, јун 2019, Ромски женски центар, стр. 37.

¹⁹⁴ Мапирање потреба за унапређењем рада ГКС, УНДП и Министарство правде, Београд, 2020.

¹⁹⁵ Исто.

¹⁹⁶ GREVIO група је независно стручно тело одговорно за праћење примене Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (тзв. Истанбулска конвенција).

¹⁹⁷ GREVIO извештај, Србија, пар. 48. и пар. 226. Доступно на: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3> (приступљено: 6.12.2021. године).

Распрострањености родно заснованог насиља према женама значајно доприноси сензационалистичко извештавање медија о насиљу према женама, а посебно су штетни медијски прилози у којима се објављују сексистички, мизогини и шовинистички садржаји којима се подстиче насиље и дискриминација.¹⁹⁸

Кривично процесуирање и кажњавање дела родно заснованог насиља није у довољној мери ефикасно. Евидентан је стални диспаритет између броја кривичних пријава и броја осуђујућих пресуда (условне казне), а један од озбиљних проблема је непостојање систематског прикупљања и праћења података о случајевима родно заснованог насиља.¹⁹⁹ Поред тога, у Републици Србији је константно висок број фемицида – родно заснованих убистава жена. Држава мора да обезбеди пуну примену свих релевантних закона и протокола повећањем обуке и доступности довољних ресурса за полицију, тужилаштва и правосуђе, како би испунили обавезе према особама изложеним насиљу.²⁰⁰ Потребно је спровести и обуке о стандардима истражних поступака како би се истражни органи мање ослањали на сведочење жртава, као и у вези са другим облицима насиља према женама (посебно принудним браком и дечијим браковима).²⁰¹ Потребно је спровести даља истраживања о насиљу према женама и девојчицама из група које су у већем ризику од дискриминације, посебно о насиљу према Ромкињама, женама са инвалидитетом и старијим женама. На пример, постоје малобројна истраживања о насиљу према Ромкињама, које представља озбиљан друштвени проблем. Није обезбеђено стабилно и одрживо финансирање политика, мера и специјализованих услуга за подршку женама, а нарочито када је реч о Ромкињама, женама са инвалидитетом, женама са села, старијим женама, женама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, азиланткињама/мигранткињама.

Такође, по оцени Комитета Уједињених нација за права особа са инвалидитетом, за насиље према особама са инвалидитетом, а нарочито женама са инвалидитетом и насиља над децом са инвалидитетом у свим окружењима, нема делотворних мера за спречавање, као ни механизма за жалбу против учиниоца и правног лека. Због тога се препоручује обезбеђење приступачности и доступност делотворних и независних механизма за надзор и транспарентан поступак жалбе.

Деца у Републици Србији су свакодневно изложена различитим облицима насиља као што су физичко, сексуално и емоционално злостављање, занемаривање, али и различитим видовима дискриминације (дечији брак, дечји рад или друге врсте

¹⁹⁸ Анализа медијских објава о проблему насиља према женама групе у периоду од почетка јануара до краја децембра 2019. године, Новинарке против насиља према женама. Доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/analiza-medijskog-izvestavanja-2019.html (приступљено: 6.12.2021. године).

¹⁹⁹ Комитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 2019, пар. 23.

²⁰⁰ GREVIO, Први извештај о Србији, 22. јануар 2019, Сажетак, став 207. Доступно на: <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pdfa/16809987eb> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁰¹ Исто, став 214.

експлоатације) и вишеструкој социјалној искључености.²⁰² Један од идентификованих проблема је неусклађеност Општег и посебних протокола о заштити деце од злостављања и насиља и недовољни људски, финансијски и технички ресурси за њихово спровођење. Поменути протоколи се не примењују на децу тражиоце азила и мигранте без пратње, која су често изложена ризицима од насиља и злостављања, сексуалне експлоатације и трговине децом у установама социјалне заштите и у центрима за азил и прихватним центрима, јер су често смештена са одраслима.²⁰³ Када се деси неки инцидент, Комесаријат за избеглице и миграције је у обавези да насиље пријави надлежним органима и о инциденту обавести дететовог старатеља, али се то углавном не дешава, због чега се не спроводи адекватна истрага и не пружа адекватна заштита.²⁰⁴ Такође, приметно је да се појачава социјална дистанца према мигрантима, који су често изложени непримереном говору, које се може квалификовати као говор мржње или узнемиравање и понижавајуће поступање, а чести су и међусобни напади миграната, за које нема информација да ли је уследила и адекватна санкција за нападаче.²⁰⁵

Позитивно је што је Законом о странцима²⁰⁶ прописан институт самосталног боравка, у оквиру основа привременог боравка којим се омогућава боравак странцу у Републици Србији по основу „спајања породице”. То значи да је странцу омогућен привремени боравак, независно од тзв. „спонзора”, односно, носиоца боравка, што је најчешће супруг/партнер или родитељ, те странац може затражити привремени боравак уколико је провео четири године у Републици Србији по основу спајања породице, чиме се омогућује особи да не зависи од носиоца боравка и његове евентуалне самовоље. Додатно је прописана могућност да се странцу одобри самостални боравак, без условљавања боравком од четири године по основу спајања породице, уколико је жртва породичног насиља или у случају других посебно тешких околности.

Иако је Република Србија последњих година уложила озбиљне напоре у унапређење нормативног оквира за сузбијање родно заснованог насиља ратификовањем Истанбулске конвенције (2013)²⁰⁷ и усвајањем Закона о спречавању насиља у породици (2016)²⁰⁸, спречавање и заштита од родно заснованог насиља према женама и насиља у породици нису на задовољавајућем нивоу. Законски оквир није у потпуности усаглашен са одредбама Истанбулске конвенције, а одговор надлежних институција у борби против родно

²⁰² Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године са Акционим планом за њено спровођење за 2020. и 2021. годину, стр. 6. („Службени гласник РС”, број 80/20).

²⁰³ Ивана Крстић, Заштита физичког и психичког интегритета детета без пратње у Републици Србији, ИДЕАС, Београд, 2020; Београдски центар за људска права, Право на азил у Републици Србији у 2019. години, Београд 2020, стр. 116 и 122.

²⁰⁴ Исто, стр. 122.

²⁰⁵ Повереник за заштиту равноправности, Извештај о истраживању јавног мњења: Однос грађана и грађанки према дискриминацији, Београд, новембар 2019, стр. 49-55. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/11/izvestaj-o-istrazivanju-javnog-mnjenja.pdf> (приступљено: 8.12.2021. године).

²⁰⁶ „Службени гласник РС”, бр. 24/18 и 31/19.

²⁰⁷ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 12/13).

²⁰⁸ „Службени гласник РС”, број 94/16.

заснованог насиља према женама и насиља у породици није довољно ефикасан и делотворан. Недостају бројни подзаконски акти и механизми за ефикасно спровођење закона, а поступци, стандарди и процедуре још увек не обезбеђују задовољавајући ниво безбедности жена и њихове деце и координисано деловање институција. Због тога је потребно даље јачање компетенција професионалаца који учествују у заштити од насиља, укључујући и носиоце правосудних функција, као и сензибилизација друштва о штетности насиља и нултој толеранцији на насиље.

У сектору безбедности још увек нема пропорционалне заступљености припадника националних мањина и жена. Протеклих година предузете су бројне мере за привлачење и задржавање жена на полицијским пословима и превазилажење постојећих формалних препрека за напредовање жена у полицији, као и препрека које произилазе из организационе/полицијске културе. У току имплементације пројекта „Развијање родне агенде у МУП Републике Србије” усвојене су „Смернице за имплементацију мера за остваривање родне равноправности у Министарству унутрашњих послова Републике Србије кроз систем управљања људским ресурсима”, са циљем да се обезбеди равноправна заступљеност жена и мушкараца на свим радним местима, у свим организационим јединицама полиције и на руководећим позицијама, те да се примени политика уважавања различитости и једнаких могућности у оквиру система управљања људским ресурсима, са акцентом на једнаке могућности за жене и мушкарце приликом заснивања радног односа, задржавања и каријерног развоја и напредовања на оперативним пословима у Министарству унутрашњих послова. Спроведено је истраживање „Могућности за унапређење положаја жена у оперативном саставу полиције Србије”²⁰⁹, а током 2018. године формирано је удружење „Мреже жена у полицији Републике Србије”²¹⁰, чији су циљеви усмерени на интеграцију родне перспективе у рад Министарства унутрашњих послова, подизање свести запослених кроз едукацију о родним питањима, пружање подршке женама у каријерном развоју, саветовање о питањима која се односе на дискриминацију жена запослених у полицији и др.

Иако су остварени завидни резултати, заступљеност жена у полицији, посебно у оперативном саставу, није на задовољавајућем нивоу и испод је европског просека. Поједини подаци говоре да је заступљеност жена у полицији порасла од 2010. до 2012. године на 0,3%.²¹¹ Жене су чиниле 15,2%, да би 2016. године њихов број нарастао на 23,2%.²¹² На руководећим положајима налази се приближно 15% жена, док 11% њих примењује полицијске мере и овлашћења.²¹³ Према подацима Министарства унутрашњих

²⁰⁹ Истраживање је спроведено у оквиру Програма билатералне сарадње Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Полиције Шведске, уз подршку Шведске међународне агенције за сарадњу и развој (SIDA).

²¹⁰ Видети: <https://mzprs.org/> (приступљено: 6.12.2021. године).

²¹¹ Повереник за заштиту равноправности, Посебан извештај о дискриминацији жена, мај 2015, стр. 154.

²¹² Београдски центар за безбедносну политику, Улога жена у реформи полиције на Балкану, 8. март 2016. Видети: <https://bezbednost.org/uloga-zena-u-reformi-policije-na-balkanu-2/> (приступљено: 8.12.2021. године).

²¹³ Катарина Томашевић, „Равномернија заступљеност жена у оперативном саставу МУП-а”, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 26. септембар 2017. Доступно на:

послова, у 2020. години у том министарству запослено је 26% жена, међу којима је 13% жена у статусу овлашћених службених лица која примењују полицијска овлашћења. Жене су најзаступљеније у Јединици за обезбеђење одређених личности и објеката, а све већи број жена пријављује се за основну полицијску обуку, као и за упис на Криминалистичко-полицијску академију. Постоје и регионална одступања, те је најмање жена запослених у полицији на југу Републике Србије.

Видљиви су резултати и у интегрисању родне перспективе у сектор одбране. У Министарству одбране и Војсци Србије успостављен је процес родно одговорног буџетирања. Током спровођења првог и другог Националног акционог плана за примену Резолуције Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010–2015. и 2017–2020), перманентно се повећавала заступљеност жена: од укупног броја запослених у Министарству одбране и Војсци Србије крајем 2019. године, 21,93% чиниле су жене, што је за 0,85% више него у 2018. години²¹⁴, док је у 2020. години жена било 22,94%, што је за 1,01% више него у 2019. години. Међу официрима жене су 2020. године биле заступљене са 7,91% (повећање за 0,92%), међу подофицирима са 2,40% (повећање за 0,44%), међу професионалним војницима са 15,89% (повећање за 0,48%) и међу цивилним лицима са 52,99% (повећање за 1,02%). Заступљеност жена на командним и руководећим дужностима на крају 2020. године, у односу на укупан број командних и руководећих дужности у Министарству одбране и Војсци Србије износила је 8,96%, што је за 0,47% више него у 2019. години. За време примене поменутог Националног акционог плана (2017–2020), повећана је заступљеност жена у Војнообавештајној агенцији са око 19,5% на 24%, односно за око 4,5%. Заступљеност жена у Војсци Србије је повећана са 11,7% у 2019. години на 12,35% у 2020. години, а на командним и руководећим дужностима износила је 4,80%, што чини 1,05% укупног броја припадника Војске Србије и за 0,15% је већа него у 2019. години. У мултинационалним операцијама Уједињених нација и Европске уније, у току 2020. године жене су чиниле 13,78% од укупно упућених припадника, што је за 4,34% више у односу на 2019. годину.²¹⁵ У школској 2020/2021. години на основним студијама у Војној академији (прва година) уписано је 38% девојака, што је за 1% више него у школској 2019/2020. години, а у први разред Војне гимназије уписано је 57% девојака, што је 21% више него у школској 2019/2020. години.²¹⁶

Подстицај спровођењу политике једнаких могућности у сектору одбране и безбедности пружио је Закон о родној равноправности из 2021. године²¹⁷, који прописује дужност органа јавне власти и послодаваца који обављају послове у овој области да обезбеђују примену политика једнаких могућности и унапређења родне равноправности и

<http://socijalnouljucivanje.gov.rs/rs/ravnomernija-zastupljenost-zena-u-operativnom-sastavu-mup-a/>
(приступљено: 6.12.2021. године).

²¹⁴ Извештај о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Министарству одбране и Војсци Србије у 2019, стр. 2.

²¹⁵ Извештај о спровођењу Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Министарству одбране и Војсци Србије у 2020, стр. 1-2.

²¹⁶ Исто, стр. 8-9.

²¹⁷ „Службени гласник РС”, број 52/21.

доприносе уклањању родних стереотипа приликом остваривања права и обавеза лица оба пола у области одбране и безбедности, те да у том циљу спроводе посебне мере и активности ради унапређење безбедности жена у миру, конфликту и постконфликтном опоравку друштва, повећање заступљености и укључености жена на позицијама доношења одлука у свим процесима који се тичу очувања мира и безбедности и др.²¹⁸ Још увек нема података о томе да ли су од ступања на снагу закона примењене неке од предвиђених мера. Иако је важеће другог Националног акционог плана за период 2017–2020. истекло, Министарство одбране наставило је са применом свих дефинисаних мера, успостављених механизма и започетих пројеката у области родне равноправности, чиме је одржан континуитет спровођења политике родне равноправности у сектору безбедности до усвајања новог Националног акционог плана.

3) Образовање, стручно оспособљавање и наука

С аспекта остваривања једнакости, равноправности и принципа недискриминације, правни оквир у области образовања, стручног оспособљавања и научно-истраживачког рада углавном је задовољавајући, иако су поједина решења супротна антидискриминационим стандардима. Нови образовни закони усвојени 2017. године унапредили су услове за спровођење инклузивног образовања, посебно у погледу пружања додатне подршке не само ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, већ и ученицима којима је таква подршка потребна због социјалне ускраћености, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања, социјалне угрожености, живота у неразвијеним подручјима и специфичних тешкоћа у учењу. У Стратегији развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године²¹⁹ констатовано је да статистика у образовању још увек не даје довољне и упоредиве податке који се односе на образовање ученика из осетљивих група и потребу за пружањем додатне подршке, тако да није могуће стећи свеобухватан увид у квалитет инклузивног образовања и факторе који на њега утичу. Не постоје систематизовани подаци о потребама за додатним мерама и услугама подршке, квалитету постојећих мера и услуга додатне подршке, расположивим људским ресурсима и њиховим компетенцијама за рад у инклузивном окружењу. Поред тога, праћење квалитета инклузивног образовања и васпитања додатно је отежано и због немогућности разврставања података према различитим групама ученика и ученица.

У домену инклузивног образовања, напредак је остварен на плану унапређења рада интересорних комисија и израде индивидуалних образовних планова, а значајан позитивни помак огледа се у томе што су услуга личног пратиоца и бесповратна новчана

²¹⁸ Члан 39. Закона о родној равноправности („Службени гласник РС”, број 52/21).

²¹⁹ „Службени гласник РС”, број 63/21.

помоћ посебно талентованим ученицима постале законске категорије.²²⁰ Међутим, изазов је то што је обезбеђивање личних пратилаца услуга из домена социјалне заштите, коју финансира локална самоуправа, тако да могућности за приступ образовању деце са инвалидитетом којима је потребан лични пратилац, зависе од финансијских могућности локалне самоуправе. Према подацима које је прикупила институција Повереника за заштиту равноправности, велики број јединица локалних самоуправа нема успостављену услугу личног пратиоца, а иако су многе јединице локалне самоуправе својим актима успоставиле ову услугу, с обзиром на то да спадају у неразвијене општине IV категорије, оне немају обезбеђена средства за реализацију услуге. Повереник за заштиту равноправности је јединицама локалне самоуправе упутио препоруку за предузимање мера у циљу успостављања, односно обезбеђивања ове услуге.²²¹

Доношењем Правилника о педагошком асистенту и андрагошком асистенту 2019. године²²², унапређен је правни оквир рада педагошких и андрагошких асистената који пружају подршку у образовању. Правилником је регулисан рад педагошких асистената за децу и ученике ромске националности којима је потребна додатна подршка у образовању, рад педагошких асистената за децу и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, као и рад андрагошких асистената који пружају подршку у образовању одраслих. Услуге педагошких и андрагошких асистената нису, међутим, доступне у довољној мери.

У Републици Србији и даље постоје паралелно редовни и специјални систем образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Корак назад у односу на раније прописе јесте поновно увођење могућности да се за ове ученике формирају посебна одељења у оквиру редовних школа. Поједина законска решења којима је регулисано дуално образовање нису у складу са принципом инклузивности образовања, а ученици који се образују по овом образовном моделу стављени су у неповољнији положај у односу на друге ученике и ученице, јер им се не обезбеђује исти обим права и заштите од насиља, злостављања, занемаривања и дискриминације.²²³ Недостају и услуге подршке за децу која живе у сиромаштву и у удаљеним и депривираним срединама, па су у погледу образовања ова деца у неједнаком положају у односу на осталу децу.²²⁴ Такође, посебну пажњу завређују и заштита од дискриминације ученика и ученица чије здравствено стање може бити основ за дискриминацију, чему није посвећена довољна пажња.

²²⁰ Више о томе видети у: Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији, НООИС, Београд, 2017; Политика, Инклузија у школама већ 10 година без асистената, 18. јул 2019. Доступно на: <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/433899/Inkluzija-u-skolama-vec-10-godina-bez-asistenata> (приступљено: 6.12.2021. године).

²²¹ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2019. годину, Београд, март 2020. стр. 131. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/FINAL-RGI-2019-ZA-NARODNU-SKUPSTINU.pdf> (приступљено: 8.12.2021. године).

²²² „Службени гласник РС”, бр. 87/19.

²²³ Заштитник грађана, Посебан извештај Заштитника грађана – Стање права детета у Републици Србији, новембар 2018, стр. 147. Доступно на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5949-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-s-nju-pr-v-d> (приступљено: 6.12.2021. године).

²²⁴ Исто.

Иако је Стратегија развоја образовања до 2020. године поставила као један од главних циљева повећање обухвата становништва Републике Србије на свим нивоима образовања, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења,²²⁵ у периоду спровођења ове стратегије није остварена задовољавајућа стопа обухвата деце и младих васпитањем и образовањем.

Обухват деце предшколским васпитањем и образовањем у 2020. години за децу узраста од шест месеци до три године износио је само 31,8%, а за децу од три године до поласка у припремни предшколски програм 62,6%, док је 5.297 деце остало неуписано због попуњености капацитета.²²⁶ Похађање обавезног припремног предшколског програма било је 96,1% (девојчице) и 98% (дечаци) у 2018/2019. години, а у 2020/2021. години било је 96,3% (девојчице) и 96,4% (дечаци).²²⁷ Посебно се наглашава значајна разлика између општина у погледу обухвата предшколским васпитањем и образовањем, па богатије општине чешће имају већу стопу обухвата од мање богатих општина, као и деце из ромских насеља у Републици Србији.²²⁸ Обухват деце узраста од три до пет година предшколским образовањем најсиромашнијих домаћинстава био је само 9%, у односу на 82% породица с вишим социоекономским статусом.²²⁹ Обухват деце основним образовањем у школској 2016/17. години био је 98,6% деце законом предвиђеног школског узраста, али подаци показују и да се 15% деце из ромских насеља основношколског узраста налази ван система образовања.²³⁰ Деца која одустају од редовног школовања најчешће су деца ромске националности.²³¹

Обухват ромске деце образовањем и даље је незадовољавајући, а ова деца се и даље сусрећу са дискриминацијом и сегрегацијом на свим нивоима образовања.²³² Значајан број ромске деце је уписан у специјалне школе,²³³ што је супротно међународним

²²⁵ Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, мај 2019, стр. 6. Доступно на: <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/izvestaj.pdf> (приступљено: 8.12.2021. године).

²²⁶ ДевИнфо база: Профил Републике Србије 2020. Доступно на: http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Republika%20Srbija_EURSRB.pdf#page=7 (приступљено: 6.12.2021. године).

²²⁷ Исто.

²²⁸ Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, мај 2019, стр. 33. Доступно на: <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/izvestaj.pdf> (приступљено: 8.12.2021. године).

²²⁹ Влада Републике Србије, Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искучености и сиромаштва за период 2014–2017. године са приоритетима за наредни период, Београд, децембар 2018, стр. 164.

²³⁰ Годишњи извештај о реализацији Акционог плана за спровођење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, мај 2019, стр. 36. Доступно на: <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/izvestaj.pdf> (приступљено: 8.12.2021. године).

²³¹ Влада Републике Србије, Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Преглед и стање социјалне искучености и сиромаштва за период 2014–2017. године са приоритетима за наредни период, Београд, децембар 2018, стр. 166.

²³² Марио Рељановић, Дискриминација Рома и ромске деце, On-Off, 13. јануар 2019. Доступно на: <https://on-off.rs/diskriminacija-roma-i-romske-dece/>.

²³³ Посебан извештај Заштитника грађана о спровођењу Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња са препорукама, Београд, новембар 2019, стр. 20-21.

стандардима.²³⁴ Велики проблем представљају и школе у којима је заступљена већинска или готово искључиво ромска ученичка популација, што такође представа сегрегацију у образовно-васпитним установама. Док је обухват основним образовањем и васпитањем у 2019. години износио 98,1%, стопа завршавања основне школе била је 96,1%, а стопа осипања ученика износила је 0,6%,²³⁵ (0,8% код дечака и 0,5% код девојчица)²³⁶, код ученика из ромских насеља стопа завршавања основне школе износила је само 64%.²³⁷ У 2019. години прилагођена нето стопа похађања средње школе за младиће је 95%, а за девојке 93%, док је у популацији деце из ромских насеља она износила 30% код младића, а 27% код девојака.²³⁸ Стопа завршавања средње школе у општој популацији износила је 98% за младиће, а 97% за девојке, док је у ромској популацији износила 68% за младиће и 50% за девојке.²³⁹ На такво стање превасходно утичу специфичне препреке у образовању које погађају искључиво ромске девојчице, које су повезане са родном улогом жена и традиционалним родним обрасцима у ромској заједници.²⁴⁰ Девојчице су у већини међу младима који завршавају четворогодишње средње стручне школе (53% девојчица и 47% дечака).²⁴¹ Трогодишње средње стручне школе завршава скоро два и по пута више дечака него девојчица.²⁴²

Неједнакости су евидентне и у погледу образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом. Од укупног броја особа са инвалидитетом у Републици Србији, 12,2% није похађало основно образовање, што чини 41,9% укупног становништва Републике Србије које никада није ишло у основну школу. Свака осма особа са инвалидитетом старости 15 и више година никада није ишла у основну школу, док међу општом популацијом овај проценат износи 2,7%.²⁴³ Међутим, најмлађој старосној категорији лица која никада нису похађала основну школу (15–18 година) припада 1,6% особа са инвалидитетом, 13–15% деце из једне генерације не заврши основну школу, а 25,3% младих у узрасту 18–24 година нема завршену средњу школу. Међу мушкарцима са инвалидитетом без стручне спреме је

²³⁴ Видети D. H. and Others v. the Czech Republic (BB), представка бр. 57325/00, пресуда од 13. новембра 2007. године.

²³⁵ Статистички годишњак Републике Србије, РЗС, 2020, стр. 123.

²³⁶ Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 54.

²³⁷ Истраживање вишеструких показатеља за 2019. годину (MICS 6), Републички завод за статистику и УНИЦЕФ, 2019, стр. 36. Доступно на:

<https://www.unicef.org/serbia/media/16296/file/Statisti%20C4%20Dki%20rezime%20-%20Istra%20vi%20vi%20C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu%20.pdf> (приступљено 8.10.2021. године).

²³⁸ Исто, стр. 38.

²³⁹ Исто.

²⁴⁰ Ситуациона анализа образовања и социјалне укључености ромских девојчица – резултати истраживања, CARE, Нови Сад, 2013.

²⁴¹ Жене и мушкарци у Србији, Републички завод за статистику, 2020.

²⁴² Исто.

²⁴³ Марковић, М. Милан, Особе са инвалидитетом у Србији, Републички завод за статистику, 2014.

18,6%, док је жена 81,4% од укупног броја особа са инвалидитетом које нису похађале основну школу.²⁴⁴

У предшколско васпитање и образовање је укључено свега око 4.000 деце са инвалидитетом и сметњама у развоју, а у припремни предшколски програм свега 964 деце из ове категорије.²⁴⁵ Инклузивним образовањем у редовним основним школама у 2019. години који уче по индивидуалном образовном плану 1 обухваћено је 3.304 девојчица и 5.096 дечака, док је девојчица за које је израђен индивидуални образовни план 2 укупно 2.040, а дечака 3.429.²⁴⁶

Према Извештају о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији²⁴⁷, у остваривању потциља 4.5. који се односи на елиминисање родне неједнакости у образовању и обезбеђивању једнаког приступа свим нивоима образовања и стручном оспособљавању за рањиве групе, на нивоу основне школе у периоду 2014–2019. године повећан је диспаритет у корист дечака, док је на нивоу средње школе диспаритет смањен, а стање је непромењено на нивоу виших разреда основне школе (други циклус основног образовања). Када је у питању диспаритет између деце из најсиромашнијих и најбогатијих домаћинстава, на нивоу основног образовања дошло је до преокрета у корист деце из најсиромашнијих слојева, док се у другом циклусу основног образовања и средње школе одржао диспаритет у корист деце из најбогатијих домаћинстава.

Неједнакост у образовању огледа се и у хоризонталној родној сегрегацији, која свој основ има у традиционалним поделама занимања на мушка и женска. Међу младима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више је девојчица (58%) него дечака (42%). Девојчице су у већини и међу младима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (53% према 47% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство.²⁴⁸ Високе школе и факултете више уписују и завршавају жене: међу студентима жена је 57%, међу дипломиранима 59%, као и међу онима који су докторирали (57% жена према 43% мушкараца).²⁴⁹ Индекс родне равноправности за 2016. годину²⁵⁰ показује да и даље постоји хоризонтална родна сегрегација у погледу избора будућег занимања, која се темељи на још увек присутној

²⁴⁴ Стоп напуштању школе, Тим за социјално укључљивање и смењене сиромаштва, 2016. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/stop_napustanju_skole.pdf (приступљено: 8.10.2021. године).

²⁴⁵ Ex post анализа спровођења Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, стр. 8. Доступно на: https://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/06/Ex-post-analiza-2020_0527-1.pdf (приступљено: 8.10.2021. године).

²⁴⁶ Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 54.

²⁴⁷ Извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја до 2030. године у Републици Србији, Републички завод за статистику, 2020. Доступно на: http://sdg.indikatori.rs/media/1545/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji_web.pdf (приступљено: 8.10.2021. године).

²⁴⁸ Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 50.

²⁴⁹ Исто, стр. 50.

²⁵⁰ Исто, стр. 50.

традиционалној подели занимања на мушка и женска. У домену знања забележено је благо повећање вредности индекса, захваљујући повећању резултата у поддомену учешћа и постигнућа, док је дошло до благе негативне промене у поддомену сегрегације. Сегрегација је и даље изражена, јер је међу женама које студирају већи удео оних које се образују у областима образовања, здравља, социјалне заштите, хуманистичким наукама и уметности, него што је међу мушкарцима који студирају.²⁵¹ То потврђују и налази Републичког завода за статистику: жене чине већину у многим подручјима образовања, као што су здравство (71%), уметност (68%) и природне науке (66%), а мушкарци су бројнији у инжењерству, производњи и грађевинарству (57%), информационим и комуникационим технологијама (66%) и услугама (56%).²⁵² Међу ромском популацијом, изражена је и вертикална родна дискриминација у образовању, па је број ромских девојчица које завршавају основну и средњу школу мањи у односу на дечаке, а чак 43% ромских девојчица у узрасту 15-19 година прекида школовање због штетне праксе дечијих бракова.²⁵³

Поред структуралне дискриминације у образовању, у овој области раширена је и индивидуална дискриминација, укључујући сексуално узнемиравање и хомофобично насиље.²⁵⁴ Овоме доприносе још увек присутни дискриминаторни и хомофобични садржаји у уџбеницима и наставним материјалима.²⁵⁵ Садржајима уџбеника и наставних планова и програма није у довољној мери посвећена пажња и недостаје свеобухватна анализа која би поставила темељ за унапређење културне компетенције и сензитивности, као и теме и садржаји који би подстакли развој концепта интеркултуралности.

Стопа обухвата високим образовањем популације између 19 и 24 година повећала се са 41,2% у 2010. години, на 54,7% у 2019. години, при чему је међу студентском популацијом 64,2% жена и 45,7% мушкараца.²⁵⁶

Иако је достизање равноправног система високог образовања, са правичним и једнаким приступом за све групе у друштву, један од приоритета, још увек је приметно да су одређене социјалне групе у високом образовању недовољно заступљене, а извештаји о социјалној димензији у примени Болоњског процеса у Републици Србији²⁵⁷ показују смањено учешће младих људи из најсиромашнијих породица, из породица са најнижим степеном образовања, из породица ромске националности и особа са инвалидитетом. Могућност приступа и завршетка високог образовања и даље у великој мери зависи од

²⁵¹ Исто. стр. 53.

²⁵² Жене и мушкарци у Србији, оп. цит, стр. 50.

²⁵³ Детаљније у: Влада Републике Србије, Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године.

²⁵⁴ GayEcho, Истраживање: Већина ЛГБТ+ средњошколаца у Србији трпи насиље, 4 јун 2020. Доступно на: <https://gayecho.com/news/istrazivanje-vecina-lgbt-srednjoskolaca-u-srbiji-trpi-nasilje/> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁵⁵ Данас, Дискриминације ЛГБТ особа у уџбеницима више неће бити, 28. јул 2019. Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/diskriminacije-lgbt-osoba-u-udzbenicima-vise-nece-bit/> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁵⁶ Високо образовање у Републици Србији, 2010–2019, РЗС. Доступно на: <https://www.stat.gov.rs/media/5617/visoko-obrazovanje-28-10.pdf> (приступљено: 8.10.2021. године).

²⁵⁷ EQUIED Tempus Project: Equal access for all: Strengthening the social dimension for a stronger european higher education area, Contract No 517119-TEMPUS-1-2011-RS-TEMPUS-SMGR.

социјалног и економског порекла студената. Високошколске установе су углавном неприступачне особама са инвалидитетом, наставни материјал није у формату прилагођеном особама са инвалидитетом, а ретко је и коришћење асистивне технологије.²⁵⁸ Мере за изједначавање шанси у приступу високом образовању, које су углавном финансијске природе и стимулишу извршност, не дају очекиване резултате у погледу свих недовољно заступљених група, тако да је састав студентске популације и даље непропорционалан саставу укупне популације, имајући у виду породични, социјални и економски статус, националну припадност, инвалидитет, место пребивалишта и друга лична својства студената.²⁵⁹

Стопа учешћа одраслих у неком облику формалног или неформалног образовања или обука одраслих, 2016. године износила је 5,1%, а стопа у 2019. години била је само 4,3%, што је знатно испод просека земаља чланица Европске уније (10,8%).²⁶⁰ Иако нема поузданих података о распрострањености дискриминације у области стручног оспособљавања, она постоји и највише погађа особе са инвалидитетом и старије особе.²⁶¹

Родне и друге неједнакости присутне су и области науке и научно-истраживачког рада. Међу запосленима у области истраживања и развоја, у 2018. години има више жена (51%), као и међу научним истраживачима (51,4%). Жене су већински заступљене у свим категоријама, осим међу стручним сарадницима (48%). Иако чине већину, оне су на руководећим позицијама знатно ређе у поређењу са мушкарцима (38,1%). Чак и када јесу на руководећим позицијама, жене су много чешће од мушкараца задужене да се баве администрацијом, организацијом посла и бригом о запосленима.²⁶² Треба имати у виду да су од оснивања Универзитета у Београду до данас, само две жене биле на позицији ректорке. Међу члановима Српске академије наука и уметности доминирају мушкарци. У 2020. години 90% свих чланова су мушкарци. Највеће учешће жена је у Одељењу језика и књижевности и Одељењу историјских наука, док је само по једна чланица у одељењима друштвених наука, техничких наука и математике, физике и гео-науке.²⁶³

²⁵⁸ Повереница за заштиту равноправности иницирала је 2018. године допуну Правилника о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа увођењем стандарда приступачности којима би се осигурало несметано кретање и приступ особа са инвалидитетом, стандарда који се односе на прилагођавање уџбеника, учила и помоћних наставних средстава, односно одговарајућих помагала асистивних технологија, у складу са Правилником о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника и стандарда који се односе на свима доступан начин презентовања информација на сајтовима високошколских установа. Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, 110-00-10/2018-02 од 1. новембра 2018. године. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativu-za-izmenu-standarda-u-postupku-za-akreditaciju-visokoskolskih-ustanova-dostavl%98enu-nacionalnom-savetu-za-visoko-obrazovanje-i-nacionalnom-telu-za-akreditaciju-cir/> (приступљено: 8.6.2021. године).

²⁵⁹ Детаљније у EQUI-ED, Социјална димензија високог образовања у Србији – Студија затеченог стања, 2012. Доступно на: http://www.equied.ni.ac.rs/documents/publikacije/studija_zatecenog_stanja.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁶⁰ Анкета о радној снази, Републички завод за статистику.

²⁶¹ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана, мај 2020, стр. 122; Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2019. годину, 15. март 2020, стр. 95.

²⁶² Делибашић, Б., Пудар, Г., Фикет, И. (ур), оп. цит, стр. 119.

²⁶³ Исто, стр. 61. и 65.

Не постоје поуздани подаци о полној структури и заступљености припадника и припадница група које су у већем ризику од дискриминације у научним истраживањима и истраживачким тимовима. Додатно, област антидискриминације није препозната као један од приоритета у научним истраживањима која се финансирају средствима из буџета, а нема је ни међу предметима.

У програмима наставе и учења основног и средњег образовања нису у довољној мери заступљене теме које афирмишу родну равноправност и које код ученика и ученица развијају знања и вештине неопходне за живот у демократском друштву заснованом на принципу недискриминације и родне равноправности, у коме се поштује и уважава разноврсност родних и других идентитета. У уџбеницима и другим наставним материјалима још увек се срећу родно стереотипни садржаји, а кроз „скривени курикулум” ученицима и ученицама преносе се вредносни ставови, док обрасци понашања углавном репродукују традиционалне родне матрице. Анализе курикулума појединих студијских програма и силабуса наставних предмета²⁶⁴ показале су да родна перспектива није интегрисана у њихове садржаје, да су уџбеници углавном родно неутрални, а у неким су присутни и родно стереотипни приступи у тумачењу друштвених појава. Образовни материјал који се користи у високошколском образовању у највећем броју случајева је родно неосетљив.

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године²⁶⁵ препознаје друштвене групе у образовању које су под већим ризиком од друштвене искључености и сиромаштва, и у оквиру њих подразумева следеће групе: деца, ученици и студенти чије породице имају низак социоекономски статус; припадници ромске националности, а нарочито они који живе у ромским насељима; особе са сметњама у развоју и инвалидитетом; становници руралних подручја, а нарочито становници брдско-планинских и пограничних подручја, итд. Такође, у оквиру мере развоја услова и подршке образовно-васпитним установама у унапређивању програма, наставе и учења у доуниверзитетском образовању и васпитању, предвиђено је да сви уџбеници треба да буду по садржају осетљиви на родну равноправност и специфичности различитих друштвених група, укључујући и осетљиве групе (без стереотипа, предрасуда и дискриминације), а све активности јачања капацитета запослених у образовању треба да се у развоју и остваривању ослањају на принципе родне равноправности и недискриминаторних ставова и понашања.

Закон о родној равноправности из 2021. године²⁶⁶ по први пут утврђује конкретне обавезе органа јавне власти и других субјеката који обављају послове у области образовања и васпитања на плану интегрисања родне равноправности у све аспекте образовног процеса.²⁶⁷ Нема података о томе да ли су по ступању на снагу овог закона предузете било какве мере у циљу превазилажења родних и других неједнакости.

²⁶⁴ Вујадиновић, Д., Петрушић, Н. Неопходност уродњавања студијских програма права и правничких предмета, Зборник Д. Вујадиновић, З. Антонијевић (ур.), Родна равноправност у високом образовању: концепти, праксе и изазови, Академска књига, 2019. стр. 303-324.

²⁶⁵ „Службени гласник РС”, бр. 63/21.

²⁶⁶ „Службени гласник РС”, бр. 52/21.

²⁶⁷ Члан 37. Закона о родној равноправности („Службени гласник РС”, бр. 52/21).

4) Рад и запошљавање

И поред доброг законодавног оквира, дискриминација у области рада је годинама била најзаступљенија област у којој се испољава дискриминација у Републици Србији, са 32,2% од укупног броја притужби поднетих Поверенику за заштиту равноправности,²⁶⁸ док је 2020. године највише притужби поднето за дискриминацију у поступку пред органима јавне власти, затим у поступку запошљавања или на послу.²⁶⁹

Велики број притужби упућених Поверенику за заштиту равноправности у области рада и запошљавања представљају показатељ стања у овој области, што је био основни разлог сачињавања Посебног извештаја о дискриминацији у области рада и запошљавања.²⁷⁰ У овом извештају је наведено да у области рада и запошљавања немају сви једнаке шансе, да су неке друштвене групе изложеније дискриминацији, да примена појединих прописа доводи до негативних ефеката на остваривање равноправности у овој области, да постоје негативна предубеђења о продуктивности радника на основу неког њиховог личног својства (пол, брачни и породични статус, здравствено стање, инвалидитет, старост, припадност одређеној етничкој или мањинској групи).²⁷¹ У области рада, а посебно запошљавања, групе које су у ризику од дискриминације постају још подложније дискриминацији, на пример жене, особе са инвалидитетом, млади и старији, Роми и Ромкиње, припадници ЛГБТ* популације, а нису ретки случајеви вишеструке дискриминације.²⁷²

Измене радноправног законодавства нису укључиле новине које су биле предвиђене Акционим планом за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године. Наиме, у односу на жене (род) планирано је увођење обавезе за послодавце у вези са враћањем родитеља на исто радно место након породилског одсуства, проширења обима права на одсуство ради неге детета, као и разрада принципа једнаке зараде мушкараца и жена и утврђивање санкције за супротно поступање. По питању начина вођења евиденције о броју припадника и припадница националних мањина у органима државне управе, Законом о изменама и допунама закона о државним службеницима²⁷³ прописано је да се у Централну кадровску евиденцију, за све државне органе, између осталог уписује и податак о националној припадности, уколико се државни службеник, односно, намештеник добровољно изјасни о овом податку. Поред тога, овај податак се води и у Регистру запослених, изабраних, постављених и ангажованих лица код корисника јавних средстава, а чије вођење је прешло у Централни регистар обавезног

²⁶⁸ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину, 15. март 2019, стр. 8; Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину, 15. март 2020, стр. 302.

²⁶⁹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, март 2021, стр. 12.

²⁷⁰ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања, децембар 2019, стр. 9-11.

²⁷¹ Исто.

²⁷² Исто.

²⁷³ „Службени гласник РС”, број 95/18.

социјалног осигурања.²⁷⁴ Законом о Централном регистру обавезног социјалног осигурања²⁷⁵ прописано је да се подаци који се односе на националну припадност, језик на коме је завршена основна школа и језик на коме је завршена средња школа у регистар уносе опционо у складу са претходно датом изричитом изјавом запосленог или радно ангажованог лица послодавцу да је сагласан да се ти подаци унесу у регистар.²⁷⁶ Закон о запосленима у аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе²⁷⁷ у члану 47. ст. 2. и 3. прописује да ће Влада уредбом ближе уредити критеријуме за разврставање радних места и мерила за опис радних места службеника, при чему ће водити рачуна о познавању језика и писама националних мањина, као посебног услова за обављање послова на оним радним местима која су од значаја за остваривање права грађана на службену употребу језика и писама националних мањина. Приликом уређивања критеријума за разврставање радних места и мерила за опис радних места службеника, Влада ће посебно водити рачуна о националном саставу становништва и одговарајућој заступљености припадника националних мањина ради постизања пуне равноправности између припадника националне мањине и грађана који припадају већини. У члану 190. истог закона прописано је да кадровска евиденција садржи и податак о националној припадности службеника и намештеника у складу са прописом којим се уређује регистар запослених у јавној управи у Републици Србији.

Такође, потребно је ускладити заштиту од дискриминације из Закона о раду²⁷⁸ и Закона о забрани дискриминације²⁷⁹, односно, уредити однос ова два поступка и друга спорна питања.

Приступ тржишту рада је посебно тежак за дуготрајно незапослене, младе и нискоквалификоване људе, док мере усмерене на промовисање запошљавања Рома и Ромкиња тек треба да дају резултате.²⁸⁰ Неопходно је осигурати одговарајуће финансијске и институционалне ресурсе за запошљавање и социјалне политике које ће систематичније циљати младе, жене и дуготрајно незапослене особе и побољшати адекватност социјалних давања за људе испод прага сиромаштва.²⁸¹ Припадници ромске националне мањине су дискриминисани у различитим областима живота, које укључују незапослености и увођење у формалне токове на тржишту рада.²⁸² Као најкритичније области у којима је

²⁷⁴ Од 1. јануара 2021. године, у складу са чланом 25, а у вези са чланом 46. Закона о Централном регистру обавезног социјалног осигурања („Службени гласник РС”, бр. 95/18 и 91/19).

²⁷⁵ „Службени гласник РС”, бр. 95/18 и 91/19.

²⁷⁶ Члан 26. став 1. тач. 90–92) Закона о Централном регистру обавезног социјалног осигурања („Службени гласник РС”, бр. 95/18 и 91/19).

²⁷⁷ „Службени гласник РС”, бр. 21/16, 113/17, 113/17 - др. закон, 95/18 и 114/21.

²⁷⁸ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 - УС, 113/17 и 95/18 - аутентично тумачење.

²⁷⁹ „Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21.

²⁸⁰ European Commission, Serbia 2020 Report, Brussels, 06.10.2020, стр. 95.

²⁸¹ Исто.

²⁸² Последнице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке, Канцеларија за људска права Уједињених нација, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд, 2020, стр. 14. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf (приступљено 6.12.2021. године).

дискриминација ромске националне мањине заступљена, препознате су области образовања и запошљавања.²⁸³ Према подацима Националне службе за запошљавање, на евиденцији незапослених лица има око 29.000 особа ромске националности, док је у првих шест месеци 2020. године у програме службе било укључено 1.500 припадника ромске националне мањине, од тога 670 Ромкиња.²⁸⁴ Током 2020. године, према евиденцији Националне службе за запошљавање, било је 27.694 незапослених Рома, од тога 13.804 Ромкиња²⁸⁵. Током 2020. године мерама активне политике запошљавања обухваћено је 3.264 незапослена Рома (1.534 жене), што представља учешће од 5,02% у укупном броју незапослених укључених у мере. У мере активног тражења посла укључено је 1.583 незапослених Рома (739 жена), у програме додатног образовања и обука 759 незапослених Рома (469 жена), у програме субвенција за запошљавање 597 незапослених Рома (230 жена), док је јавним радовима обухваћено 325 незапослених Рома, од којих је 100 жена. Уколико се узме у обзир и подршка IPA²⁸⁶ 2013 пројекта, мерама активне политике запошљавања обухваћено је 3.265 незапослених Рома (1.534 жене).²⁸⁷ Мигранти и мигранткиње имају веома ограничене могућности за укључивање на тржиште рада, а у већој мери су изложени ризицима од радне експлоатације.²⁸⁸ Током 2021. године потписан је Меморандум о разумевању између Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице у Републици Србији (UNHCR), Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије (КИРС) и Националне службе за запошљавање. Циљ сарадње је да се избеглицама и лицима која су у Републици Србији добила азил олакша приступ тржишту рада и пружи подршка у постизању економске независности. Поред тога, предвиђено је да ће потписнице споразума, у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, предузети напоре да тражиоци азила и избеглице буду уврштени у „тешко запошљиве категорије”.²⁸⁹

²⁸³ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 57.

²⁸⁴ Потписан Меморандум за унапређење запошљавања Рома, Национална служба за запошљавање, 24.07.2020. Доступно на:

http://www.nsz.gov.rs/live/info/potpisan_memorandum_za_unapre_enje_zapo_ljavanja_roma.cid69277?languageId=1 (приступљено: 16.9.2021. године).

²⁸⁵ Извештај о раду Националне службе за запошљавање за 2020. годину, Национална служба за запошљавање, Београд, 2021, страна 120. Доступно на:

http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/15/15758_izvestaj_o_rad_u_nsz_za_2020._godinu.pdf.

²⁸⁶ Инструмент за претприступну помоћ (IPA) је финансијски инструмент Европске уније који подржава стратегију проширења Европске уније, а чија је намена да пружи помоћ земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима у процесу приступања Европској унији.

²⁸⁷ Извештај о спровођењу Националног акционог плана запошљавања за 2020. годину (Закључак Владе 05 Број: 101-4057/2021 од 6. маја 2021. године). Доступно на:

<https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/sektor-za-rad-i-zaposljavanje-0> (приступљено: 9.12.2021. године).

²⁸⁸ Соња Тошковић, Људска права миграната и избеглица у Републици Србији – Уз посебан осврт на право на рад и право на образовање, Београдски центар за људска права, 2017.

²⁸⁹ Избеглицама и азилантима олакшати приступ тржишту рада, Национална служба за запошљавање, 12.07.2021. Доступно на:

http://www.nsz.gov.rs/live/info/vesti/izbeglicama_i_azilantima_olak_ati_pristup_tr_i_tu_rada.cid77062 (приступљено: 16.9.2021. године).

Положај младих на тржишту рада веома је специфичан, јер постоји високо учешће нестандартних облика рада као што су рад на одређено, рад у неформалном сектору, привремени и повремени рад.²⁹⁰ Ограничене могућности запошљавања и висока стопа незапослености остављају младима мало избора, због чега су они принуђени да прихватају несигурне послове на којима су слабо плаћени или послове за које су преквалификовани, што доводи до ограниченог приступа социјалном осигурању, па и ускраћеним загарантованим правима из области рада.²⁹¹ Запослени млади зарађују мање од запослених из старијих категорија становништва, а просечна зарада по сату нижа је за младе (15–29) него за старије и у 2018. години износила је 343,08 РСД, што је знатно ниже од просека за укупну радну снагу од 406,04 РСД. Просечне зараде младих жена су при томе ниже од просечних зарада младих мушкараца.²⁹² Половина младих старости од 20 до 29 година је запослена, у односу на близу две трећине њихових вршњака у земљама Европске уније, док је стопа незапослености ове старосне групе двоструко већа у Републици Србији, где је свака пета активна млада особа – незапослена.²⁹³ У априлу 2021. године млади су чинили 21,04% од укупног броја незапослених, незнатно је више младих жена (20–24 година) незапослено у односу на мушкарце, а много је већи број незапослених младих жена у односу на број мушкараца у узрасту од 25 до 29 година.²⁹⁴ У односу на 2020. годину, бележи се раст незапослених младих за 10,34%.²⁹⁵

Родна неједнакост у области рада и запошљавања и даље је веома присутна,²⁹⁶ што је препознато, па је у Стратегији запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године²⁹⁷, унапређење положаја жена на тржишту рада планирано као мера. Поред тога, жене су препознате као категорија незапослених лица којима је потребно дати приоритет за укључивање у финансијске мере активне политике запошљавања, а додатно је наведено да ће посебан приоритет имати жене које се суочавају са више фактора отежане

²⁹⁰ Сарита Брадаш, Млади и достојанствен рад, Фондација центар за демократију, 2018. (Доступно на: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1785/mladi-i-dostojanstven-rad>, приступљено: 6.12.2021. године); Драган Попадић, Зоран Павловић, Срећко Михаиловић, Млади у Србији 2018/2019, 2019, стр. 49. (Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/05/mladi_u_srbiji_2018-2019_fes.pdf, приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹¹ Исто.

²⁹² Марија Бабовић, Не изоставити никога из развоја! Напредак у остваривању Циљева одрживог развоја међу младима у Србији, Републички завод за статистику, 2021, стр. 8. Доступно на: https://www.stat.gov.rs/media/339791/lnob_mladi_srp.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹³ Горан Сандић и др, Извештај о људским правима младих у Републици Србији у 2020. години, Београдски центар за људска права, Београд, 2021, стр. 14. Доступно на: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-mladih-u-Srbiji-2020..pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹⁴ Бобан Стојановић и Александар Ивковић, Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији – 2021, Кровна организација младих Србије – КОМС, Београд 2021, стр. 169-170. Доступно на: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹⁵ Исто.

²⁹⁶ Statistical Office of the Republic of Serbia, Labour Force Survey in the Republic of Serbia, 2020, 2021. Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/PdfE/G20215671.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 18/21 и 36/21 - исправка.

запошљивости и дугорочно незапослене жене, као и друге жене којима је потребна додатна подршка.

Стопа неактивности жена на тржишту рада је виша у односу на стопу неактивности мушкараца (52,9% у односу на 37,3%), а поред тога, стопа запослености жена је нижа (41,9% у односу на 56,6%).²⁹⁸ Њихова неактивност углавном је последица неплаћеног рада у домаћинству, као и недовољне подршке у постизању баланса између рада и приватног живота,²⁹⁹ а жене са села су посебно погођене неплаћеним радом.³⁰⁰ Такође, поједине жене се суочавају са озбиљним баријерама у уживању права на рад, посебно младе жене (од 15 до 24 године). Само 4% жена са инвалидитетом има формалан уговор о раду.³⁰¹ На мању активност жена утиче: неплаћени рад у домаћинству (брига о деци, болеснима и/или старијим члановима породице), неадекватна подршка у усклађивању професионалних и породичних обавеза, дискриминаторни третман послодаваца према младим женама, разлика у платама, као и нижа старосна граница за одлазак у пензију.³⁰² Родни јаз у платама износи 8,8% у корист мушкараца,³⁰³ а жене истовремено несразмерно више брину о члановима домаћинства.³⁰⁴ Према доступним подацима, неплаћени послови би износили 21,5% бруто домаћег производа Републике Србије или 9,2 милијарде евра. Вредност неплаћених послова које обављају жене је 14,9% бруто домаћег производа Републике Србије (6,37 милијарди евра), наспрам 6,6% бруто домаћег производа (2,83 милијарде евра) којим доприносе мушкарци.³⁰⁵ Жене се и даље суочавају са постављањем питања у вези са планирањем породице приликом конкурисања за посао, сексуалном узнемиравању на радном месту, немогућности напредовања или премештањем на нижа радна места након повратка са одсуства са рада ради неге детета, дакле суочавају се са дискриминацијом у свим фазама рада.³⁰⁶ Поред тога, отежано је и запошљавање жена које имају преко 50,

²⁹⁸ Жене и мушкарци у Републици Србији, Републички завод за статистику, 2020, стр. 70. Доступно на: https://www.stat.gov.rs/media/5806/zim-u-rs-2020_webopt.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

²⁹⁹ Nevena Petrušić, Kosana Bekker, Equality in Practice in Serbia, Implementing Serbia's Equality Laws, Equal Rights Trust, 2019, стр. 56.

³⁰⁰ Serbia 2020 Report, оп. цит, стр. 97.

³⁰¹ Milan M. Marković, Persons with Disabilities in Serbia, Statistical Office of the Republic of Serbia, 2016. Доступно на: https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Invaliditet_EN.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁰² European Commission, Serbia 2020 Report, оп. цит, стр. 96-97.

³⁰³ Жене и мушкарци у Републици Србији, оп. цит, стр. 90.

³⁰⁴ Економска вредност неплаћених послова старења у Републици Србији - Родна анализа, UN Women, 2020, доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁰⁵ Исто, стр. 62.

³⁰⁶ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Анализа ефеката, односно полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације 2020-2025, 30. август 2019, стр. 12; Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 21, 134, 176-177.

односно 55 година. Највећи родни јаз на тржишту рада забележен у узрасту од 55 до 64 године, где се уочава да је свега 40% жена и 61% мушкараца у радном односу.³⁰⁷

Тешко је утврдити број случајева у којима су ЛГБТ* особе изложене дискриминацији у области рада, јер велики број крије своју сексуалну оријентацију и родни идентитет на послу због изражених негативних ставова и предрасуда.³⁰⁸ Ипак, може се закључити да су припадници ЛГБТ* популације дискриминисани на радном месту, као и да већина доживљава вербално насиље, претњу физичким насиљем и физичко насиље, као и претњу отказом.³⁰⁹ Младе ЛГБТ* особе су изложене сиромаштву, услед немогућности приступа тржишту рада и обезбеђивању прихода.³¹⁰ Такође, нема мера којима се подстиче запошљавање ЛГБТ* особа, иако је ова популација у већем ризику од дискриминације. Несумњиво је да су транс особе често дискриминисане на тржишту рада, нарочито у осетљивој фази транзиције када долази до измене спољашњег изгледа који одступа од података и фотографије у документима која често нису промењена у складу са новим родним идентитетом.³¹¹

Радници и раднице старији од 50 година имају најмање шансе да поново добију посао, а изложени су дискриминацији и током рада.³¹² Углавном их послодавци не примају, чак и када се пријављују на места за која се захтева нижа квалификација од оне коју старији радници поседују, што је евидентно и у пракси Повереника за заштиту равноправности.³¹³

Особе са инвалидитетом се доводе у неповољан положај на тржишту рада кроз процедуру процене радне способности, која се и даље у знатној мери ослања на медицински модел и искључује одређене групе са тржишта рада, у највећој мери особе са интелектуалним инвалидитетом.³¹⁴ Особе са инвалидитетом су у Републици Србији једна од најугроженијих група становништва када је реч о стопи сиромаштва и ризику од сиромаштва, а међу најважнијим факторима ризика од сиромаштва, између осталог, препознат је и радни статус.³¹⁵ Један од идентификованих проблема је и то што особе са инвалидитетом не могу да оснују свој репрезентативни синдикат на отвореном тржишту

³⁰⁷ Жене и мушкарци у Републици Србији, оп. цит, стр. 70; Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 21.

³⁰⁸ Истраживање о положају припадника ЛГБТ популације на раду и при запошљавању, ИДЕАС, Геј лезбејски инфо центар и XY Spectrum, 2018.

³⁰⁹ Исто.

³¹⁰ Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке, оп. цит, стр. 45.

³¹¹ UNDP, Serbia LGBTI Report, стр. 24.

³¹² Видети: Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања, децембар 2019.

³¹³ Видети редовне годишње извештаје Повереника за заштиту равноправности.

³¹⁴ Комитет за права особа са инвалидитетом, Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, мај 2016, пар. 53.

³¹⁵ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године („Службени гласник РС”, број 44/20).

рада због слабе заступљености.³¹⁶ Особе које болују од ретких болести наилазе на низ препрека приликом остваривања основних права и изложене су дискриминацији, која се може огледати и у недобијању или губљењу посла због здравственог стања.³¹⁷ Такође, особе са HIV/AIDS-ом представљају једну од најдискриминисанијих група људи,³¹⁸ и често бивају отпуштени с посла кад послодавци сазнају за њихов позитиван статус, а на неким радним местима не могу ни да буду запослени, с обзиром на то да се HIV убраја у заразне болести. Непрепознавање потешкоћа у остваривању права особа које живе са HIV/AIDS-ом у вези са радом и запошљавањем појачава њихову стигматизацију и дискриминацију.

5) Социјална заштита

Припадници и припаднице група које су у већем ризику од дискриминације често се суочавају са тешкоћама у приступу услугама социјалне заштите.³¹⁹ У нарочито тешком положају налазе се Роми и Ромкиње који живе у неформалним насељима,³²⁰ јер им често недостаје доказ о пребивалишту. Сличан проблем имају и интерно расељена лица из Аутономне покрајине Косово и Метохија,³²¹ а обезбеђење подршке за њихов неометан приступ социоекономским правима представља кључни корак за постизање трајних решења.³²² Иако су могућност пријаве пребивалишта на адреси локалног центра за социјални рад, промене у процедурама, рад на терену и информативне кампање довеле до тога да се у последњих неколико година региструје око 20.000 припадника ромске националне мањине, за интерно расељене Роме и Ромкиње из Аутономне покрајине Косово и Метохија који живе у неформалним насељима, сматра се да имају сталну адресу у Аутономној покрајини Косово и Метохија, те да не испуњавају услове. Истраживања показују да је поступак компликован, као и да препреку за прибављање докумената представља и недостатак новца за плаћање такси и недостатак информација о постојећој подршци³²³, а управо је недостатак докумената најчешћи разлог за неостваривање права из

³¹⁶ Исто.

³¹⁷ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Анализа ефеката, односно полазне основе за израду нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације 2020-2025. године*, 30. август 2019, стр. 12.

³¹⁸ *Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке*, оп. цит, стр. 70.

³¹⁹ Комитет за економска, социјална и културна права, *Закључна разматрања о другом периодичном извештају за Србију*, 2014, пар. 12.

³²⁰ Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2020, 2021*, стр. 349 и 351.

³²¹ *Извештај специјалне извештељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту*, A/HRC/31/54/Add.2, 2016, пар. 41.

³²² *Остваривање економских и социјалних права интерно расељених лица у Србији*, A11, Београд, 2018, стр. 18.

³²³ *Civil Rights Defenders, Обруч антициганизма – Роми у Србији*, 2018, стр. 11; *Остваривање економских и социјалних права интерно расељених лица у Србији*, A11, Београд, 2018, стр. 15.

социјалне заштите.³²⁴ Наиме, Закон о пребивалишту и боравишту грађана³²⁵ дефинише пребивалиште као место у коме се грађанин настанио са намером да у њему стално живи, односно место у коме се налази центар његових животних активности, професионалних, економских, социјалних и других веза које доказују његову трајну повезаност са местом у коме се настанио, а боравиште као место у коме грађанин привремено борави ван места свог пребивалишта дуже од 90 дана. Евиденцију о пребивалишту, односно боравишту грађана води Министарство унутрашњих послова. У складу са чланом 11. истог Закона, грађанин може да пријави пребивалиште по основу права својине на стану, уговора о закупу стана или другом правном основу. Уколико грађанин не може да пријави пребивалиште по неком од напред наведених основа, надлежни орган му решењем утврђује пребивалиште на адреси: 1) његовог сталног становања, ако су испуњени други услови прописани законом; 2) пребивалишта његовог супружника или ванбрачног партнера; 3) пребивалишта његових родитеља; 4) установе у којој је трајно смештен или центра за социјални рад на чијем подручју се налази, уз пријаву грађанина тој установи, односно центру да ће његова адреса бити на адреси установе односно центра. Према Упутству за поступање Министарства рада, запошљавања и социјалне политике од 19. јуна 2013. године³²⁶, центар за социјални рад, након пријема попуњеног обрасца од стране надлежног органа унутрашњих послова, по службеној дужности покреће поступак давања сагласности. Службено лице органа старатељства дужно је да такав образац без одлагања овери својим потписом и службеним печатом и исти врати органу унутрашњих послова код кога се врши пријава пребивалишта.

Ромкиње су изложене бројним проблемима у домену остваривања права из социјалне заштите. Посебан проблем јесте и мали број Ромкиња који је примљен у сигурне куће када се нађу у ситуацијама насиља,³²⁷ што је посебно проблематично када се има у виду да оне у мањој мери пријављују насиље у породици.³²⁸ И даље постоји висока стопа дечијих бракова међу ромском популацијом,³²⁹ коју не би требало доживљавати као ромску

³²⁴ Praxis, Civil Rights Defenders, Истраживање о приступу Ромкиња социоекономским правима у Србији, 2015, стр. 11.

³²⁵ „Службени гласник РС”, број 87/11.

³²⁶ Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, Сектор за бригу о породици и социјалну заштиту, Упутство за поступање (допис број 110-00-271/2012-14 од 19.6.2013. године, упућен центрима за социјални рад и установама социјалне заштите за смештај корисника у вези са њиховим поступањем приликом пријаве пребивалишта на адреси наведених институција). Доступно на: <http://praxis.rs/index.php/sr/praxis-watch/item/657-mup-doneo-uputstvo-u-vezi-sa-prijavom-prebivali%C5%A1ta-gra%C4%91ana-na-adresi-centra-za-socijalni-rad/657-mup-doneo-uputstvo-u-vezi-sa-prijavom-prebivali%C5%A1ta-gra%C4%91ana-na-adresi-centra-za-socijalni-rad> (приступљено: 13.12.2021. године).

³²⁷ Даница Јовановић, Више лица дискриминације и расизма – Проблем доступности Сигурних кућа за Ромкиње и проблем секундарне виктимизације у смештају, Удружење Рома Нови Бечеј, 2017, стр. 23-24.

³²⁸ Жене за мир, Ромкиње не пријављују насиље у породици, 20. новембар 2019. Доступно на: <http://xn--enezamir-14b.rs/2019/11/20/romkinje-ne-prijavljuju-nasilje-u-porodici-video/> (приступљено: 6.12.2021. године).

³²⁹ Милан Алексић, Дечји бракови у Србији: Анализа стања и препоруке, Фондација Ана и Владе Дивац, 2015, стр. 47, 48 и 50.

традицију, већ као родно засновано насиље.³³⁰ Овде је потребно истаћи да је смештај у сигурну кућу, односно прихватилиште за жртве насиља, једна од услуга социјалне заштите за коју је неопходно да се има лиценца за рад, а коју издаје Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Тренутно у Републици Србији постоји седам лиценцираних пружалаца услуге прихватилишта за жртве насиља и десет лиценцираних пружалаца услуге СОС телефона за жене жртве насиља, чији се подаци налазе на званичном сајту Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.³³¹ Међутим, с обзиром на то да Породични закон³³² уређује брак и односе у браку, односе у ванбрачној заједници, односе детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовинске односе у породици, заштиту од насиља у породици, поступке у вези са породичним односом и личним именом, те да је Законом о министарствима³³³ образовано Министарство за бригу о породици и демографију и делокруг његових послова државне управе који се односе на систем породично-правне заштите и примену Породичног закона, а тиче се јавних овлашћења центара за социјални рад, надзор над стручним радом центара за социјални рад у вршењу јавних овлашћења из области породично-правне заштите врши Министарство за бригу о породици и демографију.

Надаље, не постоје адекватни програми социјалне подршке намењени ЛГБТ* популацији, нити правилници који одређују услове за пружање међусекторских услуга ЛГБТ* особама у сфери социјалне заштите, због чега није могуће лиценцирати такве програме, а локалне управе не издвајају средства за ту сврху.³³⁴ Деца из ЛГБТ* популације су у посебном ризику од насиља и злостављања због своје сексуалне оријентације и родног идентитета, али упркос томе немају адекватну социјалну подршку.³³⁵ Стога, потребно је јачање свести локалне заједнице за препознавање потреба ЛГБТ* особа, остваривање правне заштите без дискриминације и уз уважавање гарантованих људских права и слобода. У оквиру система социјалне заштите, Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите³³⁶, стандардизоване су услуге социјалне заштите. У складу са Законом о социјалној заштити³³⁷, постоје саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге које обезбеђује јединица локалне самоуправе, аутономна покрајина, односно Република Србија, које могу бити иновативне и усмерене на подршку свим

³³⁰ Дечији, рани и принудни бракови у Србији – прописи, реакција и превенција, PRAXIS, UNHCR, јануар 2021; Миљана Милетић, Дечји и рани бракови – родно засновано насиље, а не ромска традиција, Истиномер, 18. јун 2021. Доступно на: <https://www.istinomer.rs/analize/decji-i-rani-brakovi-rodno-zasnovano-nasilje-a-ne-romska-tradicija/> (приступљено: 6.12.2021. године).

³³¹ Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sector-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne> (приступљено: 9.12.2021. године).

³³² „Службени гласник РС”, бр. 18/05, 72/11 - др. закон и 6/15).

³³³ „Службени гласник РС”, број 128/20.

³³⁴ UNDP, Асоцијација Дуга и CivilRightsDefenders, Бити ЛГБТ у Источној Европи – Извештај за Србију – партиципативни преглед и анализа правног, институционалног, политичког и друштвено-економског окружења за лезбејске, геј, бисексуалне, трансродне и интерсексуалне особе и цивилно друштво, 2017, стр. 12.

³³⁵ Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину, 15. март 2021, стр. 49.

³³⁶ „Службени гласник РС”, бр. 42/13, 89/18 и 73/19.

³³⁷ „Службени гласник РС”, број 24/11.

корисницима социјалне заштите, и оне које се односе на ЛГБТ* особе. Организације цивилног друштва које се заштитом права ЛГБТ* особа могу да развијају иновативне услуге, као и саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, у складу са законом.

Главне препреке са којима се особе са инвалидитетом суочавају у остваривању права из социјалне заштите су недостатак квалитетних услуга социјалне заштите у заједници које подржавају самосталан живот особа са инвалидитетом, компликоване процедуре за остваривање права на различите врсте подршке, дуготрајан поступак и додатни трошкове за различите таксе.³³⁸ Процес деинституционализације се не одвија адекватно јер установе социјалне заштите и даље представљају скоро искључиви одговор система социјалне заштите, а услуге у заједници се не развијају у довољној мери,³³⁹ нити уједначено широм територије Републике Србије.³⁴⁰ Услуге смештаја обезбеђују се смештањем корисника у: сродничку, хранитељску, и другу породицу за одрасле и старије, дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице, прихватилиште и друге врсте смештаја у складу са законом. Услуге смештаја обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе. У Републици Србији су најразвијеније услуге домског смештаја за категорију одраслих и старијих лица, услуга породичног смештаја за децу и омладину, као и услуга помоћи у кући за старија лица. За особе са инвалидитетом су најразвијеније услуге личног пратиоца и дневног боравка. Смештај у установе социјалне заштите се примењује само уколико нема могућности да лице буде смештено у породичном окружењу. Ипак, Повереник за заштиту равноправности препоручио је у свом последњем извештају за 2020. годину да се настави процес деинституционализације, уз истовремени развој услуга подршке и осигурање континуиране подршке.³⁴¹ Да би се процес деинституционализације у већој мери спровео, неопходно је да се развијају одговарајуће услуге у локалним заједницама које би одговориле на потребе корисника који су на смештају у установама социјалне заштите. С тим у вези, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је припремило Стратегију о деинституционализацији и развоју услуга социјалне заштите у локалној заједници за период од 2021. до 2025. године, која би требало да унапреди улогу јединица локалне самоуправе за развој и одрживост услуга у заједници. Посебно је важно обезбедити пристанак корисника за смештај у установе социјалне заштите, а пружаоци услуга своје одлуке и поступања приликом пружања услуга не смеју заснивати на стереотипима и предрасудама о могућностима и способностима старијих особа да доносе одлуке о свом животу, посебно с обзиром на њихово старосно доба.³⁴² Међутим, лишавање пословне способности је искључиво могуће судском одлуком. Разлог

³³⁸ Национална организација особа са инвалидитетом, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Центар за оријентацију друштва, Алтернативни извештај о примени Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији, 2015, стр. 2.

³³⁹ Комитет за људска права, Закључна запажања о трећем периодичном извештају Србије, 2017, пар. 17.

³⁴⁰ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године („Службени гласник РС”, број 44/20).

³⁴¹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 24.

³⁴² Повереник за заштиту равноправности, Препорука мера за остваривање равноправности у домовима за старе Ф, бр. 07-00-481/2016-02, од 30. новембра 2016. године.

за смештај одраслих и старијих лица у установе социјалне заштите је, у већини случајева, због болести или изостанка породичних ресурса, као и због безбедности од ризика, уколико та лица живе сама. У односу на коришћење услуге, корисник има право да учествује у процени свог стања и потреба и одлучује да ли ће прихватити услугу, као и да добије сва овлашћења од значаја за пружање услуга. Без пристанка корисника, односно његовог законског заступника, не сме се пружити ниједна услуга, изузев у случајевима утврђеним законом. Дете има право да, у складу са узрастом и зрелошћу, учествује и да слободно изрази своје мишљење у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања сваке године издваја одређена средства за адаптацију и опремање установа социјалне заштите. Да би добили лиценцу за рад, дневни боравци морају да испуне стандарде који су прописани Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите³⁴³. Упркос томе, услови у резиденцијалним установама и дневним боравцима су испод прихватљивих стандарда, а има и случајева физичког спутавања и изолације.³⁴⁴ Број деце која су смештена у установе је и даље велики, а постоји висок ризик од раздвајања од породице и институционализације деце из најугроженијих група.³⁴⁵ Деца са инвалидитетом чине преко 70% од укупног броја деце на резиденцијалном смештају и тек 14,3% на породичном (хранитељском) смештају.³⁴⁶ Када је реч о распрострањености услуга социјалне заштите, у већини локалних самоуправа услуге за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом нису развијене, а тренутни капацитети услуга не одговарају потребама у локалној заједници.³⁴⁷

Деца која живе и раде на улици немају адекватну помоћ и подршку центара за социјални рад, који противно Конвенцији о правима детета³⁴⁸, имају радни налог да децу по хитном поступку одузимају од родитеља или старатеља, покрећу судске поступке ради одузимања родитељског права, забране контакте родитеља и деце, изричу мере заштите од насиља и подносе кривичне пријаве против родитеља.³⁴⁹ На тај начин, центри нису усмерени на проналажење и отклањање узрока које су довели до тога да су деца на улици, већ се фокусирају на последице. Овакво поступање указује на потребу додатне обуке како

³⁴³ „Службени гласник РС”, бр. 42/13, 89/18 и 73/19.

³⁴⁴ Извештај специјалне известитељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију у овом контексту, А/НRC/31/54/Add.2, 2016, пар. 49. и 51.

³⁴⁵ Комитет за права детета, Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају за Србију, 2017, пар. 39; Комитет за права особа са инвалидитетом, Закључна запажања на иницијални извештај за Србију, 2016, пар. 13.

³⁴⁶ Национална организација особа са инвалидитетом Србије, Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији, 2017, стр. 56 и 62.

³⁴⁷ Исто.

³⁴⁸ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97. Након одрицања од континуитета са Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом и давања сукцесорске изјаве, Република Србија је прихватила важеће ове конвенције 4. октобра 2001. године.

³⁴⁹ Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину, 15. март 2021, стр. 41.

би социјалне службе у највећој могућој мери биле оспособљене да пруже адекватну помоћ и децу склоне са улице.

Према старијим особама често се примењује старатељска заштита, те они чине четвртину корисника који су лишени пословне способности, иако њихов удео међу корисницима социјалне заштите износи тек 15%, а у највећем броју случајева су потпуно лишени пословне способности (93%).³⁵⁰ Према једном истраживању Повереника за заштиту равноправности, потребу за подршком има 27% старијих у граду (процењује се да ће та помоћ у будућности бити 40%), док старије особе на селу имају још израженију потребу за подршком.³⁵¹ Важан је податак да највећи проценат чине неформалне мреже подршке (чланови породице, рођаци, комшије и пријатељи). С друге стране, повећава се број корисника у установама за смештај одраслих и старијих, а више од половине корисника је пре смештаја живело у самачким домаћинствима.³⁵² Када је реч о старијим женама, услуге социјалне заштите користи само 4,5% старијих жена (5,5% у граду и 2,2% у руралним подручјима).³⁵³ И избеглице и повратници често имају ограничен приступ социјалној заштити³⁵⁴ и програмима интеграције. Установе социјалне заштите укључују се само у ситуацијама малолетних миграната без пратње. Малолетни мигранти су смештени у установама социјалне заштите за децу и младе, у условима као и остала деца и млади из система социјалне заштите, уз привремену старатељску заштиту од стране стручног радника центра за социјални рад. Они су укључени у образовни систем, добијају стручну помоћ и подршку система социјалне заштите уз обезбеђивање максималних мера безбедности и сигурности, а све у циљу најбољег интереса корисника. Међутим, у местима где се налазе центри за азил примећен је ограничен капацитет центара за социјални рад.³⁵⁵ Мигранти се смештају у неадекватним условима у прихватним центрима, док се деца без пратње смештају у центре са одраслима.³⁵⁶ Такође, деца без пратње немају увек адекватан приступ старатељима који би доносили одлуке у њиховом најбољем интересу³⁵⁷, упркос чињеници да су често изложена неком облику злостављања.³⁵⁸

³⁵⁰ Марија Бабовић и др, Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији, Црвени крст Србије, 2018, стр. 58.

³⁵¹ Бранкица Јанковић, Наташа Годоровић, Градимир Зајић, Милутин Врачевић, Старење у градовима – изазови савременог друштва, Црвени крст Србије, 2018, стр. 113.

³⁵² Повереник за заштиту равноправности, Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана, Београд, април 2021, стр. 62.

³⁵³ Надежда Сатарић, Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији, Удружење „Снага пријатељства” – Amity, 2018, стр. 17-18.

³⁵⁴ Комитет за економска, социјална и културна права, Закључна разматрања о другом периодичном извештају за Србију, 2014, пар. 13.

³⁵⁵ Исто, пар. 14.

³⁵⁶ Видети: Београдски центар за људска права, Право на азил у Републици Србији за 2020, Београд 2021, стр. 76.

³⁵⁷ Комитет за људска права, Закључна запажања о трећем периодичном извештају Србије, 2017, пар. 32; Београдски центар за људска права, Право на азил у Републици Србији за 2020, Београд 2021, стр. 106.

³⁵⁸ Ивана Крстић, Заштита физичког и психичког интегритета деце без пратње и раздвојене деце у Републици Србији, IDEAS, UNHCR, Београд, 2020.

6) Становање

Најновијим изменама и допунама Закона о забрани дискриминације из 2021. године уведена је посебна одредба којом се забрањује дискриминација у области становања.³⁵⁹ Она постоји када се ускраћује или отежава приступ програмима стамбене подршке, одбије остваривање права из области становања, тражи испуњење услова за омогућавање приступа програму стамбене подршке који се не постављају другим лицима, или се омогући неоправдано првенство другом лицу. Дискриминација постоји и онда када се одбије закључење уговора о закупу, односно коришћење стамбене јединице по основу неког личног својства. У овој области постоје бројни изазови.

Становници неформалних насеља, посебно Роми и Ромкиње, бескућници, особе са инвалидитетом, избегла и интерно расељена лица, жене, нарочито оне из руралних подручја, млади и старији имају проблем да остваре право на становање. Млади се суочавају са проблемом недостатка одрживих програма подршке за осамостаљивање од родитеља, посебно када напуштају установе социјалне заштите, а немају своје примарне породице, као и младих који припадају групама у већем ризику од дискриминације (млади са инвалидитетом, млади Роми и Ромкиње и сл.).³⁶⁰ Процена је да око 70% Рома и Ромкиња у Републици Србији живи у насељима која су просторно и социјално сегрегисана³⁶¹, у веома лошим и неадекватним животним условима и без приступа основној инфраструктури.³⁶² Посебно је забрињавајући податак да око 5.000 ромских породица, односно око 25.000 људи нема пијаћу воду, нити може да спроводи елементарну меру одржавања хигијене.³⁶³ Поред тога, забележени случајеви принудних иселења Рома, без поштовања међународних стандарда попут: обављања претходних консултација, обезбеђења одговарајућег правног поступка, могућности алтернативног смештаја и правне сигурности поседа, такође представљају стигматизацију и дискриминацију.³⁶⁴ Такође, Роми и Ромкиње се често суочавају и са дискриминацијом у области снабдевања електричном енергијом.³⁶⁵

³⁵⁹ Члан 27а Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21).

³⁶⁰ Извештај о људским правима младих у Републици Србији, Београдски центар за људска права, Београд, 2021, стр. 53-54.

³⁶¹ Civil Rights Defenders, Обруч антициганизма – Роми у Србији, 2018, стр. 18.

³⁶² Извештај Специјалне извештељке за адекватно становање као саставног дела права на адекватан животни стандард и права на недискриминацију о посети Србији, пар. 42; Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године („Службени гласник РС”, број 26/16).

³⁶³ Мила Ђурђевић, Селма Борачић-Мршо, Пандемија и неусловна насеља: „Немамо ни сапун, ни прашак”, Радио Слободна Европа, 25. март 2020. Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/pandemija-neuslovna-naselja/30508525.html>. (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁶⁴ Исто, пар. 44. Видети и Закључна запажања Комитета за укидање расне дискриминације о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије, пар. 22.

³⁶⁵ Притужба Ц. М. Р. против Електродистрибуције Ужице због дискриминације по основу националне припадности у области пружања услуга, Повереник за заштиту равноправности, мишљење од 11. октобра 2013. године; Виши суд у Нишу, бр. 1 П 1/2018, пресуда од 10. фебруара 2020. године.

Према првом пописивању особа у ситуацији бескућништва, највише је жена преко 65 година, око 31% чине Роми и Ромкиње,³⁶⁶ а у нарочитом ризику од бескућништва су и особе са психичким сметњама, ЛГБТ* особе и жртве породичног насиља. На тешкоће наилазе и младе ЛГБТ* особе које већином живе у породицама које не одобравају њихову сексуалну оријентацију, те млади све више завршавају као бескућници након „аутовања”.³⁶⁷ Они се окрећу ка тржишту издавања непокретности које су у приватном власништву, али је степен дискриминације у овој области и даље висок, што додатно доприноси онемогућавању приступа одговарајућем, безбедном и приуштивом становању.³⁶⁸ Такође, постоје тешкоће са коришћењем, односно, доступношћу (приуштивошћу) социјалног становања које се обезбеђује интерно расељеним лицима, која су и социјално и стамбено угрожена, па износ закупнине и других трошкова становања пресудно утиче на одрживост решења и могућност остваривања других права значајних за њихову локалну интеграцију. Поред тога, програми социјалног становања немају родну димензију, односно, не постоје посебне мере намењене Ромкињама, женама из руралних подручја, самохраним мајкама, женама са инвалидитетом.

7) Здравствена заштита

Право на здравље је једно од основних људских права, али се припадници и припаднице група у повећаном ризику од дискриминације суочавају са ограниченим приступом здравственим службама због комбинације различитих узрока. Тако је Ромима и Ромкињама ограничен приступ здравственим службама због удаљености места становања од здравствених установа, непоседовања здравственог осигурања или непрофесионалности и неразумевања здравствених радника.³⁶⁹ Њихова свест о потреби за остваривањем права у области здравствене заштите и користи које од тога имају још увек је на ниском нивоу.³⁷⁰

³⁶⁶ Републички завод за статистику, Попис становништва 2011. године. Доступно на: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/popis/popis-2011/> (приступљено: 6.12.2021. године). Процене организације Црвени крст, удружења Излазак и Кликактив и АДРЕ је да бескућника има највероватније између 5.000 и 15.000. Видети: BBC News, Тијана Душев Ристев, Бескућници у Србији: Живот на улици је такав да када се пробудиш ујутру, одмах размишљаш где ћеш увече да спаваш, 10. октобар 2021. Доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-58840797> (приступљено 1.10.2021. године).

³⁶⁷ Светска банка, Дискриминација сексуалних мањина у образовању и становању – докази из два теренска експеримента у Србији, 2018, стр. 13-14. Доступно на: <https://www.lgbt-era.org/sites/default/files/pdfdocs/0352-124587-SERBIAN-WP-P156209-DISCRIMINATION-AGAINST-SEXUAL-MINORITIES-IN-EDUCATION-AND-HOUSING-EVIDENCE-FROM-TWO-FIELD-EXPERIMENTS-IN-SERBIA-PUBLIC-SERBIAN.pdf> (приступљено 1.10.2021. године).

³⁶⁸ Дискриминација сексуалних мањина у образовању и становању: докази из два теренска експеримента у Србији, Светска банка, април 2018.

³⁶⁹ Београдски центар за људска права, Људска права у Србији 2017, 2018, стр. 303.

³⁷⁰ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 121; Здравствене медијаторке – нисте сами!, 23.09.2020, UNICEF (Доступно на: <https://www.unicef.org/serbia/price/zdravstvene-medijatorke-niste-sami>, приступљено: 16.09.2021. године); Маја Раду, Ромске здравствене медијаторке – особе од поверења у ромским заједницама, DW, 11.07.2021. (Доступно на: <https://www.dw.com/sr/romske-zdravstvene-medijatorke-osobe-od-poverenja-u-romskim-zajednicama/a-58178903>, приступљено: 16.09.2021. године).

Забележени су и случајеви када је хитна служба одбила да пружи хитну медицинску помоћ у ромским насељима.³⁷¹ Истраживање МИКС6³⁷² показало је неравноправности којима су изложене Ромкиње у Републици Србији у многим сегментима, укључујући и здравствену заштиту: проценат покривености основним (обавезним) здравственим осигурањем је исти за Ромкиње и жене из већинске популације (97%), док приватно добровољно здравствено осигурање има 7% жена из већинске популације и мање од 1% Ромкиња; Ромкиње чешће него жене из већинске популације користе традиционалне методе контрацепције (53% наспрам 41%), а у битно мањој мери користе модерне методе контрацепције (7% наспрам 21%). У већинској популацији је 22% жена које су удате или живе у ванбрачној заједници а које никада нису користиле ниједан метод контрацепције, а као главни разлог наводе да су желеле да остану трудне (71%), док је у ромској популацији 29% жена које су удате или живе у ванбрачној заједници и које никада нису користиле ниједан метод контрацепције, а главни разлози су то што су желеле да остану трудне (61%) и недостатак знања о контрацепцији (13%). Надаље, жене из већинске популације наводе да самостално одлучују о свом репродуктивном здрављу (82%), док је код Ромкиња овај проценат 56%, док одлучивање у договору са партнером/супругом наводи 18% жена из већинске популације и 41% жена из ромске популације. Око 84% жена из већинске популације самостално одлучује о томе да ли ће имати сексуални однос, о коришћењу контрацепције и о репродуктивном здрављу, наспрам 68% Ромкиња. У вези са абортусом, већи је проценат Ромкиња које су имале индуковани абортус (28%), наспрам 11% жена из већинске популације. Један од разлога је свакако и недовољна упознатост одређеног броја Ромкиња са методама заштите од нежељене трудноће, како је и ово истраживање показало, као и лош положај Ромкиња како у друштву у целини, тако и у оквиру заједница у којима живе.³⁷³

Само једна од десет ЛГБТ* особа има утисак да здравствене установе адекватно одговарају на њене потребе у вези са физичким и менталним здрављем.³⁷⁴ Многе ЛГБТ* особе се плаше да би њихово „аутовање” могло довести до стигматизације и секундарне виктимизације, због чега нерадо откривају своју сексуалну оријентацију, чак и када је таква информација медицински релевантна.³⁷⁵ Такође, међу младим сексуално активним мушкарцима постоји НИВ епидемија³⁷⁶, те држава мора усмерити снаге на заштиту здравља

³⁷¹ Civil Rights Defenders, Обруч антициганизма – Роми у Србији, 2018, стр. 23.

³⁷² МИКС = Истраживање вишеструких показатеља. То је глобални истраживачки програм који је развио Дечји фонд Уједињених нација (Уницеф), кроз консултације са другим агенцијама Уједињених нација.

³⁷³ Истраживање вишеструких показатеља 2019 и Србија – ромска насеља Истраживање вишеструких показатеља 2019 (МИКС6), УНИЦЕФ Београд, октобар 2020.

³⁷⁴ UNDP, Асоцијација Дуга и Civil Rights Defenders, Бити ЛГБТ у Источној Европи, 2017, стр. 9.

³⁷⁵ Исто. У једном поступку вођеним пред Повереником за заштиту равноправности, дато је мишљење да је Завод за здравствену заштиту студената дискриминисао ЛГБТ особе постављањем питања у упитнику, у којем се од студената и студенткиња приликом обављања систематског прегледа захтевало да се изјасне о својој сексуалној оријентацији. Више о томе на: <http://ravnopravnost.gov.rs/prituzba-udruzenja-ric-protiv-zzs-ns-zbog-diskriminacije-na-osnovu-seksualne-orjentacije-u-oblasti-zdravstvene-zastite/> (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁷⁶ Данас, У Србији више од 3.500 особа са ХИВ-ом, 1. децембар 2017. Доступно на: <https://www.danas.rs/drustvo/u-srbiji-vise-od-3-500-osoba-sa-hiv-om-video/> (приступљено: 6.12.2021. године).

ЛГБТ* особа. Још увек није решено питање финансирања хормоналне терапије за транс особе, као ни препреке које се јављају због честе несташице хормона на тржишту.³⁷⁷ Услед недостатка стручног особља, транс особе морају да траже лекара искључиво у Београду, што представља додатну тешкоћу особама које живе у другим деловима Републике Србије.³⁷⁸ Транс особе које пролазе операцију прилагођавања пола, обавезне су да се подвргну поступку стерилизације.³⁷⁹ Институције у Републици Србији не познају и не користе термин „интерсекс”, већ и даље користе некоректан термин „хермафродит”. Министарство здравља и Републички завод за статистику немају информације о броју интерсекс новорођенчади и третираних беба у Републици Србији,³⁸⁰ али према мишљењу стручњака између 0,05% и 1,7% становништва се рађа са неким од интерсекс стања.³⁸¹ Хируршке операције које се предлажу често су козметичке, а деца често имају ожиљке који наносе велики бол.³⁸² Посебан проблем представља чињеница да нема смерница за праћење здравственог статуса интерсекс деце након интервенција, те је јасно да здравствени радници треба да буду информисанији, едукованији и сензитивисанији о интерсекс питањима.³⁸³

Особе са инвалидитетом се у остваривању здравствене заштите суочавају са архитектонском, комуникацијском, информацијском и техничком неприступачношћу здравствених услуга, као и недостатком адекватно обученог особља. Дискриминацију у овој области доживело је између 28–43% особа са инвалидитетом.³⁸⁴ Преко 80% здравствених радника обраћа се пратиоцу или персоналном асистенту особе са инвалидитетом, а многи од њих не познају карактеристике појединих врста инвалидитета и користе неадекватну терминологију.³⁸⁵ Женама са инвалидитетом често нису приступачне здравствене услуге у превенцији и заштити репродуктивног здравља, а често су изложене и стереотипима здравствених радника.³⁸⁶ У посебно тешком положају налазе се особе са менталним инвалидитетом, нарочито уколико се налазе на смештају у резиденцијалним институцијама, имајући у виду да су изложене хемијском спутавању и тешкоћама да добију неопходан

³⁷⁷ Јелена Видић, Статус и положај транс особа у Републици Србији, *Gayten-ЛГБТ*, стр. 22-23. Доступно на: <https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans%20osobe%20u%20Srbiji%20-%20analiza%20poloja%20i%20predlog%20pravnog%20reenja.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁷⁸ Луна Ђорђевић, Трансродност: случај Србија, Одисеја, 23.05.2019. Доступно на: <https://www.odiseja.rs/transrodnost-slucaj-srbija/> (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁷⁹ Асоцијација Дуга и Civil Rights Defenders, *Бити ЛГБТ у Источној Европи*, UNDP, 2017, стр. 9.

³⁸⁰ Истраживање о положају интерсекс особа у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој југословенској републици Македонији и Србији у 2017, UNDP, 2018, стр. 38.

³⁸¹ *Gayten – LGBT, Интерсекс – ка стварању интерсекционалне платформе*, 2019, стр. 23.

³⁸² Истраживање о положају интерсекс особа у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој југословенској републици Македонији и Србији у 2017, UNDP, стр. 39.

³⁸³ Исто, стр. 40.

³⁸⁴ Алтернативни извештај о примени Конвенције Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом (НООИС), Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Центар за оријентацију друштва, Београд, 2015, стр. 25.

³⁸⁵ Исто, стр. 5. Видети и мишљење Повереника за заштиту равноправности, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/prituzba-czu-protiv-komisije-organa-vestecenja-rf-pio-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-u-oblasti-pruzanja-usluga/> (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁸⁶ Косана Бекер, Вишња Баћановић, *Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини*, Покрајински заштитник грађана – Омбудсман, Нови Сад, 2018.

здравствени третман ван институције у којој су смештени.³⁸⁷ Жене са менталним инвалидитетом, смештене у резиденцијалним институцијама, добијају веома мало информација о репродуктивном здрављу, или их уопште не добијају, контрацепција им се даје селективно, а трудноће се у неким случајевима прекидају без сагласности или појашњења процедуре, чиме се ризикује женино здравље.³⁸⁸ Оне су често изложене родно заснованом насиљу.³⁸⁹ Важно је напоменути и да Закон о заштити лица са менталним сметњама³⁹⁰ омогућава смештај у психијатријску установу и лечење без информисаног пристанка што је супротно међународним стандардима.³⁹¹ Према особама које живе са HIV/AIDS-ом присутна је стигма и дискриминација унутар здравственог система.³⁹² Кршење права унутар здравственог сектора особа које живе са HIV-ом, између осталог, огледа се у откривању HIV статуса другим особа без њиховог знања, одбијању пружања медицинске услуге, јасном обележавању њиховог статуса на здравственим картонима, недоступности лекова новијих генерација, незнању лекара различитих специјалности о HIV-у и друго.³⁹³

И старије особе се сусрећу са тешкоћама у остваривању права из здравствене заштите. Према подацима из Посебног извештаја Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана³⁹⁴, подаци из ранијих година³⁹⁵ показују да се дуготрајна нега и лечење у Републици Србији обавља у 13 установа здравствене заштите на секундарном нивоу, у којима су формиране јединице за палијативно збрињавање са 140 постеља, док посебне здравствене институције за палијативну негу и збрињавање

³⁸⁷ Disability Rights International, Mental Disability Rights Initiative – Serbia (MDRI-S), Alternative Report on the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Republic of Serbia, 2015, стр. 6.

³⁸⁸ Исто, стр. 8. Видети и: Ивана Крстић, Косана Бекер, Пословна способност и особе са инвалидитетом у Србији, ситуациона анализа, октобар 2017, стр. 14.

³⁸⁹ Видети о томе више у: Косана Бекер, Тијана Милошевић, Насиље над женама са инвалидитетом у резиденцијалним установама – Полазна студија, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом, МДРИ-С, Београд, 2017; Биљана Јањић, Драгана Ђирић Миловановић, Овде и зидови имају уши: Сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом, МДРИ-С, Београд, 2017.

³⁹⁰ „Службени гласник РС”, број 45/13.

³⁹¹ Комитет за права особа са инвалидитетом, Закључна запажања о иницијалном извештају о Србији, мај 2016, пар. 26.

³⁹² Александра Божиновић Кнежевић и др., Мониторинг људских права особа које живе са ХИВ/сидом у Републици Србији, Човекољубље, 2016, стр. 14.

³⁹³ Исто, стр. 15.

³⁹⁴ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији старијих грађана, Београд, април 2021, стр. 68-69.

³⁹⁵ Социјална заштита у старости: дуготрајна нега и социјалне пензије, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2014. Доступно на: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/sipru_DTNSC_web_jan.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

пацијената у терминалној фази болести не постоје.³⁹⁶ Резултати једног истраживања³⁹⁷ о процени здравља, разликама у здрављу и коришћењу здравствене заштите код особа старости 65 и више година на територији Аутономне покрајине Војводина показују да су жене и сиромашни имали већу шансу да процене своје здравље као лошије, да су предиктори посете лекару опште медицине били виши ниво образовања, боље материјално стање и веће издвајање из сопствених прихода за ванболничку здравствену заштиту, док су чешће били хоспитализовани мушкарци, особе нижег нивоа образовања, испитаници који су процењивали своје здравље као лоше или веома лоше. Ово истраживање је потврдило да постоје значајне неједнакости у здрављу и коришћењу здравствене заштите код старијих особа у Аутономној покрајини Војводина, које су повезане са социоекономским карактеристикама (сиромаштво, низак животни стандард), а жене су у посебно неравноправном положају, јер је међу женама значајно више оних које припадају категорији необразованих, као и сиромашних, у односу на мушкарце.

У Републици Србији, 40,2% особа старијих од 65 година процењује свој здравствени статус као лош или веома лош.³⁹⁸ У 2020. години је старосно доба као основ дискриминације један од најчешћих основа дискриминације, а у оквиру те категорије највећи број притужби поднето је због дискриминације лица старијих од 65 година.³⁹⁹ У 2017. години, преко 30% особа сматра да је било изложено дискриминацији због свог старосног доба, петина је незадовољна односом према старијим особама у здравственим установама, док 13% сматра да би већу пажњу требало посветити обезбеђивању боље здравствене заштите старијих.⁴⁰⁰ Старије жене нешто чешће од старијих мушкараца пријављују да им је отежан приступ здравственим услугама,⁴⁰¹ посебно оне које живе у сеоским срединама.⁴⁰² Као најчешћи проблеми у реализацији здравствене заштите наводе се: дискриминација приликом коришћења услуга хитне помоћи, дуго чекање на специјалистичке услуге, нељубазност и непоштовање лекара специјалиста, упућивање из државних здравствених установа на приватну праксу у којој лекари раде и високе цене лекова.⁴⁰³

³⁹⁶ На примарном нивоу здравствене заштите посебно организовану службу кућног лечења и неге има свега 40% домова здравља у Републици Србији, чије су услуге усмерене на општу популацију. Једино у Београду постоји специјализована установа за кућно лечење, негу и палијативно збрињавање старих лица – Градски завод за геронтологију и палијативно збрињавање.

³⁹⁷ Детерминанте здравља и коришћења здравствене заштите старих особа на територији Војводине, докторска дисертација, др Соња Чанковић, Нови Сад 2017. Доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8658> (приступљено: 6.12.2021. године).

³⁹⁸ Наташа Тодоровић, Милутин Врачевић (ур.), Иницијатива за социјално укључивање старијих особа, Успеси и научене лекције, Црвени крст Србије, 2019, стр. 2.

³⁹⁹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, оп. цит, стр. 155.

⁴⁰⁰ Повереник за заштиту равноправности, Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину, 2018, стр. 43-44.

⁴⁰¹ Надежда Сатарих, Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији, Удружење „Снага пријатељства” – Амиту, 2018, стр. 13.

⁴⁰² О томе више видети у: Бранкица Јанковић и други, Положај старијих на селу, Београд, 2016. Доступно на: <https://www.redcross.org.rs/media/1919/polozej-starijih-na-selu-web.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴⁰³ Повереник за заштиту равноправности, Истраживање о положају старијих жена, Београд, 2019. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/istrazivanje-o-polozaju-starijih-zena-u-srbiji/> (приступљено: 6.12.2021. године).

8) Спорт, култура и медији

У Републици Србији још увек нису довољно искоришћени потенцијали које спорт, култура и медији имају за оснаживање група које су у већем ризику од дискриминације и промоцију културе људских права, родне равноправности и поштовања и уважавања различитости. У спортском и културном животу и медијском простору и даље су присутни говор мржње, узнемиравање и други облици дискриминације. Посебно забрињава што се говор мржње толерише, јер на њега често не реагују ни регулаторна тела, ни тужилаштво.⁴⁰⁴ Упозорења да су агресивна комуникација, говор мржње и сензационалистички наративи у медијима који доприносе социјалној дистанци постали један од највећих проблема у области јавних комуникација све су оправданија, али се овој теми не придаје довољан значај.⁴⁰⁵

Закон о спорту⁴⁰⁶ донет 2016. године садржи много детаљније одредбе које се односе на забрану дискриминације и поштовање принципа равноправности у односу на претходни законски текст. Тако је у члану 4. став 4. овог закона прописана забрана дискриминације професионалних спортиста и спортиста који то желе да постану у погледу запошљавања, зараде или услова рада, осим када се прављење разлике, односно стављање спортисте у неповољнији положај у односу на друге спортисте у истој или сличној ситуацији темељи на самој природи или стварним и одлучујућим условима обављања неке спортске активности, а циљеви који се тиме желе постићи јесу оправдани. Таква забрана дискриминације односи се на било које лично својство (чиме је иако не изричито поменуто, несумњиво обухваћена и дискриминација на основу сексуалне оријентације и родног идентитета). Непознат је степен укључености припадника и припадница група у већем ризику од дискриминације у организоване облике рекреативног спорта и других спортских активности, јер изостају адекватна истраживања и анализе, али има података да је приступ отежан женама, особама са инвалидитетом и старијим особама.⁴⁰⁷ Финансијска средства за женске клубове опредељују се по режиму програмског финансирања, сагласно са Законом о спорту, и то се односи како на финансирање женских репрезентативних селекција, тако и на финансирање женског клупског спорта. Међутим, обухват опште популације која се бави спортом, а још више обухват жена које се баве спортом, је незадовољавајући. Према подацима Министарства омладине и спорта, од укупно 428.243 регистрованих спортиста у 2020. години, 105.870 су жене, што је у процентуалном износу 24,72%. Ипак, учешће жена у спорту може се сагледати и кроз резултате остварене на великим спортским такмичењима.

⁴⁰⁴ Београдски центар за људска права, Извештај о стању људских права за 2020, 2021, стр. 130.

⁴⁰⁵ Ивана Крстић, Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији, Савет Европе и Повереник за заштиту равноправности, 30. децембар 2020, стр. 61.

⁴⁰⁶ „Службени гласник РС”, бр. 10/16.

⁴⁰⁷ Влада Републике Србије, Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период 2014–2018. године (Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>, приступљено: 6.12.2021. године); Фадиљ Еминовић, Спорт и особе са инвалидитетом, Београд, 2020; Санела Славковић, Сабина Кибечек, Даниела Тамаш, Значај спортских и рекреативних активности за особе са инвалидитетом, Наука и пракса, вол. 1, бр. 1, 2021, стр. 15-24; Комитет за елиминисање дискриминације жена, Закључна запажања у вези са Четвртим периодичним извештајем Републике Србије, 8. март 2019. године, пар. 34.

На Олимпијским играма у Токију у 2021. години, освојено је рекордних девет медаља. Од тога, у индивидуалним спортовима освојено је шест медаља, од чега су три освојиле жене, што је у процентуалном износу 50%, док су у колективним спортовима освојене три медаље, од чега је једну освојила женска кошаркашка репрезентација Републике Србије. Притом, треба имати у виду да су овде у питању само регистровани спортисти, а да се поред њих, спортом баве и остали спортисти, као и рекреативци. Поједина истраживања указују на потребу да се подрже спортски програми за децу са инвалидитетом.⁴⁰⁸ Активација младих са инвалидитетом за бављење спортом остварује се преко Параолимпијског комитета Србије (ПОКС), што је и најважнија активност овог комитета. Те активности се реализују кроз програм Параолимпијског комитета Србије, који за циљеве има унапређење школског и универзитетског спорта, повећање обухвата бављења спортом у свим сегментима становништва, посебно деце, младих, жена, особа са инвалидитетом и старих, и као посебан циљ у виду обезбеђивања услова за развој врхунског спорта и учешће на међународним такмичењима особа са инвалидитетом, што за резултат има велики број освојених медаља на параолимпијским играма и другим спортским такмичењима, организованим за особе са инвалидитетом. Међутим, иако има врхунских спортских достигнућа особа са инвалидитетом, треба више улагати у развој спорта код млађих, повећањем обухвата особа са инвалидитетом у рекреативним активностима, развоју и унапређењу спортске инфраструктуре намењене спорту, али и даљем развоју врхунског спорта особа са инвалидитетом.⁴⁰⁹ Поред тога, забележено је насиље фудбалских навијачких група, које певањем навијачких песама, ношењем застава, симбола и слика лица оптужених за етничко чишћење унижавају припаднике одређене етничке групе, односно, користе говор мржње према Ромима и Ромкињама.⁴¹⁰ Полиција у великом броју случајева не реагује на расистичко понашање.⁴¹¹

Могућност грађана да под једнаким условима учествују у културном животу и имају приступ културним садржајима није у потпуности обезбеђена. У многим локалним заједницама финансијска подршка локалним културним установама и програмима изузетно је скромна, па је сужена могућност грађана и грађанки да учествују у културним активностима, а скромна је и понуда и квалитет културних садржаја. За припаднике и припаднице појединих група, попут деце и одраслих на институционалном смештају и особа из сеоских средина, многи културни садржаји су скоро потпуно недоступни.

Тражиоци азила и мигранти имају ограничен приступ културним садржајима јер се многи центри за азил налазе у изолованим и економски девастираним подручјима, што отежава коришћење услуга локалне заједнице.⁴¹²

⁴⁰⁸ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2017, март 2018, стр. 84.

⁴⁰⁹ Спортски савез Србије, Стратегија развоја гране непараолимпијског и рекреативног спорта особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2017. до 2018. године, 2018.

⁴¹⁰ Европска комисија против расизма и нетолеранције, Извештај о Србији за 2017. годину, пар. 22.

⁴¹¹ Исто, пар. 30.

⁴¹² Београдски центар за људска права, Право на азил у Републици Србији 2019, Београд, 2019, стр. 70.

Недовољно је програма у култури који промовишу мултикултуралност и међукултурни дијалог. Такође, недовољно је програма којима се кроз уметност и стваралаштво промовишу права ЛГБТ* особа и приказују изазови са којима се сусрећу. Због тога је потребно повећати буџет за културни развој и учешће у културном животу мањина⁴¹³, као и за програме којима се промовише мултикултуралност и међукултурни дијалог. Установе културе треба да воде политику једнаких могућности и да буду отвореније према групама које су у повећаном ризику од дискриминације.

На нормативном плану успостављен је солидан правни оквир за спречавање дискриминације у медијима. Међутим, у медијском простору и даље се широко промовишу родни, етнички, верски и други стереотипи и предрасуде, ствара негативна слика и продубљује социјална дистанца према појединим групама, као што су Роми и Ромкиње, ЛГБТ* популација, особе са инвалидитетом, жене и други.⁴¹⁴ Највећи број притужби Поверенику за заштиту равноправности поднетих у области јавне сфере односи се на рекламне садржаје којима се подржавају обрасци понашања који су засновани на стереотипним улогама полова,⁴¹⁵ те је улога медија у одржавању родних стереотипа и минимизирању родно заснованог насиља и даље проблем.⁴¹⁶ Медијско извештавање о насиљу према женама потпуно је неадекватно и често је праћено исмевањем насиља, као и откривањем националне или верске припадности насилника, готово увек када су у питању припадници националних мањина или мигранти.⁴¹⁷ Такође, медији често неадекватно извештавају о деци жртвама насиља и не показују највиши могући ниво опреза како би заштитили њихову приватност и њихово право на опоравак и реинтеграцију.⁴¹⁸

Говор мржње, узнемиравање и вређање припадника појединих група у штампаним и електронским медијима је и даље веома присутно,⁴¹⁹ док реакција на ове облике дискриминације најчешће изостаје или није адекватна, тако да је ретка примена мера и санкција.⁴²⁰ У бројним ситуацијама медијски актери одбијају да објаве одлуке Савета за штампу, а велики број кршења Етичког кодекса није разматран.⁴²¹ Посебан глобалан криминални тренд, који је нарочито актуелан од 2017. године у свету и у Републици Србији, јесте дигитално насиље на интернету, које се испољава кроз говор мржње и политичко

⁴¹³ Комитет за економска, социјална и културна права, Закључна запажања о другом периодичном извештају Србије, 2014, пар. 36.

⁴¹⁴ Видети, на пример, Горан Љ. Калуђеровић, Етнички стереотипи у програмима цивилне и политичке деснице у Војводини, 2000-2012, Београд, 2016; Јелена Вишњић, Родна анализа текста у online штампаним медијима у Србији, Универзитет у Новом Саду, 2016; Кристина Бојановић, Мирјана Влаховић, Марина Ацић, Приручник за локалне медије о (не) дискриминацији, Женска акција, август 2018.

⁴¹⁵ Повереник за заштиту равноправности, Редован годишњи извештај за 2019. годину, март 2020, стр. 11.

⁴¹⁶ Исто, стр. 51. Видети и: GREVIO Baseline Evaluation Report Serbia, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Стразбур 2019 (20), стр. 6.

⁴¹⁷ Косана Бекер, Биљана Јањић, Валентина Лепојевић, Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. годину, FemPlatz, стр. 65.

⁴¹⁸ Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2020. годину, 15. март 2021, стр. 39.

⁴¹⁹ Београдски центар за људска права, Људска права у Србији 2018. године, 2019, стр. 204.

⁴²⁰ Комитет за укидање расне дискриминације, Закључна запажања о комбинованом другом, трећем, четвртном и петом периодичном извештају Србије, 2017, пара. 13.

⁴²¹ Европска комисија против расизма и нетолеранције, Извештај о Србији за 2017. годину, пар. 39.

насиље, ширење лажних вести и дезинформација, ширење свих врста ретроградних и нецивилизацијских идеја (изазивање националне, расне, верске и других облика мржње и нетрпељивости), идеја тероризма, екстремизма, фашизма, расизма и ксенофобије, а све у циљу изазивања панике и нереда међу корисницима интернета, угрожавање људских права, слобода и права грађана и грађанки, угрожавања сигурности новинара и носилаца високих државних функција, прогањање и слично. Треба имати у виду да је Република Србија потврдила Додатни протокол уз Конвенцију о високотехнолошком криминалу који се односи на инкриминацију дела расистичке и ксенофобичне природе извршених преко рачунарских система.⁴²² Надаље, у Општој препоруци XXIX Комитета за елиминацију расне дискриминације препоручене су посебне мере против ширења говора мржње кроз масовне медије и интернет и предузимање мера у циљу заустављања заговарања супериорности и инфериорности између људи, као и мере против подстрекавања дискриминације или насиља против одређених заједница⁴²³, док се у Општој препоруци XXX препоручује предузимање одлучних мера за супротстављање било којим тенденцијама циљаним на стигматизацију, ширење стереотипа на основу расе, боје коже, предака, националног или етничког порекла, посебно од политичара, функционера, васпитача и медија, на интернету и другим електронским комуникационим мрежама и друштву у целини.⁴²⁴

Веома је мало медијских прилога који промовишу идеју људских права и принцип једнакости и недискриминације и утичу на подизање свести јавности о проблему дискриминације.⁴²⁵ Проблеми у приступу правима и ресурсима заједнице са којима се сусрећу поједине групе у повећаном ризику од дискриминације, посебно вишеструко дискриминисане, није довољно видљив у медијима, на пример, жене са инвалидитетом, Ромкиње, ЛГБТ* популација, старије жене и др. Потребно је повећавање видљивости ових група у медијима, телевизијском и филмском садржају, нарочито садржајима финансираним из буџетских средстава. Грађани и грађанке препознају двоструку улогу медија, те тако 59% њих сматра да медији у највећој мери подстичу дискриминацију, док истовремено 84% сматра да медији могу највише да допринесу смањењу дискриминације у

⁴²² Закон о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу „Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 19/09. Чланом 3. Додатног протокола предвиђено је да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне и друге мере, неопходне да би се као кривично дело у домаћем праву прописало, када је учињено са намером и противправно: ширење или на други начин чињење доступним јавности, преко рачунарског система, расистичког и ксенофобичног материјала.

⁴²³ CERD General Recommendation XXIX on Article 1, Paragraph 1, of the Convention (Descent), 1. новембар 2002, пар. 4, доступно на: Refworld | CERD General Recommendation XXIX on Article 1, Paragraph 1, of the Convention (Descent) (22.09.2021).

⁴²⁴ CERD General Recommendation XXX on Discrimination Against Non Citizens, 1.10.2002. пар. 3. (Доступно на: <https://www.refworld.org/type,GENERAL,CERD,,45139e084,0.html> (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴²⁵ Ивана Крстић, Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији, Савет Европе и Повереник за заштиту равноправности, 30. децембар 2020, стр. 61. CEPROM, Медијска реалност Србије: Агресивност, сензационализацим и мржња, 16. новембар 2019 (Доступно на: <https://www.ceprom.rs/2019/11/16/medijska-realnost-srbije-agresivnost-senzacionalizam-i-mrznja/>, приступљено: 22.9.2021. године).

друштву.⁴²⁶ Преко половине грађана и грађанки сматра да се у медијима мало прича о дискриминацији, а сагласни су у оцени да питање равноправности сиромашних треба да буде најзаступљенија тема у медијима, као и равноправност особа са инвалидитетом и равноправност старијих.⁴²⁷ Ови подаци јасно указују да су медији главни генератор стереотипних ставова у друштву, иако треба да промовишу идеју једнакости, толеранције и мултикултуралности, а да је расизам у медијима и на интернету и даље присутан у великој мери.⁴²⁸

Коначно, посебну пажњу треба посветити питању информационе и комуникационе приступачности, која погађа припаднике и припаднице више друштвених група: особе са инвалидитетом, старије, децу, труднице и сл. Влада је крајем 2020. године започела, и до средине 2021. године у потпуности спровела Студију о процени политика дигиталне приступачности у Републици Србији, уз подршку Агенције за информационе технологије и телекомуникације Уједињених нација „Међународна унија за телекомуникације”, а у оквиру иницијативе Уједињених нација за Европу „Приступачност, доступност и развој вештина за све, у циљу обезбеђивања дигиталне укључености и одрживог развоја”. Студија представља предуслов и први корак за будуће уређивање ове важне теме, а све у циљу стварања услова за премошћавање дигиталног јаза. Такође, израђена је и публикација овог извештаја на српском и енглеском језику⁴²⁹, уз подршку Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва. Иако се Стратегија не бави посебно овим питањем, неопходно је нагласити да информациона и комуникациона приступачност представљају важно питање које може водити социјалној искључености и дискриминацији, због чега захтева посебну пажњу.

3.3. Утицај епидемије болести COVID-19

У Републици Србији је 15. марта 2020. године проглашено ванредно стање⁴³⁰ због епидемије болести COVID-19, које је трајало 53 дана, када су уведене мере којима је ограничена слобода кретања⁴³¹. Овим мерама највише су погођене старије особе, чија је слобода кретања 35 дана била потпуно онемогућена. Поред старијих, мерама су

⁴²⁶ Извештај о истраживању јавног мњења однос грађана и грађанки према дискриминацији, Повереник за заштиту равноправности, новембар 2019, стр. 1.

⁴²⁷ Исто, стр. 15.

⁴²⁸ Европска комисија против расизма и нетолеранције, Извештај о Србији за 2017. годину, стр. 13.

⁴²⁹ Публикација је доступна на сајту Владе, на линку: <https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/studije-о-просени-politika-digitalne-pristupacnosti-u-srbiji.pdf> (приступљено: 2.12.2021. године).

⁴³⁰ Одлука о проглашењу ванредног стања, „Службени гласник РС”, број 29/20.

⁴³¹ Наредба о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 34/20, 39/20, 40/20, 46/20 и 50/20), Наредба о организовању и спровођењу мере карантина („Службени гласник РС”, број 33/20) и др.

несразмерно погођене жртве насиља, особе са инвалидитетом, деца и млади, ромска популација, мигранти и тражиоци азила и други.⁴³²

Повереник за заштиту равноправности, након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања⁴³³, интензивирао је праћење стања у области заштите равноправности и препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси.⁴³⁴ Током трајања ванредног стања изазваног епидемијом болести COVID-19, Повереник за заштиту равноправности упутио је 312 препорука мера и 12 иницијатива органа јавне власти, у циљу деловања на унапређење положаја појединих група становништва које су у условима пандемије нарочито рањиве (на пример, препоруке су се односиле на: давање информација и обавештења у приступачним форматима; редовно пружање услуге помоћ у кући свим корисницима и обезбеђивање потребних дозвола за кретање лица која пружају ову помоћ; потребу да се услугама социјалне заштите и програмима помоћи обухвате сва лица која се налазе у стању потребе; шири обухват економским мерама помоћи, и др.).⁴³⁵

Жене су поднеле највећи терет у условима ванредног стања, јер су чиниле 86% запослених на првој линији борбе против епидемије, што је последица родне сегрегације на тржишту рада у области здравствене заштите и у сектору трговине.⁴³⁶ Укидање јавног градског и међуградског превоза више је утицало негативно на жене, јер оне много чешће од мушкараца користе јавни превоз.⁴³⁷ Припадницама вишеструко дискриминисаних група положај се додатно погоршао, посебно жртвама насиља, старијим женама, женама са села, самохраним мајкама, Ромкињама, мигранткињама, бескућницама, ЛБТ женама, женама са инвалидитетом и другим групама жена, имајући у виду да нису консултоване, нити су њихове потребе узете у обзир приликом доношења мера за сузбијање болести COVID-19.

У посебно тешкој ситуацији биле су особе старије од 65 година које живе саме, нарочито оне које имају потребу за туђом негом и помоћи.⁴³⁸ Услуге социјалне заштите су

⁴³² Опширније о томе видети у: Косана Бекер и др, FemPlatz магазин – ванредно издање, Трећи број, FemPlatz, 2020. Доступно на: http://femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_3.pdf (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴³³ „Службени гласник РС”, број 29/20.

⁴³⁴ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину, март 2021, стр. 7.

⁴³⁵ Исто.

⁴³⁶ Истраживање о ефектима пандемије и ванредног стања на запосленост, услове рада и бригу о домаћинству, SeConS – Група за развојну иницијативу, 13.05.2020. Доступно на: <https://www.secons.net/article.php?a=131> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴³⁷ Сарита Брадаш, Марио Рељановић, Иван Секуловић, Утицај епидемије COVID-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднице и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије, Фондација Центар за демократију (ФЦД), Београд, 2020, стр. 6. Доступно на: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1811/uticaj-epidemije-covid-19-na-polozaj-i-prava-radnica-i-radnika-u-srbiji> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴³⁸ Невена Петрушић, Надежда Сатарић и Косана Бекер, Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији, Удружење грађана „Снага пријатељства” – Amity и удружење грађанки FemPlatz, Београд & Панчево, октобар 2020. године, стр. 86. Доступно на: http://femplatz.org/library/publications/2020-12_Polozaj_i_ucesce_starijih_zena.pdf (приступљено: 22.9.2021. године).

већином обустављене или знатно ограничене, здравствене услуге биле су ограничене на ургентне ситуације, а због забране кретања, обављање свакодневних активности било је онемогућено старијима, док је уједно било отежано пружање помоћи и подршке од чланова породице и/или неформалних неговатеља.⁴³⁹ Поред тога, недостајале су разумљиве информације у вези са забраном кретања.

Положај особа са инвалидитетом је погоршан јер су капацитети здравственог система били ограничени⁴⁴⁰, а информације нису биле приступачне свима, иако су на неким сајтовима државних органа коришћене услуге тумача за знаковни језик и савременији модели комуникације као што су опција „читај ми” и видео релеј сервис за информисање глувих и наглувих особа који подразумева приступ интернету и коришћење различитих апликација (Viber, IMO, WhatsApp, Facebook, Skype). Међутим, искључене су биле особе које немају приступ интернету и/или које не знају да користе модерну технологију.⁴⁴¹ Персонална асистенција за неке особе са инвалидитетом представља неопходну подршку за функционисање, а тек три недеље након увођења ванредног стања објављена је процедура за издавање дозвола за кретање, која је била веома компликована.⁴⁴² Жене са инвалидитетом указују да су административни захтеви били непотребно и прекомерно компликовани, а многе нису имале приступ неопходној опреми за подношење захтева.⁴⁴³

Три дана пре проглашења ванредног стања посете у установама социјалне заштите су забрањене и ограничен је боравак и кретање лица ван система установе социјалне заштите⁴⁴⁴, а потом је донета Наредба о забрани посета и ограничењу кретања у објектима установа за смештај старих лица⁴⁴⁵. Наведене мере су на кратко биле суспендоване, а посете су биле дозвољене уз строге услове⁴⁴⁶, а од краја јуна до краја августа 2020. године посете

⁴³⁹ Исто.

⁴⁴⁰ Naomi Rupasinge и др, Утицај ковида-19 на здравствене системе на Западном Балкану, World bank, стр. 2. Доступно на: <http://pubdocs.worldbank.org/en/726641590707354436/RER17-Health-note-SRB.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁴¹ Косана Бекер и Биљана Јањић, Извештај – Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији, FemPlatz и Из круга Београд, 2021, стр. 17. Доступно на: https://www.femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁴² Маријана Пајванчић и др, Родна анализа одговора на COVID-19 у Републици Србији, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020, стр. 49. Доступно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁴³ Косана Бекер и Биљана Јањић, оп. цит, стр. 19.

⁴⁴⁴ Инструкција Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 500-01-2/2020-09, од 12.03.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.12.%20Instrukcija%20003.pdf> (приступљено: 22.09.2021. године).

⁴⁴⁵ „Службени гласник РС”, број 28/20.

⁴⁴⁶ Инструкција Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања о начину рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја одраслих и старијих приликом организовања посета корисницима на смештају, број 500-00-00023/2/2020-09 од 09.06.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2020-06/2020.06.09.%20Instrukcija%20025.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године).

поново забрањене.⁴⁴⁷ Корисницима и запосленима је током ванредног стања било забрањено и кретање између одељења и соба без преке потребе, а кретање до амбуланте или канцеларија било је допуштено само уз одобрење задуженог радника и уз надзор особља.⁴⁴⁸ Није обезбеђено адекватно информисање јавности о условима у установама социјалне заштите током епидемије, о положају жена са инвалидитетом у установама⁴⁴⁹, као ни информације о смртним случајевима особа у установама социјалне заштите.⁴⁵⁰

Према подацима из службених евиденција Министарства унутрашњих послова, током трајања ванредног стања од 15. марта до 7. маја 2020. године, био је смањен број позива којима је пријављивано насиље у породици за 9,5% у односу на исти период претходне године, а дошло је и до смањења поднетих кривичних пријава за кривично дело насиље у породици за 29,83%, као и изречених хитних мера заштите за 4,81%. Међутим, мањи број пријава насиља последица је ограничених могућности жена да пријаве насиље, а не смањења насиља, што потврђује чињеница да је током ванредног стања повећан број жена које траже помоћ и подршку специјализованих женских организација.⁴⁵¹ Током трајања ванредног стања нису донете посебне мере у циљу прилагођавања рада група за координацију и сарадњу⁴⁵², а жртве насиља сусреле су се и са отежаним приступом сигурним кућама, јер је инструкцијом Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања прописано да се пријем нових корисника услуга смештаја врши искључиво уз здравствену документацију која доказује да лице није заражено вирусом

⁴⁴⁷ Обавештење Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 500-00-00023/3/2020-09 од 29.6.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2020-06/2020.0629.%20Obave%C5%A1tenje%20001.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године) и Обавештење Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 500-00-00023/3/2020-09 од 21.8.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.08.21.-Obave%C5%A1tenje-001.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁴⁸ Инструкција Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања о спровођењу хигијенских и заштитних мера у установама социјалне заштите за смештај корисника, број 500-01-06/2020-09 од 29.3.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.29.%20Instrukcija%20009.pdf> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁴⁹ COVID-19 и особе са инвалидитетом у установама социјалне заштите – Питања на која немамо одговоре, FemPlatz, 13.04.2020. Доступно на: http://femplatz.org/library/2020-04-13_Ustanove_soc_zastite_i_COVID-19.pdf (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁵⁰ Домаће и међународне организације у писму премијерки Ани Брнабић траже информације о смртним случајевима особа у установама социјалне заштите, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), 31.07.2020. Доступно на: <https://www.mdri-s.org/nekategorizovano/domace-i-medjunarodne-organizacije-u-pismu-premierki-ani-brnabic-traze-informacije-o-smrtnim-slucajevima-osoba-u-ustanovama-socijalne-zastite/> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁵¹ Саопштење за јавност: Заштита и подршка женама жртвама насиља током првих месец дана ванредног стања, Аутономни женски центар, 16.04.2020. (Доступно на: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopstenje-za-javnost-zastita-i-podrška-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>, приступљено: 22.9.2021. године); СОС телефон у Врању имао 690 позива, Југпрес, 25.11.2020 (Доступно на: <https://jugpress.com/sos-telefon-u-vranju-imaо-690-poziva/>, приступљено 22.9.2021. године).

⁴⁵² Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 109.

SARS-CoV-2.⁴⁵³ Истовремено, надлежне здравствене установе су вршиле тестирање из здравствених разлога и на основу медицинских показатеља (постојање симптома, контакт са зараженом особом и слично), тако да се тестирања у друге сврхе и на лични захтев нису вршила, што је жртве насиља стављало у веома неповољну ситуацију.⁴⁵⁴

Деца и млади нису препознати као група у повећаном ризику током епидемије болести COVID-19, већ као потенцијални преносиоци вируса.⁴⁵⁵ Настава у основним школама обустављена је 17. марта 2020. године и прешло се на наставу на даљину путем јавног медијског сервиса.⁴⁵⁶ Настава на даљину је организована и у средњим школама, а обезбеђена је и настава на језицима националних мањина, док су високошколске институције самостално организовале наставу на даљину. За децу са сметњама у развоју и са инвалидитетом нису донете неопходне мере којима би им се омогућило да под једнаким условима остварују право на образовање⁴⁵⁷, а многа деца из ромских насеља немају приступ техници, што је онемогућило да прате онлајн наставу.⁴⁵⁸ Такође, престанак рада педагошких асистената додатно је отежао положај деце са инвалидитетом и деце из ромске популације.⁴⁵⁹ С друге стране, нема података о томе како је обезбеђена настава за децу из мигрантске популације, посебно у вези са језиком извођења наставе.⁴⁶⁰

Уведене мере довеле су до погоршања ситуације у којој се налази ромска популација, посебно они који живе у неформалним насељима и немају приступ електричној енергији, води за пиће или канализацији, што је неопходно увек, а посебно у условима епидемије.⁴⁶¹ Посебан здравствени ризик током епидемије је и пренасељеност ромских насеља и начин живота који онемогућава физичку дистанцу, због чега је примена мера изолације, за случај да се неко разболи, била отежана а у неким случајевима и немогућа.⁴⁶²

Мигрантима је током епидемије било ограничено кретање⁴⁶³, установљен је појачан војни надзор и обезбеђење објеката, а само у изузетним случајевима дозвољено је

⁴⁵³ Инструкција Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 500-01-2/2020-09 од 12.03.2020. године. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/2020.03.12.%20Instrukcija%20003.pdf> (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴⁵⁴ Маријана Пајванчић и др, оп.цит, стр. 109.

⁴⁵⁵ Процена социо-економског утицаја COVID-19 у Републици Србији, United Nations in Serbia, UNDP, 2020, стр. 25. Доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/crisis_prevention_and_recovery/covid-19-socio-economic-impact-assessment-.html (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴⁵⁶ Одлука о обустави извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања („Службени гласник РС”, број 30/20).

⁴⁵⁷ Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 51.

⁴⁵⁸ Исто, стр. 53.

⁴⁵⁹ Исто стр. 51 и 53.

⁴⁶⁰ Исто, стр. 55.

⁴⁶¹ Извештај о напретку Србије 2020, Европска комисија, 06.10.2020, стр. 40. Доступно на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2020_SR.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴⁶² Маријана Пајванчић и др, оп. цит, стр. 92.

⁴⁶³ Одлука о привременом ограничавању кретања тражилаца азила и ирегуларних миграната смештених у центрима за азил и прихватним центрима у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 32/20).

напуштање објеката уз посебну дозволу Комесаријата за избеглице и миграције. У току 2020. године организован је „протест против миграната”, на који су позивали припадници десничарских удружења⁴⁶⁴, а догодио се и напад на Прихватни центар у Обреновцу.⁴⁶⁵

Самохрани родитељи суочили су се бројим изазовима: затварање вртића, онлајн настава, несигурност посла, мењање дневне динамике која је утицала и на децу. Самохрани родитељи деце са инвалидитетом су били посебно угрожени, због недостатка услуга подршке, забране кретања и дугог боравка у кући, што је представљало проблем и за децу и за родитеље.⁴⁶⁶

Надаље, положај бескућника се погоршао и појачала се њихова рањивост, док с друге стране нису препознати као једна од група у највећем ризику и у том смислу су изостале системске мере подршке с обзиром на то да нису имали приступ адекватном смештају, чистој води, раду и изворима зараде, храни и народним кухињама.⁴⁶⁷

Такође, ЛГБТ* особе су се суочиле са бројним изазовима: незапосленост или страх од губитка посла; неадекватан приступ здравственој заштити, осим у случајевима оболевања од болести COVID-19; особе оболеле од хроничних обољења су имале проблеме у лечењу, појачан ризик од насиља, сиромаштва и дискриминације у готово свим областима живота, уз изостанак конкретних мера подршке.⁴⁶⁸

Особама које живе са HIV-ом није омогућен континуиран приступ лекарима, тестовима и третману током трајања епидемије, с обзиром на кашњење у одговору на епидемију, као и оријентисаност целокупног здравственог система на одговор на епидемију болести COVID-19.⁴⁶⁹

4. ПРИНЦИПИ ДЕЛОВАЊА

Као резултат досадашњих истраживања, мапирања и консултација са кључним интересним групама у систему за превенцију и заштиту од дискриминације (државни органи, институције, независна тела, организације цивилног друштва, академија), дефинисана је листа кључних приоритета за актуелну политику усмерену на превенцију и заштиту од дискриминације.

⁴⁶⁴ Протест против миграната у Београду, Радио Слободна Европа, 08.03.2020. Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30476286.html> (приступљено 22.9.2021. године).

⁴⁶⁵ Инцидент у Прихватном центру Обреновац кулминација све заступљенијег анти-избегличког расположења, A11 – Иницијатива за економска и социјална права, 07.05.2020. Доступно на: <https://www.a11initiative.org/incident-u-prihvatnom-centru-obrenovac-kulminacija-sve-zastupljenijeg-anti-izbeglickog-raspolozenja/> (приступљено: 22.9.2021. године).

⁴⁶⁶ Сарита Брадаш, Марио Рељановић, Иван Секуловић, оп. цит, стр. 38.

⁴⁶⁷ Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику – узроци, исходи и препоруке, Тим Уједињених нација за људска права у Србији (уз подршку ОНСНР) и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (СИПРУ), Београд, 2020, стр. 35-38. Доступно на: https://serbia.un.org/sites/default/files/2021-02/LNOB%20analiza_SRB_web.pdf (приступљено: 6.12.2021. године).

⁴⁶⁸ Последице Ковид-19 на положај осетљивих група и група у ризику узроци, исходи и препоруке, оп. цит, стр. 45.

⁴⁶⁹ Исто, стр. 71.

Имајући у виду свеобухватност ове стратегије и њеног општег циља, неопходно је да сви актери, у оквиру својих надлежности, усмере нарочиту пажњу и поштују основне принципе на којима Стратегија почива, како би се постигли жељени резултати који доприносе даљем побољшању положаја свих грађана и грађанки Републике Србије и стварању друштва са нултом толеранцијом на дискриминацију.

Стратегија се заснива на следећим принципима:

- равноправност и недискриминација;
- једнаке могућности и инклузивна једнакост;
- родна равноправност;
- међусекторски и мултидисциплинарни приступ кроз константну сарадњу у деловању свих актера на свим нивоима;
- партиципативност;
- стално прикупљање статистичких података, анализа и евалуација постигнутих резултата ради креирања нових мера и активности;
- поштовање људских права и слобода свих грађанки и грађана Републике Србије.

Наведени принципи треба да се поштују и да буду водиља у реализацији Стратегије, односно, приликом реализације конкретних мера и активности које воде остварењу општег и посебних циљева Стратегије. Поштовање ових принципа приликом реализације мера и активности, допринеће не само побољшању положаја припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у Републици Србији, већ и побољшању друштва као целине.

4.1. ВИЗИЈА

Република Србија је инклузивно друштво, са нултом толеранцијом на дискриминацију, у коме сви грађани и грађанке, без обзира на њихова лична својства, имају једнаке могућности и на равноправној основи уживају сва права и слободе гарантоване Уставом, законима и међународним уговорима.

4.2. ПРОМЕНА КОЈА ЋЕ СЕ ОСТВАРИТИ СПРОВОЂЕЊЕМ СТРАТЕГИЈЕ

Инклузивно друштво је оно које не толерише, већ прихвата и уважава различитости, и у којем сваки појединац и појединка може да оствари своје пуне потенцијале, да се осећа прихваћено и да учествује равноправно са другима у свим областима друштвеног живота. Предуслов за постизање оваквог стања у друштву јесте укидање штетних стереотипа и предрасуда, промовисање културе људских права и уклањање социјалне и сваке друге дистанце према припадницима група које су у ризику од дискриминације.

Промене које ће се остварити спровођењем Стратегије усмерене су на следеће приоритете, који представљају минималан услов за остваривање циљева Стратегије:

- Потпуна усклађеност домаћег правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима;
- Побољшан друштвени положај припадника група које су у ризику од дискриминације уклањањем препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживање свих права и слобода равноправно са другима, што повећава друштвену партиципацију;
- Јачање међусекторске сарадње и обезбеђивање мултисекторског одговора на све изазове и препреке у остварењу права и слобода за припаднике група које су у ризику од дискриминације;
- Боља усклађеност интервенција са јавним политикама, која подразумева да су принципи равноправности и недискриминације системски укључени у све политике и законе у областима које су предмет ове стратегије;
- Смањење социјалне и сваке друге дистанце према припадницима група које су у ризику од дискриминације, промена друштвених норми и вредности и смањење стереотипа и предрасуда којима се дистанца одржава и повећава;
- Унапређење механизма заштите од дискриминације (грађанскоправна, кривичноправна, прекршајноправна заштита од дискриминације);
- Унапређење механизма сарадње са организација цивилног друштва;
- Даље јачање капацитета и видљивости Повереника за заштиту равноправности као независност, специјализованог органа који има широку надлежност у области превенције и заштите од дискриминације;
- Успостављање адекватног система прикупљања и евидентирања података о положају припадника група које су у ризику од дискриминације, разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима;
- Унапређивање компетенција јавних службеника, носилаца правосудних функција и других релевантних актера у систему превенције и заштите од дискриминације.

Жељена промена се огледа у унапређеном положају припадника група које су у ризику од дискриминације кроз уклањање препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживања свих права на равноправној основи са другима у свим областима. Да би се остварила жељена промена, неопходно је да сви друштвени актери учествују у реализацији циљева Стратегије и спровођењу мера и активности планираних акционим планом који ће пратити ову стратегију, као и у предузимању свих других активности у оквиру своје надлежности које доприносе унапређењу положаја припадника група које су у ризику од дискриминације до постизања њихове пуне равноправности и ефективног учешћа у свим аспектима живота.

Заинтересоване стране за израду и спровођење Стратегије су државни органи, организације, јавне службе надлежне за остварење права припадника група које су у ризику од дискриминације и организације цивилног друштва које се баве заштитом људских права и недискриминацијом.

5. ЦИЉЕВИ И МЕРЕ СТРАТЕГИЈЕ

5.1. ОПШТИ ЦИЉ

Општи циљ Стратегије је: изједначене могућности за припаднике група које су у ризику од дискриминације да на равноправној основи са другима уживају сва људска права и слободе, као и унапређена ефикасност система превенције и заштите од дискриминације у свим областима и на свим нивоима.

Показатељи ефекта:

Процент грађана и грађанки који сматрају да је дискриминација присутна у Републици Србији

Базна вредност (2019): 69%

Циљана вредност (2030): 20%

Процент грађана и грађанки који сматрају да је дискриминација у Републици Србији у потпуности санкционисана

Базна вредност (2019): 7%

Циљана вредност (2030): 40%

Извор провере: Истраживање јавног мњења о перцепцији дискриминације у Републици Србији, Повереник за заштиту равноправности

Анализа опција за остварење циља

У Републици Србији се спроводи опсежна реформа законодавства у многим областима, ради усклађивања са међународним стандардима и правом Европске уније. Према многим извештајима и истраживањима, припадници и припаднице појединих група налазе се у повећаном ризику од дискриминације и друштвене искључености, због чега је 2013. године донета Стратегија превенције и заштите од дискриминације, којом су дефинисани циљеви за период 2014–2018. године. Ова стратегија није била подељена на стратешке области, већ је била структурисана око положаја група које су у ризику од дискриминације: 1) националне мањине; 2) жене; 3) ЛГБТ особе; 4) особе са инвалидитетом; 5) старије особе; 6) деца; 7) избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе; 8) верске мањине и 9) лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације.

Општи циљ те стратегије био је поштовање уставног начела забране дискриминације, према лицу, односно, групи лица с обзиром на његово/њено лично својство, а посебно осетљивих друштвених група. У оквиру сваке посебне групе био је дефинисан по један општи циљ, који је разрађен на посебне циљеве.⁴⁷⁰ Ово је био први општи стратешки документ у области превенције и заштите од дискриминације, а уз ту стратегију је израђен Акциони план за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период за период 2014 – 2018. године⁴⁷¹. Стратегијом је било планирано 127 стратешких мера, од којих се највећи број односио на све посебне групе.⁴⁷²

Евалуација примене ове стратегије је показала да су многе планиране мере и активности реализоване, као и да је остварен напредак у:

- унапређењу политика и прописа;
- оквиру системске превенције дискриминације и побољшања праксе антидискриминационог поступања;
- унапређењу компетенција јавних службеника.

Међутим, евалуација је показала и да су преостали многи изазови, јер поједине планиране мере уопште нису реализоване или су само делимично реализоване. Поред тога, за сагледавање системских мера превенције и заштите од дискриминације потребан је дужи временски период, како би се адекватно могли мерити ефекти мера.

Једна од разматраних могућности приликом израде нове Стратегије је била да се она структурира на сличан начин као и претходни стратешки документ, односно, да се посебни циљеви Стратегије поново дефинишу према групама које су у повећаном ризику од дискриминације. Након консултација са организацијама цивилног друштва и експертима и експерткињама у овој области, договорен је холистички приступ, који захтева сагледавање положаја група појединих група у областима у којима најчешће долази до дискриминације, како би се различитим мерама истовремено унапредио положај свих група које се налазе у повећаном ризику од дискриминације у конкретној области.

Поред тога, задржано је и сагледавање положаја група које су у ризику од дискриминације, посебно јер се на тај начин јасније уочава вишеструка дискриминација. Дефинисање једног општег стратешког циља осигурава да сви релевантни друштвени

⁴⁷⁰ У оквиру сваке посебне групе дефинисан је по један општи циљ, који је разрађен на посебне циљеве, којих је било укупно 43 (за националне мањине – 4; за жене – 7; за ЛГБТ особе – 7; особе са инвалидитетом – 7; старије особе – 6; децу – 2; мигрантске групе – 3; за верске мањине – 3; и за особе дискриминисане због здравственог стања – 4).

⁴⁷¹ Закључак Владе 05 Број: 90-11489/2014 од 2. октобра 2014. године („Службени гласник РС”, број 107/14).

⁴⁷² Остале мере односиле су се на ЛБГТ особе и особе са инвалидитетом (по 17 мера), на избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе (15), жене (13) и децу (10). Мањи број мера био планиран за лица чије здравствено стање може бити основ дискриминације, као и за старије особе (по 8 мера), док је најмањи број мера планиран за верске мањине (4).

актери, појединачно и заједно, активно учествују у његовој реализацији, кроз учешће у спровођењу планираних мера и активности.

Општи циљ Стратегије је постављен у сладу са одредбама члана 21. Устава Републике Србије којим се гарантује једнакост свих пред законом, али и остварење суштинске једнакости, без којег нема напретка у друштву и развоја свих потенцијала њених грађана и грађанки. Како је пут до овог циља дуготрајан и сложен, овај процес ће бити потпомогнут унапређењем механизма превенције од дискриминације, као и заштите када до дискриминације дође, чиме се шаље јасна порука у друштву да је сваки дискриминаторни акт непожељан, штетан и подложен одговорности.

Са циљем остварења општег циља Стратегије, утврђена су четири посебна циља: 1) усклађено национално законодавство са међународним антидискриминационим стандардима и праксом; 2) системски уведена антидискриминациона перспектива у креирање, спровођење и праћење јавних политика; 3) унапређена равноправности већа друштвена укљученост припадника група које су у ризику од дискриминације и 4) унапређен превенције и заштите од дискриминације. Утврђивањем ових посебних циљева одређују се основни правци деловања у циљу остваривања стварне једнакости у друштву, спречавања дискриминације и стварања услова да припадници група које су у ризику од дискриминације, на равноправној основи са другима, уживају сва људска права и основне слободе и активно учествују у свим областима друштвеног живота. За сваки посебан циљ, прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља Стратегије.

5.2. ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ, МЕРЕ И АНАЛИЗА ЊИХОВИХ ЕФЕКТА

Да би се постигао општи циљ Стратегије, планирана су четири посебна стратешка циља:

- 1) Усклађено национално законодавство са међународним антидискриминационим стандардима и праксом;
- 2) Системски уведена антидискриминациона перспектива у креирање, спровођење и праћење јавних политика;
- 3) Унапређена равноправност и већа друштвена укљученост припадника група које су у ризику од дискриминације;
- 4) Унапређен систем превенције и заштите од дискриминације.

Посебни стратешки циљеви планирани су тако да одговарају променама које се желе постићи Стратегијом. За сваки посебан циљ, прописане су мере чија реализација доприноси остваривању посебног циља, а све мере заједно доприносе остваривању општег циља стратегије – побољшање друштвеног положаја и изједначавање могућности за припаднике група које су у ризику од дискриминације, као и унапређење ефикасности система превенције и заштите од дискриминације у свим областима и на свим нивоима.

5.2.1. Први посебни циљ: Усклађено национално законодавство са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Први посебни циљ је у вези са следећим променама које се желе постићи Стратегијом: потпуна усклађеност домаћег правног оквира са међународним и европским антидискриминационим стандардима и праксом.

У оквиру овог циља, планирано је усклађивање националног правног оквира са међународним антидискриминационим стандардима на универзалном, затим, регионалном нивоу, и на нивоу Европске уније. Остваривањем овог посебног циља унапредиће се антидискриминациони правни оквир Републике Србије, тако што ће се ускладити са стандардима и праксом успостављеним под окриљем Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније. Такође, остваривањем овог посебног циља унапредиће се национални правни оквир, тако што ће се секторски закони и подзаконска акта ускладити са антидискриминационим прописима и стандардима.

Кључни показатељи исхода првог посебног циља су:

- 1) Антидискриминациони закони и подзаконска акта су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Базна вредност: (2022) непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: (2030) усаглашени антидискриминациони закони и усвојена два нова антидискриминациона закона.

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

- 2) Секторски закони и подзаконска акта су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије.

Циљана вредност: 30% повећање у односу на базну вредност.

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије.

Мере које доприносе остваривању првог посебног циља:

1. Усклађен антидискриминациони правни оквир са међународним антидискриминационим стандардима и праксом

Опис и ефекти мере: Мера обухвата унапређење антидискриминационог правног оквира Републике Србије, усклађивањем са међународним антидискриминационим стандардима и праксом. Усклађивање је потребно извршити са међународним антидискриминационим стандардима на универзалном нивоу (општи коментари и препоруке комитета Уједињених нација, закључна запажања и препоруке упућене Републици Србији), на регионалном нивоу (стандарди садржани у инструментима Савета Европе и пракса Европског суда за људска права), као и на нивоу Европске уније (антидискриминационе директиве, препоруке из извештаја о напретку Србије, пракса Суда правде Европске уније). У оквиру ове мере је и усвајање нових антидискриминационих закона. Ефекти ове мере огледају се у унапређењу антидискриминационог правног оквира у Републици Србији, чиме се осигурава поштовање обавеза преузетих међународним инструментима, као и побољшана превенција и заштита од дискриминације припадника и припадница свих група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за европске интеграције, Министарство спољних послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Савет за праћење препорука Уједињених нација за људска права, Заступник пред Европским судом за људска права, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Број закона који су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом;
- Број подзаконских аката који су усклађени са међународним антидискриминационим стандардима и праксом.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

2. Усклађени секторски закони и подзаконски акти са антидискриминационим правним оквиром

Опис и ефекти мере: Мером се обезбеђује усклађивање великог броја секторских закона и подзаконских аката са антидискриминационим правним оквиром Републике Србије, као и са међународним антидискриминационим стандардима и праксом. Иако многи секторски закони садрже антидискриминационе одредбе, они често нису усклађени са антидискриминационим законима и стандардима. Ово се односи и на подзаконска акта којима се утврђују услови и критеријуми за остваривање права, због чега је неопходно њихово усклађивање. Ефекти мере су унапређење националног правног оквира у Републици Србији, чиме се осигурава доследно поштовање принципа забране дискриминације и равноправности свих грађана и грађанки.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Републички секретаријат за јавне политике, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељ резултата:

- Број секторских закона који су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом;
- Број подзаконских аката који су усклађени са антидискриминационим стандардима и праксом.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

5.2.2. Други посебни циљ: Системски уведена антидискриминациона перспектива у креирање, спровођење и праћење јавних политика

Други посебни циљ је у вези са следећим променама које се желе постићи Стратегијом: боља усклађеност интервенција са јавним политикама, која подразумева да су принципи равноправности и недискриминације системски укључени у све политике и законе у областима које су предмет ове стратегије и унапређење механизма сарадње са организацијама цивилног друштва.

У оквиру овог посебног циља планирано је увођење антидискриминационе перспективе у све јавне политике Републике Србије на свим нивоима, чиме ће се допринети превенцији дискриминације, као и отклањању структуралне дискриминације којој су изложени припадници појединих група, као што су на пример: жене, Роми и Ромкиње, особе са инвалидитетом, ЛГБТ* популација и друге групе. Имајући у виду да је структурална дискриминација последица дугогодишњих неједнакости и системских препрека које постоје према појединим друштвеним групама, које немају једнаке могућности у приступу друштвеним ресурсима, евидентно је да антидискриминациона перспектива треба да буде саставни део планирања и креирања, примене и надгледања ефеката закона, политика и мера. Тиме се потребе, приоритети и специфичан положај група у ризику од дискриминације на систематски начин укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти. Истовремено, увођење антидискриминационе перспективе у јавне политике захтева успостављање адекватног система прикупљања и евидентирања података разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима, анализу прикупљених података, спровођење истраживања на основу којих се креирају политике, анализу ефеката јавних политика и одговорно буџетирање.

Кључни показатељи исхода другог посебног циља су:

1) Антидискриминациона перспектива укључена је у све документе за спровођење и праћење јавних политика

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије

Циљана вредност: 30% повећање у односу на базну вредност

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије

2) Успостављен систем прикупљања и евидентирања података разврстаних по полу, старосном добу и другим личним својствима код свих државних органа који прикупљају и евидентирају податке

Базна вредност: непозната, утврдиће се током прве године спровођења Стратегије

Циљана вредност: 10% годишње повећање у односу на базну вредност

Извор провере: Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије

Мере које доприносе остваривању другог посебног циља:

1. Укључена антидискриминациона перспектива у све јавне политике

Опис и ефекти мере: Мером се обезбеђује да приликом креирања закона, стратегија и других јавних политика на републичком, покрајинском и локалном нивоу буду узети у обзир права и интереси припадника група које су у ризику од дискриминације и да се прате ефекти ових јавних политика, у сарадњи са организацијама цивилног друштва. Ефекти мере су стварање системских услова за унапређење јавних политика усмерених на припаднике група које су у ризику од дискриминације и изједначавања могућности за припаднике ових група. Такође, обезбеђује се стварање услова за методолошки уједначено вредновање учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републички секретаријат за јавне политике, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Успостављена методологија за вредновање учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације;
- Број докумената јавних политика за које је урађено вредновање учинка на положај припадника група које су у ризику од дискриминације;
- Број организација цивилног друштва које су учествовале у изради и праћењу јавних политика, као и у вредновању учинка јавних политика на положај припадника група које су у ризику од дискриминације.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

2. Унапређено прикупљање, евидентирање и доступност података разврстаних по личним својствима припадника група које су у ризику од дискриминације (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет и сл.)

Опис и ефекти мере: Статистички подаци и евиденције представљају важан показатељ положаја група које су у ризику од дискриминације у одређеним областима друштвеног живота (образовање, социјална заштита, здравствена заштита, правосуђе и др.). Мером се обезбеђује да се подаци који се прикупљају и евидентирају разврставају по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет), чиме се унапређује вођење статистичких евиденција о положају припадника група које су у ризику од дискриминације. Притоме, прикупљање и даља обрада података се мора вршити у складу са законом којим се уређује заштита података о личности и другим релевантним прописима. Мера се односи на органе јавне власти (државни органи, органи аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и јавна предузећа, установе, јавне агенције и друге организације и лица којима су законом поверена поједина јавна овлашћења, као и правно лице које оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе) и привредна друштва која прикупљају и евидентирају податке. Ефекти мере су стварање системских услова за унапређење јавних политика усмерених на припаднике група које су у ризику од дискриминације, кроз омогућавање услова за адекватно креирање, праћење и вредновање учинка јавних политика.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Републички завод за статистику, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност.

Показатељ резултата:

- Број статистичких база података/евиденција разврстаних по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет) у органима јавне власти и привредним друштвима;
- Процент органа јавне власти на свим нивоима који у службеним евиденцијама воде статистику разврстану по личним својствима (пол, старосно доба, национална припадност, инвалидитет);
- Број органа јавне власти који су разврстане податке из евиденција које воде учинили доступним јавности.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

3. Унапређени механизми сарадње са организацијама цивилног друштва које се баве промоцијом и заштитом права група које су у ризику од дискриминације

Опис и ефекти мере: Мера обухвата обезбеђивање континуиране сарадње у планирању мера и активности које се односе на унапређење положаја припадника група које су у ризику од дискриминације у различитим областима друштвеног живота. Ефекти овакве мере огледају се у реалнијем сагледавању положаја припадника група које су у ризику од дискриминације и препрека са којима се сусрећу у уживању права и слобода. Поред тога, мера обухвата подстицање организација цивилног друштва да активно учествују у реализацији стратешких циљева и мера кроз пројекте које реализују, чиме се унапређује партиципација организација цивилног друштва у одлучивању о свим питањима која се тичу припадника група које су у ризику од дискриминације.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: сва министарства, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Организације цивилног друштва укључене у праћење, извештавање и оцењивање спровођења Стратегије, кроз Савет за праћење Стратегије и спровођење Акционог плана
- Број састанака Савета за праћење Стратегије и спровођење Акционог плана на којима су учествовале организације цивилног друштва
- Конкурси за организације цивилног друштва садрже подстицаје за пројекте који доприносе остваривању циљева и мера дефинисаних у Стратегији.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

5.2.3. Трећи посебни циљ: Унапређена равноправност и већа друштвена укљученост припадника и припадница група у повећаном ризику од дискриминације

Трећи посебан циљ одговара следећим жељеним променама: унапређена равноправност припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације уклањањем препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и стварање услова за уживање свих права и слобода равноправно са другима, што доприноси повећавању друштвене партиципације припадника група које су у ризику од дискриминације. Такође, трећи посебан циљ усмерен је на смањење социјалне и сваке друге дистанце према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, промену друштвених норми и вредности и смањење стереотипа и предрасуда којима се дистанца одржава и повећава.

Овај посебан циљ, као и цела Стратегија, заснован је на потреби да се унапреди равноправност свих грађана и грађанки у Републици Србији. У савременим друштвима није довољно задовољити услов формалне једнакости (*de iure*) већ је неопходно осигурати и суштинску једнакост (*de facto*), односно, равноправност. У том смислу, да би постојала равноправност у друштву, неопходно је узети у обзир постојеће неједнакости. Многобројни извештаји и истраживања показују да се припадници и припаднице појединих група налазе у повећаном ризику од дискриминације, да имају тешкоће приликом остваривања гарантованих права и слобода, као и да њихова партиципација у друштву није остварена у довољној мери. Овакав положај у друштву последица је постојања постојећих стереотипа и предрасуда, због чега је неопходно предузимање разноврсних мера којима се припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације омогућава потпуна друштвена инклузија и уживање свих гарантованих права и слобода.

Кључни показатељи исхода трећег посебног циља су:

1) Повећана спремност већинске популације да прихвати присније социјалне односе са припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације;

2) Повећан број грађана и грађанки који подржавају увођење посебних мера у области образовања и запошљавања за припаднике и припаднице група које су у ризику од дискриминације.

Извор провере: Истраживање јавног мњења о перцепцији дискриминације у Републици Србији, Повереник за заштиту равноправности.

Мере које доприносе остварењу трећег посебног циља су:

1. Смањени стереотипи и предрасуде према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и испрмовисана позитивна слика у јавности о овим групама, чиме је извршен утицај на промену друштвених схватања и вредности

Опис и ефекти мере: Мера обухвата сет активности усмерених на континуиране националне кампање и друге активности усмерене на смањивање стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, као и активности усмерене на промовисање позитивне слике у јавности о овим групама. Имајући у виду да су стереотипи и предрасуде узроци дискриминације, ефекти ове мере доприносе смањивању дискриминације припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у друштву. Смањивању дискриминације и већој друштвеној инклузији доприноси и континуиран рад на промовисању позитивне слике у друштву о припадницима и припадницама ових група. Треба имати у виду да поједини стереотипи и предрасуде потичу од непознавања и/или неразумевања културе и других особености припадника и припадница појединих група, те је неопходно радити на упознавању са другим културама, народима, језицима, обичајима и слично. У остваривању ове мере значајну улогу имају и медији. Медији су моћно средство за промовисање равноправности, али кроз медије се могу одржавати стереотипи и предрасуде у друштву. Због тога ова мера обухвата и промовисање принципа равноправности у медијским садржајима и континуирану сензибилизацију новинара и уредника о важности смањивања стереотипа и предрасуда према групама које су у ризику од дискриминације и промовисању позитивне слике о вредности, важности и могућностима група које су у ризику од дискриминације. Ефекти ове мере огледају се и у повећању медијских садржаја усмерених на промовисање равноправности и позитивне слике о припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, као и у смањењу дискриминаторног језика и терминологије која је присутна у медијима, укључујући и говор мржње.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство културе и информисања, Министарство омладине и спорта, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Повереник за заштиту равноправности, Регулаторно тело за електронске медије, Савет за штампу.

Показатељи резултата:

- Број кампања на националном нивоу којима се указује на штетност стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације, и којима се промовише позитивна слика о њима;
- Конкурси за медије (производња медијских садржаја) и конкурси за организације цивилног друштва као приоритетне дефинишу теме које доприносе смањивању стереотипа и предрасуда према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и промовисању позитивне слике у јавности о њима;
- Смањен број изречених мера Регулаторног тела за електронске медије и Савета за штампу због повреде забране говора мржње (члан 51. Закона о електронским медијима) и кршења одредаба Кодекса новинара Србије које се односе на забрану дискриминације и говора мржње.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

2. Повећана заступљеност припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима они нису заступљени у довољној мери

Опис и ефекти мере: У Стратегији су идентификоване одређене области у којима припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације нису заступљени у довољној мери, на основу резултата различитих истраживања. На пример, структура запослених у јавној управи не одражава националну структуру становништва Републике Србије, па је потребно повећати број припадника националних мањина у јавној управи. Када је реч о сразмерној заступљености припадника националних мањина – националних заједница у јавном сектору Аутономне покрајине Војводина и локалних самоуправа са територије Аутономне покрајине Војводина, општи закључак је да су у великом броју покрајинских органа и јединица локалне самоуправе, припадници националних мањина недовољно заступљени, те да је неопходно обезбедити висок ниво сарадње и ефикасност за пуну имплементацију прописа и стратешких докумената, до постизања одговарајуће заступљености припадника националних мањина – националних заједница у јавном сектору и јавним предузећима. Такође, жене нису довољно заступљене у сектору безбедности, иако постоје одређени позитивни помаци у том правцу. Такође, нема довољно жена, Рома ни особа са инвалидитетом на јавним функцијама, а посебно их нема довољно у извршној власти. Старије особе се сусрећу са тешкоћама на тржишту рада, као и Роми, особе са инвалидитетом и друге групе. Ова мера обухвата истраживања о заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима, уз широке консултације и партиципацију ових група и организација цивилног

друштва. Такође, ова мера подразумева и креирање и увођење посебних мера за повећање заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације, на основу резултата и препорука из истраживања. Ефекат мере се огледа у повећању заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима нису заступљени у адекватној мери.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство културе и информисања, Министарство омладине и спорта, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Национална служба за запошљавање, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, универзитети, Повереник за заштиту равноправности.

Показатељи резултата:

- Број уведених посебних мера за повећање заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у областима у којима нису заступљени у довољној мери.
- Конкурси за научна истраживања садрже подстицаје за истраживања о заступљености припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима;
- Конкурси за организације цивилног друштва садрже подстицаје за партиципативна истраживања о препрекама са којима се сусрећу припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације у различитим друштвеним областима.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

3. Унапређена социјална инклузија припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације

Опис и ефекти мере: Припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације често се налазе на друштвеним маргинама, изоловани и искључени из главних друштвених токова. Мера која се односи на унапређење социјалне инклузије веома је широка и свеобухватна и подразумева неколико сетова активности усмерених на све области друштвеног живота, укључујући систем образовања, систем социјалне и здравствене заштите, културу, спорт, информисање, безбедност и слично. Припадници и

припаднице различитих група сусрећу се са различитим изазовима у погледу друштвене укључености. На пример, припадници и припаднице појединих група се сусрећу са проблемима у приступу здравственој заштити, од недостатка здравствених књижица, преко неприступачних објеката и услуга, до стереотипа и предрасуда према њима. Надаље, Роми и Ромкиње често живе у подстандарним насељима, без основне инфраструктуре, а изложени су принудним исељавањима приликом којих им није обезбеђен адекватан алтернативни смештај. Развијање инклузивног програма социјалног становања омогућило би најугроженијим припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације достојанствен живот и кров над главом. Социјална инклузија подразумева и десегрегацију у образовању и обезбеђивање једнаких могућности за образовање све деце. Такође, социјална инклузија значи и упознавање деце и ученика са културом и идентитетом припадника и припадница националних мањина, као и подстицање, одговарајућу размену и међусобно обogaћивање различитим културним садржајима. Имајући то у виду, ова мера ће допринети креирању и имплементацији посебних мера којима се омогућава свој деци, а посебно деци са инвалидитетом, деци припадницима ромске националне мањине и деци мигрантима да уживају право на образовање, равноправно са другом децом. Поред тога, ова мера ће допринети друштвеној инклузији припадника и припадница група у већем ризику од дискриминације у области спорта, културе и информисања, развијањем и подстицањем програма и пројекта, на основу испитаних потреба припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације. Ефекат ове мере је и повећавање и продубљивање међусекторске сарадње, као и ојачавање партнерстава са организацијама цивилног друштва.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарство омладине и спорта, Министарство културе и информисања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство за бригу о породици и демографију, Комесаријат за избеглице и миграције, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност.

Показатељи резултата:

- Обухват здравственим осигурањем припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације;
- Обухват програмима стамбене подршке припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације;
- Обухват деце припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације у редовном образовном систему;

- У наставни програм уведене теме које деци и ученицима пружају могућност упознавања са културом и идентитетом друштвених група у повећаном ризику од дискриминације, укључујући и националне мањине;
- Културни и информативни садржаји којима су у фокусу групе које су у ризику од дискриминације.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

5.2.3. Четврти посебни циљ: Унапређен систем превенције и заштите од дискриминације

Четврти посебни циљ кореспондира следећим жељеним променама: јачање међусекторске сарадње и обезбеђивање мултисекторског одговора на изазове и препреке са којима се сусрећу припадници група које су у ризику од дискриминације; унапређење функционисања механизма заштите од дискриминације (грађанскоправна, кривичноправна, прекршајноправна заштита од дискриминације); даље јачање капацитета и видљивости Повереника за заштиту дискриминације као независног, специјализованог тела који има широку надлежност у области превенције и заштите од дискриминације, као и унапређивање компетенција јавних службеника, носилаца правосудних функција и других релевантних актера у систему превенције и заштите од дискриминације.

Овај стратешки циљ је усмерен на унапређење међусекторске сарадње у области превенције и заштите од дискриминације и унапређење постојећих механизма заштите од дискриминације (судских, вансудских, интерних). Међусекторска сарадња је слабо развијена у многим областима, често се развијају секторске јавне политике па се не сагледава адекватно и холистички са каквим се све изазовима и у којим областима суочавају припадници и припаднице група које су у ризику од дискриминације. Поред тога, иако постоји неколико различитих механизма заштите од дискриминације, треба имати у виду да је пружање адекватне заштите од дискриминације од кључне важности не само за особу која је била изложена дискриминацији, већ и због слања поруке друштву да се дискриминација као понашање неће толерисати. Због тога је адекватно и ефикасно функционисање механизма за заштиту од дискриминације важно, јер има и превентивну и реактивну улогу. Између осталог, то подразумева унапређење постојећих и развијање нових интерних механизма заштите од дискриминације у оквиру појединих система, као и делотворан приступ механизмима судске заштите од дискриминације, што подразумева да дискриминисано лице, односно групе лица, имају обезбеђен приступ правди, да су поступци брзи и ефикасни, као и да се изричу санкције које су адекватне друштвеној опасности учињеног дела, укључујући и досуђивање адекватног обештећења.

Да би правна заштита од дискриминације била делотворна, успостављен антидискриминациони правни оквир није довољан, уколико се законске одредбе не спроводе доследно у пракси. Адекватно спровођење прописа подразумева најпре разумевање феномена дискриминације и последица које изазива на припаднике и припаднице група које су у ризику од дискриминације. Јавни службеници који примењују прописе морају да имају довољно знања у овој области, како би могли да адекватно примењују прописе. Због тога је потребно спроводити континуиране обуке, у свим секторима, а фокус треба да буде не само на прописима, већ на разумевању узрока дискриминације, односно, улоге стереотипа и предрасуда и свеукупног друштвеног положаја група које су у ризику од дискриминације. Поред тога, потребно је стално унапређивати постојеће капацитете и ресурсе институција које имају улогу у превенцији и сузбијању дискриминације, како би се одржала делотворност и ефикасност заштите од дискриминације. Остваривање овог циља допринеће јачању демократског друштва у коме се различитост не посматра као претња, већ као богатство и које има нулту толеранцију на дискриминацију.

Кључни показатељи исхода четвртог посебног циља су:

- 1) Број успостављених интерних механизма за превенцију и заштиту од дискриминације;
- 2) Доступни подаци о броју покренутих поступака за заштиту од дискриминације пред судовима;
- 3) Повећање видљивости институције Повереника за заштиту равноправности;
- 4) Повећање броја корисника и корисница бесплатне правне помоћи у антидискриминационим предметима;
- 5) Доступне обуке о превенцији и заштити од дискриминације за представнике извршне власти у свим секторима, као и за носиоце правосудне функције.

Базне вредности показатеља утврдиће се у првој години спровођења Стратегије.

Извор провере је Годишњи извештај о спровођењу Акционог плана за спровођење Стратегије, истраживања о ставовима јавног мњења о дискриминацији Повереника за заштиту равноправности, извештаји/подаци Министарства правде о бесплатној правној помоћи.

Мере које доприносе остварењу четвртог посебног циља су:

1. Унапређени судски механизми заштите од дискриминације

Опис и ефекти мере: У Републици Србији је заштиту од дискриминације могуће остварити у грађанском, кривичном и прекршајном поступку. Законом о забрани дискриминације⁴⁷³ је прописано да се у поступцима по поднетој тужби сходно примењују одредбе Закона о парничном поступку⁴⁷⁴, а посебан парнични поступак за заштиту од дискриминације због инвалидности је регулисан и Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом⁴⁷⁵. Одредбе којима су ови поступци регулисани нису међусобно усаглашене. Ефекат ове мере огледа се у повећању правне сигурности и унапређењу правне заштите од дискриминације, с обзиром на то да ће се усаглашавањем одредаба два антидискриминациона закона обезбедити виши ниво правне сигурности за особе које су биле изложене дискриминацији. Такође, у судским евиденцијама се поступци за заштиту од дискриминације воде заједно са поступцима за заштиту од злостављања на раду, али се доношењем подзаконског акта на који обавезује Закон о забрани дискриминације, након измена и допуна из 2021. године⁴⁷⁶ очекује унапређење вођења судских евиденција у поступцима за заштиту од дискриминације. Ефекат ове мере састоји се у поузданом сагледавању коришћења овог механизма заштите од дискриминације. Поред тога, у случајевима дискриминације на раду, могуће је покренути радни спор или парнични поступак за заштиту од дискриминације. Међутим, прописима није уређен однос између Закона о забрани дискриминације и Закона о раду, а поступци се знатно разликују по питању рокова за подношење тужбе, правнозаштитних захтева који се могу истаћи и др. Због тога је неопходно регулисати односе између ова два поступка, па ће се ефекти мере огледати у повећању правне сигурности запослених који су изложени дискриминацији на раду. С друге стране, прописи не пружају могућност да се заштита од дискриминације остварује у оквиру поступака у којима се остварује заштита права до чије је повреде дошло услед дискриминације, као што је на пример, радни спор, већ само у посебном поступку за заштиту од дискриминације, што доводи до гомилања предмета, изазива правну несигурност и дискриминисана лица излаже новим трошковима. Надаље, прекршајноправну заштиту од дискриминације потребно је унапредити, па ће ова мера допринети унапређењу ефикасности поступања прекршајних судова, смањењу застаревања антидискриминационих прекршајних поступака и изрицању тежих санкција, пропорционалних учињеном делу. У домену кривичноправне заштите од дискриминације, поред неколико кривичних дела које су у директној вези са забраном дискриминације, уведена је и посебна околност за одмеравање казне за кривична дела учињена из мржње (обавезна отежавајућа околност). Међутим, иако има одређеног напретка, пракса показује

⁴⁷³ Члан 41. Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21).

⁴⁷⁴ „Службени гласник РС”, бр. 72/11, 49/13 - УС, 74/13 - УС, 55/14, 87/18 и 18/20.

⁴⁷⁵ „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16.

⁴⁷⁶ „Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21.

да тужилаштва и судови често не узимају у обзир ову посебну околност. Ова мера ће допринети подизању свести о важности адекватног утврђивања кривичних дела мотивисаних мржњом према припадницима и припадницама група које су у ризику од дискриминације и додатној сензибилизацији тужилаштва и судија за питања дискриминације и последица злочина учињених из мржње. На крају, важно је обезбедити и адекватан приступ правди особама које су изложене дискриминацији, које је важан део права на правично суђење. Овом мером се постиже да свака особа која је изложена дискриминацији има ефикасан, брз и квалитетан приступ правди.

Институција надлежна за спровођење мере: Републичко јавно тужилаштво, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Институције учесници у спровођењу мере: Министарство правде, Правосудна академија, Повереник за заштиту равноправности, Адвокатска комора.

Показатељи резултата:

- Унапређени услови за остваривање грађанскоправне заштите од дискриминације;
- Унапређења ефикасност антидискриминационих прекршајних поступака;
- Повећање броја кривичних поступака у којима је дело квалификовано као злочин из мржње;
- Јединице локалне самоуправе имају успостављену службу правне помоћи.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

2. Ојачан капацитет Повереника за заштиту равноправности и повећана видљивост институције

Опис и ефекти мере: Повереник за заштиту равноправности је независан, специјализован државни орган са широком надлежношћу у области превенције и заштите од дискриминације. Иако Повереник за заштиту равноправности успешно обавља послове из своје надлежности, и даље постоји потреба за јачањем капацитета институције. Пре свега, неопходно је да Повереник за заштиту равноправности има довољан број запослених, у складу са систематизованим радним местима, као и да се запослени континуирано стручно усавршавају. Поред тога, потребно је повећати видљивост Повереника за заштиту равноправности на целој територији Републике Србије и упознати грађане и грађанке са могућношћу коришћења овог механизма за заштиту од дискриминације. Између осталог, за остваривање ове мере је неопходно и повећање годишњег буџета Повереника за заштиту

равноправности, као и програмирање финансијских средстава потребних за увођење нове јединствене електронске евиденције о пресудама судова из области дискриминације, а која је прописана као надлежност Повереника Законом о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације. Ефекти ове мере огледају се у континуираном унапређењу капацитета институције Повереника за заштиту равноправности и повећању видљивости институције, чиме се доприноси успешнијем обављању послова из надлежности Повереника за заштиту равноправности, као и побољшању превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији.

Институција надлежна за спровођење мере: Повереник за заштиту равноправности, Министарство финансија.

Показатељи резултата:

- Повећан број запослених у институцији Повереника за заштиту равноправности;
- Повећан годишњи буџет институције Повереника за заштиту равноправности;
- Програмирање финансијских средстава потребних за увођење нове јединствене електронске евиденције о пресудама судова које се тичу дискриминације;
- Број обука које су запослени у Стручној служби похађали, на којима се стичу специфична знања и вештине у вези са превенцијом и заштитом од дискриминације припадника група које су у ризику од дискриминације.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

3. Унапређени други механизми за превенцију и заштиту од дискриминације

Опис и ефекти мере: Поред судске заштите од дискриминације и заштите пред Повереником за заштиту равноправности, постоје многи механизми који могу допринети превенцији и заштити од дискриминације припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације. У питању су институционални механизми за равноправност на нивоу локалних самоуправа, као и бројни интерни механизми који су успостављени у оквиру појединих сектора (нпр, сектор образовања, безбедности), као и интерни механизми за заштиту од дискриминације код послодаваца. Локални институционални механизми за равноправност представљају значајне актере за унапређење положаја припадника и припадница група које су у ризику од дискриминације, кроз циљане активности и локалне политике које препознају и уважавају специфичне потребе локалне заједнице. Ови механизми имају посебан значај при умрежавању са другим локалним актерима у стварању амбијента за синергично деловање на унапређењу равноправности, превенцији и заштити од дискриминације. Ефекти ове мере огледају се у подстицању оснивања и у оснаживању

ових механизма (савети за националне мањине, локална тела за родну равноправност, мобилни тимови за инклузију Рома, службе правне помоћи, локалне канцеларије за младе, локалне канцеларије за старије и др.). Надаље, иако постоје екстерни механизми за заштиту од дискриминације, сви послодавци (органи јавне власти и приватни послодавци) требало би да имају обавезу да развију интерне механизме за промоцију равноправности и заштиту од дискриминације. Ефекти ове мере су побољшање и повећање равноправности у радном окружењу, као и омогућавање брже интерне заштите од дискриминације. Интерни механизми за заштиту од дискриминације постоје и у систему образовања и васпитања, па је свака школа обавезна да формира тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања. Међутим, још увек има установа које нису успоставиле ове тимове. Поред тога, важно је да се ови тимови повезују и да размењују искуства, како би се побољшале компетенције чланова тимова, чиме се доприноси ефикаснијем раду, а предлог је да то буде на регионалном нивоу, односно, на нивоу школских управа. Ефекти ове мере су смањење дискриминације у школама и повећана безбедност ученика и ученица, уз истовремено обезбеђивање веће доступности овог механизма. Ефекти ове мере огледају се и у унапређењу компетенција чланова тимова, чиме се повећава ниво заштите ученика и ученица од дискриминације и повећава свест о важности недискриминаторног и инклузивног образовног окружења. Коначно, неопходно је детаљније дефинисати методе и стандарде које ће тимови примењивати у раду, имајући у виду да у овој области постоје значајне празнине и недоумице. Такође, у сектору безбедности постоје интерни механизми за заштиту од дискриминације (особе од поверења, колеге за подршку, официри за везу). Отпочета реформа сектора безбедности, између осталог, треба да осигура недискриминаторно поступање припадника и припадница ових институција према грађанима, али и да омогући да запослени у сектору безбедности уживају људска права и слободе равноправно са другим грађанима. Један од механизма за постизање родне равноправности у Министарству одбране и Војсци Србије, чије је увођење планирано и отпочето Националним акционим планом за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и Безбедност у Србији (НАП 1325) јесте успостављање и избор особе која посредује, саветује и предузима мере из области родне равноправности и дискриминације – особе од поверења. То значи да је запосленима на располагању, поред екстерних механизма, и интерни механизам заштите, који је потребан због специфичности тзв. затворених система, у којима се запослени ређе одлучују да у случајевима дискриминације и узнемиравања искористе спољне механизме заштите. У Министарству унутрашњих послова се од 2006. године развија механизам колега за подршку, а инструкција за поступање колега за подршку донета је 2012. године. Међутим, немају сви сектори именоване колеге за подршку, нити су са његовим именовањем запослени често упознати. Ефекти ове мере огледају се у именовању особа од поверења и колега за подршку у свим секторима у Војсци Србије, Министарству одбране и Министарству унутрашњих послова и промоцији рада ових механизма, као и на подизању капацитета особа од поверења и колега за подршку и подршку њиховом умрежавању.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране.

Институције учесници у спровођењу мере: локалне самоуправе, Координационо тело за родну равноправност, Координационо тело за праћење реализације Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство омладине и спорта, Стална конференција градова и општина, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, школске управе, локални омбудсмани – заштитници грађана, надлежни органи покрајинске управе – Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице и Покрајински секретаријат за социјалну политику, демографију и равноправност полова.

Показатељи резултата:

- Број локалних самоуправа које су успоставиле механизам/тело за равноправност;
- Број послодаваца (државних и приватних) који су увели интерне механизме за промоцију равноправности и заштиту од дискриминације;
- Успостављене регионалне мреже (на нивоу школских управа) тимова за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
- Повећање броја именованих колега за подршку у Министарству унутрашњих послова;
- Особе од поверења у Војсци Србије и Министарству одбране континуирано се едукују и обучавају за обављање ове дужности.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

4. Унапређени механизам за сузбијање и спречавање говора мржње

Опис и ефекти мере: Претходне мере у оквиру овог посебног циља односе се на унапређење механизма заштите од дискриминације (судске заштите од дискриминације, заштите пред Повереником за заштиту равноправности, као и превенције и заштите пред институционалним механизмима на различитим нивоима). Ова мера се односи на унапређење механизма против говора мржње, посебно говора мржње на интернету, због распрострањености ове негативне друштвене појаве и због све значајније, односно, веће употребе интернета у Републици Србији. Употреба нових технологија омогућава корисницима лако преношење порука, учествовање на форумима и објављивање

аудио и видео материјала, те је у таквим условима могуће лако дистрибуирати расистичке, ксенофобичне и друге поруке са елементима говора мржње. Говор мржње на интернету захтева другачији приступ у превенцији и сузбијању због природе интернета која укључује неколико важних актера у дефинисању одговорности, а то су корисници, пружаоци приступа интернету (ISP – Internet Service Provider), пружаоци садржаја, добављачи телекомуникационих мрежа и емитери. Ефекат ове мере је побољшање система спречавања и сузбијања говора мржње, уз уважавање специфичности говора мржње на интернету, што ће омогућити бољу превенцију и заштиту од говора мржње припадника и припадница група против којих је говор мржње најчешће усмерен. Унапређење механизма против говора мржње подразумева и унапређење политика и прописа против говора мржње са посебним освртом на интернет као средство за ширење мржње.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство културе и информисања.

Учесници у спровођењу мере: Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарство унутрашњих послова, Савет за штампу.

Показатељи резултата:

- Број правних лица која су усвојила интерне акте против говора мржње, укључујући говор мржње на интернету;
- Број медија који су усвојили и објавили процедуре против говора мржње на свом вебсајту;
- Број медија (интернет страница и портала) који су прихватили надлежност Савета за штампу, као саморегулаторног тела;
- Унапређен правни оквир за забрану говора мржње на интернету.

5. Изграђени капацитети и унапређено знање и вештине у области равноправности и недискриминације

Опис и ефекти мере: Унапређење равноправности, превенција и спречавање дискриминације у великој мери зависе од постојања одговарајућих капацитета, знања и вештина свих друштвених актера, укључујући представнике законодавне и извршне власти, државне службенике, послодавце, синдикате и друге актере. Унапређење капацитета, знања и вештина у вези са темама из области недискриминације подразумева континуиране секторске и мултисекторске обуке, којима треба да буду обухваћени запослени на свим нивоима власти (републичком, покрајинском и локалном). То значи да поред државних

службеника и службеница, обуке треба да се континуирано организују и за запослене у јавном сектору, на пример, за запослене у социјалним службама, запослене у јединицама локалне самоуправе, полицијске службенике, запослене у центрима за азил и прихватним центрима, здравствене раднике, спортске менаџере и тренере и друге. Поред тога, обуке су неопходне за послодавце и чланове синдиката, како у погледу права запослених на равноправност и недискриминацију, тако и у погледу законских обавеза које послодавци имају према антидискриминационим законима. Треба имати у виду да су у оквиру ове мере веома важна партнерства са организацијама које се баве превенцијом и заштитом од дискриминације и унапређењем положаја припадника група које су у ризику од дискриминације, имајући у виду њихова специфична знања и експертизу. Ефекти мере која је усмерена на изградњу и повећање капацитета, знања и вештина у области унапређења равноправности и недискриминације огледају се у бољем разумевању ових важних друштвених феномена, у бољем сагледавању положаја припадника група које су у ризику од дискриминације, што ће довести до боље превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији.

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство државне управе и локалне самоуправе и Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Учесници у спровођењу мере: Национална академија за јавну управу, Министарство здравља, Министарство омладине и спорта, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство унутрашњих послова, Повереник за заштиту равноправности, покрајински органи, органи локалне самоуправе, Комесаријат за избеглице и миграције, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Координационо тело за родну равноправност, Национална служба за запошљавање, Стална конференција градова и општина.

Показатељи резултата:

- Број доступних обука (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за представнике извршне власти на свим нивоима (републички, покрајински, локални);
- Јавна слушања у Народној скупштини у вези са темама из области равноправности и недискриминације, као и положајем група које су у ризику од дискриминације;
- Доступне обуке (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за послодавце и представнике синдиката;
- Доступне обуке (или број обука и ефекти обука) из области равноправности и недискриминације за службенике запослене у органима јавне власти;

- Доступне обуке (или број обука и ефекти обука) за унапређење знања и вештина у области равноправности и недискриминације за наставнике и друге запослене у образовно-васпитном систему.

Процена потребних финансијских средстава неопходних за спровођење мере и извори финансирања биће утврђени у Акционом плану за примену Стратегије.

6. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР, ПЛАН ЗА ПРАЋЕЊЕ ВРЕДНОВАЊА УЧИНКА И ИЗВЕШТАВАЊЕ

6.1. Институционални оквир

Република Србија је успоставила солидан антидискриминациони правни оквир током последње деценије. Међутим, неопходно је улагати додатне напоре како би се већ успостављени правни оквир доследно примењивао, као и омогућавање остваривања пуне равноправности у свим областима друштвеног живота свим грађанима и грађанкама. Институционални оквир, који се састоји од органа у чијој је надлежности остваривање појединих конкретних права, уз навођење институција одговорних за праћење спровођења Стратегије, детаљно ће бити представљен у Акционом плану за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације.

У процесу достизања жељених промена планираних овом стратегијом, у циљу побољшања превенције и заштите од дискриминације у Републици Србији, неопходна је сарадња свих заинтересованих страна и надлежних институција, као и њихова повезаност у интегрисаном одговору на дискриминацију, а пре свих:

- **Релевантних одбора Народне скупштине**, који имају задатак да разматрају предлоге закона и других аката поднетих Народној скупштини, сагледавање стања вођења Владине политике и праћење извршавања закона и других општих аката, а посебно Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова; Одбор за образовање, науку, технолошки развој и информатичко друштво; Одбор за културу и информисање; Одбор за одбрану и унутрашње послове; Одбор за права детета; Одбор за правосуђе, државну управу и локалну самоуправу; Одбор за рад, социјална питања друштвену укљученост и смањење сиромаштва и Одбор за здравље и породицу;

- **Министарстава надлежних** за област рада, запошљавања и социјалне заштите, здравства, науке, образовања и васпитања, унутрашњих послова, одбране, правде, културе и медија, државне управе и локалне самоуправе, омладине и спорта, као и других министарстава;

- **Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог**, које обавља послове државне управе који се односе на заштиту и унапређење људских и мањинских права, израду прописа о људским и мањинским правима, као и праћење усаглашености домаћих прописа са међународним уговорима и другим међународноправним актима о људским и мањинским правима;

- **Координационог тела за родну равноправност**, које представља национални координациони механизам за питања родне равноправности и координише рад органа државне управе и других институција у циљу унапређења родне равноправности;

- **Савета за права детета**, које је саветодавно тело Владе са задацима да иницира мере за усклађивање политика Владе у областима која се односе на децу и младе, дефинише препоруке за остваривање важних социјалних индикатора у области бриге о деци, као и да предлаже политике остваривања права деце и анализира ефекте предузетих мера;

- **Повереника за заштиту равноправности**, који је независан и специјализован државни орган који се бави превенцијом и заштитом од свих видова, облика и случајева дискриминације;

- **Савета за праћење примене препорука Уједињених нација за људска права**, који је Влада основала 2021. године са задатком да разматра и прати примену препорука које Република Србија добија у процесу Универзалног периодичног прегледа Савета за људска права Уједињених нација и препорука уговорних тела Уједињених нација – Комитета за људска права, Комитета за економска, социјална и културна права, Комитета за укидање расне дискриминације, Комитета за елиминисање дискриминације жена, Комитета против тортуре, Комитета за права детета, Комитета за права особа са инвалидитетом и Комитета за присилне нестанке; предлаже мере за примену добијених препорука; даје мишљења о напретку људских права у извештајном периоду и даје стручна објашњења о стању људских права и резултатима који су остварени применом препорука;

- **Правосудних органа** пред којима се воде поступци за заштиту од дискриминације (грађански, кривични, прекршајни);

- **Правосудне академије**, која организује и спроводи почетне обуке и континуиране обуке носилаца правосудних функција;

- **Националне академије за јавну управу**, која представља централну институцију система стручног усавршавања у јавној управи, основана у циљу унапређивања компетенција запослених у јавној управи.

6.2. Управљање Стратегијом

Управљање Стратегијом састоји се од праћења, извештавања и оцењивања спровођења Стратегије. Праћењем, извештавањем и оцењивањем испуњености циљева Стратегије, процењује се ефективност, ефикасност и релевантност спроведених мера и активности. На тај начин се и детаљније анализирају изазови и препреке у процесу спровођења Стратегије и препознају остварена побољшања у раду.

Ради праћења и извештавања о примени Стратегије, Влада ће образовати Савет за праћење Стратегије превенције и заштите од дискриминације и спровођење Акционог плана (у даљем тексту: Савет). Савет чине представници министарстава и других државних органа, који поседују стручна знања из области од значаја за спровођење Стратегије и то: Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства правде, Министарства унутрашњих послова, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Министарства здравља, Министарства финансија, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства одбране, Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, Министарства за бригу о породици и демографију, Повереника за заштиту равноправности, Републичког јавног тужилаштва, Правосудне академије и представника организација цивилног друштва. Састав Савета, избор председника и заменика председника, задаци и рок извршења задатака уредиће се решењем о образовању Савета.

Организације цивилног друштва учествују у праћењу и извештавању о спровођењу Стратегије, именовањем представника организација цивилног друштва које се баве унапређењем положаја група које су у ризику од дискриминације и заштитом од дискриминације. Представници организација цивилног друштва бирају се на основу конкурса који ће расписати Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог. Поред тога, институције носиоци активности размењиваће информације са организацијама цивилног друштва о реализованим програмима, пројектима и активностима који доприносе реализацији мера планираних овом стратегијом и пратећим акционим плановима.

О реализацији мера и активности и испуњености циљева Стратегије, Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог прикупља податке од државних органа задужених за реализацију конкретних мера и активности, које доставља Савету.

Извештаји свих органа задужених за спровођење мера и активности садрже податке о:

- реализацији циљева Стратегије и мера и активности планираних Акционим планом по појединачним областима, кроз достављање статистичких и других података о реализованим активностима и броју укључених особа;
- финансијским средствима утрошеним за реализацију мера и активности у току извештајног периода;
- планираним средствима за реализацију мера и активности текућу годину и пројекцијама за наредне две године;
- пројектним активностима на међународном нивоу на основу којих се обезбеђују средства за спровођење мера и активности и износом тих средстава.

Савет обједињује добијене податке у извештај који усваја најмање два пута годишње. У овом извештају оцењује се напредак у спровођењу Стратегије и Акционог плана и дају предлози мера за решавање уочених проблема, ангажовања потребних ресурса и усклађује поступање по планираним мерама и активностима. Финалну евалуацију спроводи Савет најкасније 120 дана по истеку периода важења Стратегије, на основу полугодишњих извештаја о реализацији мера и активности и испуњености циљева Стратегије. Основ за праћење и оцењивање Стратегије су акциони планови за њену примену, односно, поднети извештаји о спровођењу активности из акционих планова.

Непосредну одговорност за управљање Стратегијом има Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, које обавља и стручне и административно-техничке послове за Савет. На основу извештаја Савета, ово министарство извештава Владу о резултатима спровођења Стратегије у року од 120 дана по истеку сваке друге календарске године од дана усвајања, а финални извештај подноси најкасније шест месеци након истека примене Стратегије. Завршни извештај садржи анализу постигнутих резултата и извештај о утрошеним средствима у целом периоду спровођења Стратегије. Извештај за Акциони план се припрема и подноси по истеку сваке календарске године. Завршни извештај о спровођењу Акционог плана доставља се Влади, ради информисања и сачињавања Акционог плана за наредни период важења Стратегије.

7. ИНФОРМАЦИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА СПРОВЕДЕНИХ КОНСУЛТАЦИЈА

Информације о резултатима спроведених јавних консултација, у виду Извештаја о спроведеним јавним консултацијама и пратеће Евалуационе листе, доступни су на интернет страници Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, као и на порталу е-Управа: <https://www.minljmpdd.gov.rs/javne-konsultacije.php> и <https://javnerasprave.euprava.gov.rs/javna-rasprava/315>.

8. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА И ФИНАНСИЈСКИХ ЕФЕКТА

Средства за спровођење ове стратегије обезбеђиваће се из различитих извора, и то: из буџета Републике Србије, из средстава намењених унапређењу антидискриминационе политике одређених у буџету Аутономне покрајине Војводина и буџета јединица локалних самоуправа, из средстава донатора, односно путем програма и пројеката који ће се усвојити и реализовати на основу ове стратегије и њеног акционог плана.

Сва средства предвиђена за реализацију активности у пратећем акционом плану за 2022. и 2023. годину, као и онима који ће бити припремљени за период до 2030. године, планирана су у оквиру буџета релевантних и надлежних министарстава, буџетских корисника, у буџету Републике Србије, као и у буџетима Аутономне покрајине Војводина и јединица локалних самоуправа.

За одређени број мера за које су трошкови процењени, али за које средства нису јасно одређена, након усвајања ове стратегије и припадајућег акционог плана ће се приступити даљем планирању извора финансирања ових мера. У спровођењу овог документа држава ће се у потпуности ослонити на сопствена средства, у циљу прихватања финансијске одговорности и власништва над овим документом јавне политике.

Имплементација мера предвиђених овом стратегијом и првим двогодишњим Акционим планом неће имати утицаја на међународне финансијске обавезе државе, зато што никакво задуживање није планирано.

9. АКЦИОНИ ПЛАН

Акциони план за спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2023. године биће израђен у року од 90 дана од дана њеног објављивања.

10. ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Ову стратегију објавити на интернет страници Владе, интернет страници Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог и порталу е-Управа, у року од седам радних дана од дана усвајања.

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 90-12064/2021-1
У Београду, 20. јануара 2022. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК

Ана Брнабић, с.р.